

గ్రంథకర్త:

మేడూరి హనుమయ్య.

అ భి న వ

- - హరిశ్చంద్రీయము

(అయిదంకముల నాటకము)

==

ఇ య్య ది

మే డూ రి హ ను సు య్య

వి ర చి త ము .

ప్రథమ ముద్రణము 1000

వాణి ముద్రాక్షరశాల, బెజవాడ.

1924

కాపీరైటు]

[వెల రు 0-12-0

గ్రంథకర్త:
మేజిస్ట్రేట్ హనుమయ్య.

శ్రీరామచంద్రవరబ్రహ్మణేనమః.

ప్రీతిక.

అయ్యలారా,

నానిస్వరసాహృద్యమునందు దృష్ట్యాకావ్యములకుగూడ ప్రకృత్యను స్థానము
గలదు. “కావ్యములందు దృష్ట్యాకావ్యముగవ్యవైస” అనుననాతనవాక్యము దీక్షింపదర్శి
నను కావున బహువిధముల భావమును, కళలనును అభివృద్ధికరములగు మార్గము
ల నేర్పింపఁజేయునట్టి వర్తమానకాలమున ధీవిశాగదులగు కవులు, పండితులు, నాటక
కళాభివృద్ధిదంబులగు నూచనలను ప్రచారమునకు తెచ్చుచున్నారు. వీరత్కారముననే
యాగ్నిదేశమున నెన్నఁడు కాడబడని నాటక ప్రదర్శనాభిలాషను, నాటక
గ్రంథరచనా కుతూహలము నానాటకేపాఠ్యమని న్నయిది. కులీనులను, విద్యవంతుల,
నగు బుద్ధికారుల నాటక ప్రదర్శనముల బాగానుటయు, ఉభయభాషాభాష్యములగు
సంప్రేమకవులు నాటక గ్రంథరచనకు గడంగుటయు, అవ్యవసాయమును పలు మెలఁగియుం
గలుచు న్నయిది.

తెలుగునాట నలుచనల నాక్రిమించి తెలుగువారి చిత్తముల నాకర్షించిన
సవీరనాటక సంబంధమును విచిత్ర సంఘటనము బోధింపులయందును, గాయపల
యందును, నటపలయందును, క్రొత్తక్రొత్తవికాసముల జనింపఁజేసినది. దానిఫలముగ
నాంధ్రులమగు మనకు సరసకవిత్వాభివృద్ధిములను, అద్భుతరచనా కాల విశిష్టత
మాన భాషావైభవములును, నగు లెట్లు నాటకగ్రంథ పఠనమునర్హుల భాగ్యము
లభించినది. ఏతాదృశ సవీరనాటక గ్రంథపఠనమే పాండిత్య ప్రకర్ష మించి కంతయు
నెలుంగనినాట నాటకగ్రంథరచనా కార్యక్రమమునకు బ్రోత్సాహము గాగించినది.

1905 న 2 లంకారసంబంధములగు భాషామర్మముల నెలుంగని నాటక గావ్య
పాఠమునందును, విద్రాసాస్వాదనమునందును వర్ణనాశ్రయము మిమ్ముటము. మఱియు
నాటక గ్రంథపఠనమునందు విశేషించి నాటక ఆభిమానము. కావున స్వప్రసిద్ధులగు
నాంధ్రీక కవులరచించిన నాటకగ్రంథములకు దక్షిణదీక్షింపఁబడినాడను. కుదకు నాటక
ములపై నాటకగల ఆభిమానముచే వెలుకముందులకు నాటకగ్రంథము కటికరచించిన
మనకు సాహసమునకు బాల్పడినాడను. ఈ సాహసము ఏన్నటువంటియు నాటకగల
గ్రంథరచనాభిలాషమునకు లలమునంగినది. కావున నేను నాటకరచనమునకు
నారణింగిని.

హరిశ్చంద్రుని కథను జాలజుండి కవిపుంగవులిదివలెనే నాటకములుగ రచించిరని నేనెఱుంగుదును. మఱియు నాగ్నింధకర్తల వృదుల లలిత కవితా శిల్పశైలిజుంజునకు నానరసంపుకపత యెవ్విధమునను సరిరాదని యెఱుంగుదును. అయీ హరిశ్చంద్రనాటకముల మించునటుల కవితా వైచిత్ర్యనిగాని - కథాసంవిధానమునుగాని ప్రదర్శింపజాలు నైపుణ్యగలదను నమృతమునవాడులేదు. కాని పరమ పవిత్రవర్తనుడగు హరిశ్చంద్రుని జీవితమును తోచినకొలది స్వీయవాక్కులచే గీర్తించినగాని నాహృదయమునకు దవిననదను నేకోదేశముతో నియ్యది యధార్థముని రచించినాడను.

పలుకుభేదముతప్ప విషయమంతయు ముందటినాటకకవులు చెలిపినదే; భావములును పోలికలునుగూడ నట్టివే; ఇందేదియు నవినములేదని సవిషయముగ నాచేశీయ సోదరులకు విన్నవించుచున్నాడను. ఈగ్నింధరచవమున నామకరించిన హాస్యశైలి నాటకగ్నింధకర్తలగు డి|| శే|| వీరవలింగముసంతులుగారికిని బ్ర|| శ్రీ|| బుజేశ్వరి లక్ష్మీకాంతకవిగారికిని నేనంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

ఇది కవితారీతి నలవఱుచుకొనుటకై వారించిన ముట్టమొదటి గ్నింధకగుట నిండుఁ దప్పలు పుప్పలుగ గలవు. పాండిత్యగరిమచాలనట్టియు, వ్యాకృత - సాహిత్య పరిశ్రమ మెఱుంగనట్టియు, నాకవితియందు దప్పలుండుట సహజము. గాన నిందలి చ్యుతసంస్కారములఁ గాంచి కనియక తజ్ఞులునాకుఁ చెలిపినవోఁ గృతజ్ఞుడనై ద్వితీయ ముద్రణమువందు సమరించుకొందును.

ఈగ్నింధరచవకుఁ బ్రోత్సాహము గలిగించి నాకుఁ బెక్కిరితులఁ బోష్యకు చుండిన మా గ్రామ నివాసులును, బోష్టి ఎలిమెంటరీస్కూలు హెడ్ మాస్టరును, మన్మథులును నగు మహారాజశ్రీ పరమాశ్వుని హనుమంతరావు పంతులు గారికిని నాబావమఱుది మహారాజశ్రీ అన్నమనేని రాఘవయ్యగారికిని అయురాగోగ్యంబు లొసంగి రక్షించుగాతమని సత్వర్షయఁ బార్థింపుచు దీని నింతట ముగించుచున్నాడను.

ఘడియపూడి, }
30—10—24. }

ఇట్లు,
మేడూరి హనుమయ్య,
గ్నింధకర్త.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు.

హరిశ్చంద్రుడు—కనానాయకుడు.

దేవేంద్రుడు.

బృహన్నతి.

వశిష్ఠుడు.

నారదుడు.

విశ్వమిత్రుడు.

గౌతముడు.

మంత్రి.

రైతులు.

లాహితాస్యుడు—(బాలురు)

నక్షత్రపండు.

భేతాసుడు.

అర్చకుడు.

కాలకాక్షికుడు.

శంకరుడు.

వీరబాహుడు.

వీరదాసుడు.

నూత్రధారుడు.

స్త్రీలు

చంద్రమతి.

మతంగకన్యలు.

కలహాశంకి.

పార్వతి.

నటి.

N. B.—నందరాజును సారముగా యింకను రయితులు, పౌరులు, ఋషులు
శింతురు.

శ్రీరామ.

శుభమస్తు.

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః.

అభినవహరిశ్చంద్రియము.

నాం ది .

శా॥ శ్రీ వైకుంఠమయోధ్యయై మునిజన • శ్రేణుల్బుధోత్తంసులై
యావారాసితనూజ చంద్రమతియై • యాదేవతల్ భృత్యులై
యావిష్ణుండు మహీశుఁడై యిలిన స • త్వంబుఁ బ్రతిష్ఠించి దు
ప్తవ్రాతంబునడంచి బోవిన హరి • శ్చంద్రుండు మిమ్మేలుతఁ.
(నాంద్యంతమున సభజూచి) ఓహో యేమి యీసభ!

((స్మృతభారుడు)) పుష్పంజరీయై.

నీ॥ విదితంబుగను వేద • వేదాంత భావము
ల్కానగోటి తుదినీడ్డ • కోవిదులును
వట్టాత్మముల మహా • శ్రద్ధతోఁ దిలకించి
దండిగా వాదించు • పండితులును
ఆలిందు వార లా • ప్లదముఁ బొందగా
గానంబు జేయుమే • ల్గాయకులును
రసతతి యందలి • పనమీరగా నవ్య
శావ్య నిర్మాతలౌ • కవి వరులును

తే॥ గీ॥ చిండి కలకలలాడు యీ • దండిసభను
జూడ పండితులైనను • గోడు వడరె
ఎటుల రంజింప వలయునో • యెరుగ మైన
నరసి యొప్పులు గ్రహియించు • డాద్యులార.

(పిష్టములు చల్లము.)

ఏనాటకమును ప్రకర్మించి యీ పిష్టమున బృందములదెడలగా జూరగింప
జేయునుమా అని అలోచించిటను యిదిను నటిరాకయున్నది. (ప్రకృమ
జూచి) ప్రేయసీ! ఒక సారి యిటువచ్చెదవా?

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! నచ్చితి. ఏమిసెలవు? (ముఖము వగలాచి) నాథా!
తావక హృదయారవిందమున నేదెడియోపందియందు గలిగినటుల నీమముఖ
కమలందు తెలుపకఁ జెలుపుచున్నయది.

నూ—పియా! నిర్భయమే. ఈసభానదుల హృదయకమలములు వికసింపజేయుటకే
నాటకమును ప్రకర్మించెదమాయని యోజించి నాకేమియు తోనకున్నయది.

నటి—ఆర్యా! నరచితిరా?

నూ—మేలచిటకేమున్నది?

నటి—అభినవ హరిశ్చంద్రయమనునది గలదని వెనుకఁ బ్రస్తావనమున మీరెనలేదా?

నూ—చెద? చక్కగా జ్ఞప్తికఁ జెచ్చితిమి. నేడీ సభానదుల మనందుల రంజిం
జేయుటకే నాటక రాజుంబుడప్ప మరద్దియు గావరాదు.

నటి—నాయకా! ఆనాటక రాజుంబును రచించిన మహాభాగులెవరు?

నూ—సఖీ! తెలిపెద.

సీ॥ అరయ పరోపకా • రాధుదిదంశరీ

రమ్మను నార్యోక్తి • నమ్మువాడు

మహిలోన బ్రాహ్మణో • మమ్మదె వతంబను

వేదవాక్యంబుల • విసదువాడు

నత్యమే సర్వార్థ • సాధనంబనియెడి

సాధుసమ్మతియందె • చనెడ్లవాడు

నెనయు దైవాధీన • మీఞగ త్తనియెడి
 వాక్యంబు నేనమ్మి • వరలు వాడు
 తే॥ గీ॥ కమ్మ కులజుండు సుగుణుండు • ఘనయశుండు
 నొనరఁగా చెన్నమల్లగో • తోడ్పడుచుండు
 కమల నాభుని భక్తుడా • ఘడియపూడి
 గలఁడు మేఘారు హనుమయ్య • కవివరుండు.

నటి—నాయకా! ఇది నాలస్యమేల?

నూ—నాకిహోమణి! అలస్య మేమియున్నయది. నాటకాంభమునకు ఋతుస్థానం
 హాస్యకంఠంబు గానఁ దలనుగుణంబుగా నొక ఋతువునుగూర్చి ఏ గానకా
 ప్రవీణుని పూవుము.

నటి—హానోహరా! ఏఋతువునుగూర్చి?

నూ—ననితామణి! “వసంతాంత్యేనగ్రీష్మః” అని గీతిగా మన మాడబోవు నాట
 కము గ్రీష్మస్తువు ననుకరించునైనను యిప్పుడు వసంతాంత్యమైనను వసంత
 ఋతువేగాన వసంతఋతు స్థానము నే నేయుము.

నటి—చింత.

ఉ॥ శాంతిసమన్వితంబు శుకశారక సుస్వర సంయుతంబు న
 శాంతి లతాన్వితంబు సురసాల రసాలయ పట్నదంబు శ్రీ
 కాంత సుతప్రియంబునయి • గంధవహాన్విత శోభితంబు నై
 సంతత సౌఖ్యమిచ్చెడి వసంతము నెన్నఁదరంబ యేరికి॥

నూ—అహా! ఏమి ఏ స్థానాదాతుట.

తే॥ గీ॥ నవరసంబులదెచ్చి యా • నళినభవుఁడు
 గుళికఁగాతేసి యిడ నీకుఁ • గూర్చితోడ
 మఱియుఁ గాకున్న నిట్టి నా • మర్మ మెట్లు
 గలిగియుండును నీకు నో! • కలిమిన్న॥

నటి—నాగా! ఏల నన్నిస్థానంబులను? మీయొక్క సత్యాతాయంబులననే నాకిట్ల
 సామర్థ్యంబు గలిగినది.

నూ—మగువా! పని మీ మాటల ధోరణిని ప్రకృతిము వరచితిమి. అల్లడే గంట
 'మౌనుమిన్నది. ఇది నాటకమునకు నిలయుపాత్రలను సిద్ధముచేయవలయును.
 పావుదము రమ్మ.

నటి—అటులనే పావుదము.

నూ—నీకున్నమా! ఏవు జని ప్రస్తుత బాటల నాయుత్తిపరచుము. నే నిదే సభా
 సదులతో నొక మనవిఁ జేసికొని వచ్చెద.

నటి—మహారాగ్రసరా! జాగునేయక రమ్మ. (నిష్క్రమించును)

నూ—సదస్యులారా!

తే॥ గీ॥ దివ్యతరమైన సురసభఁ • దేరిచూచి
 కౌశిక వశిష్ట శపథము • లలయఁగాంచి
 యల హరిశ్చంద్ర సూన్యత • వ్రతమునెంచి
 యన్యత రహితాత్ములై యుండు • డయ్యలార॥

(నిష్క్రమించును.)

అభి నవహ రిశ్చంద్ర.

ప్రథమాంకము

(స్వర్గలోకము—అమరావతిపురము)

(దేవేంద్రుడు, బృహస్పతి, ప్రహేళము)

నే—సురసిరా!

ఉ॥ ఒక్కరు నొక్కరీతి ముది + యొక్కరు వేరొక్కరీతి యందునిం
కొక్కరు నొక్కరీతి స్మృతు + లొప్పుగఁజెప్పిరి పెక్కు రీతులకొ
నిక్కము దోపదె వ్వరికి + నీకెటు లుండెనొ చూడఁజూడ నా
కక్కజ మయ్యె నీయెడ నాయారె! విమర్శ యొనర్చిచూచినక

బృ—అమరేశ్వరా!

తే॥ గీ॥ ఒప్పుగానిట్టు లెందరు + జెప్పియున్న
భావ మొక్కటి యయ్యిండు + ప్రథమ మందు
బాట లెన్నియుఁ గల్గిన + పట్టణముకు
నంత్య మునకొక్క టేదారి + యరసి చూడ.

నే—వరిచితి. మోహక పతికా స్త్రీమును రచించితిరనివింటిని. అందొకవాక్యంబు కన్గ

నందంబుగా పెలవిండు.

బృ—మంచిది. సురేశ్వరా! వినుము.

తే॥ ౧॥ భువన బంధుండు దివికిని • భూషణంబు
పుష్పఫలములె వనికిని • భూషణములు
పువ్వుబోండ్లకు పతిసేవ • భూషణంబు
పురుషునకు సత్య మాడుటే • భూషణంబు.

సే—మహాత్మా! పురుషునికి సత్యమే భూషణమా? మీవాక్చతుర్థము మెచ్చుదగి
యున్నది.

బృ—వాక్చతుర్థమేమున్నయది. ఎట్టికిష్టము లొదవినను సత్యమును వీడవండుటయే
క్రతేష్టము.

దే—గురువరా! అటులైన సేనుచూచిన నతిశాస్త్రమునకును మీరురచించిన నతిశాస్త్రమునకును భేదమున్నట్లున్నయది.

బృ—అభేద మేదియో తెల్పుము.

సే—

ఉ॥ కాంతలయందు గో ద్విజులగుచుటయందు వి వాహమందు ప్రా
ణాంతమునందు నర్వులమహాస్తుతి నొందెడు మానమందు ద్ర
వ్యాంతమునందు బొంక నను • వౌ

బృ— నన యెచ్చట జెప్పియుండెవి
భ్రాంతికరంబు

సే— గాదు నిజమైనది

బృ— యెచ్చట

దే— శుక్రనీతిలో.

బృ— సురాధినాథా! సత్యమనిన సర్వకౌలసర్వావస్థలయందు సత్యము వీడిని
మనుటందు, సర్వేశ్వరినముండని, వేదప్రమాణముగదా. ఇప్పుడు నివు
జెప్పిన విన్నయ నుచూచిత సంతాపము లేగాని, మరయొకటిగాదు.

ఉ॥ ఆలీని బాసినన్ సుతుని • ప్రాణము లూడిన రాజ్యమూడినన్
జాలొనగూడియున్న కడ • బాతిలొ మూలకు సేవజేసినన్
చాలబరాధవంబొదవ • చావొనగూడిన సూన్యతంబునం
దోలిచరించువాడెయిల • ను త్తము డందురు పాకశాసనా.

దే—మహాత్మా! మీరుకొన్నినలుల సూన్యతప్రకరమును స్పష్టంబుగా సాగించు దిట్టత జగంబున నుండురా.

(సేవకుడు ప్రవేశించి) స్వర్ణపురీశ్వరా! భర్గసమానులగు ఋషివర్గములు తమ సభాగుర్గ మనకు విచ్చుచున్న వారలు.

దే—ఏమీ? తాపసోత్తములు వచ్చుచున్నవారలా? వారలనిటను శీఘ్రముగా దోడ్కొనిరిమ్ము. పాము.

సేన—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(విశిష్ట, వామదేవ, కశ్యప, ఆత్రి, గౌతమ, ఆగస్త్య, భృగు, విశ్వమిత్రులు పరివేశించురు)

దే—(ఎగురుగాఁజని బద్ధంజలియై) తాపసేంద్రులారా!

సీ॥ మూటి రెంటికిమధ్య • ముదముతోఁగూర్చుండి
మురహారు జపించు • ముఖ్యులార
స్రావల్కులెల్లను • పఠనమందిరములై
ప్రాణి కెక్కుసనాత • నాశ్యులార
స్నానాద్యనుష్ఠాన • సత్కర్మలనిశంబు
సల్పుచుండెడు మహా • సాధులార
విధివిరామము లేక • వేదాంత సారము
స్మృతనగోటనిడు మానిజనములార

తే॥ గీ॥ తరణి పమతేజులైనయో • తపసులార
దివ్య చక్షువులునుగల్గు • భవ్యులార
మూడు జగముల దిరుగాడు • ముఖ్యులార
మ్రొక్కుచున్నాఁడు సురపతి • మోదమలర.

మునులు—(అందరు) సన్నంజానిభవంకు.

దే—ఋషివర్గలారా! మీయ సాధారణనివృత్తులనిగ్రహములు మానయన గోచరంబులగుటండేసి, మజ్జిస్తస్థాగ్ధకతంజెండె; మానసియులారా! నేనను ర్పించు సర్వస్థింబులంగైకొని మీకై యుంపఁగడిప యీ యుచితానవంబు లలంకరింపుడు.

మునులు—(అందరు నాసీనులగుదురు)

నారదుడు—(ప్రవేశించి) పొట్ట తడవుకొనుచు.

ఉ॥ అందముగాను నాకు కల • హాస్పదమై తనరారుతావు నే
నెందునుగానక విసివి • నేడిలు లీసుర రాజధాని కిం
పొందగ వచ్చినాడ నిట • నొప్పుగ నాయుదరాగ్ని చల్లనౌ
మందిట గల్గునో కలుగు • ప్రాప్తమడైట్టల సున్నదోయిక.

అహా! ఏమి; యీస్వర్గవైభవము నెల్లపుడుగాంచు నాకే విభ్రమముగొలుపు
చుండ నూతనాగంతకులమాటఁ జెప్పనలయునా? లోకములోనిజనులందరు
మేకపోతుల మాతులుబిగించి, మారణహోమముచేసి యజ్ఞయాగానులు
జేయుటకీ స్వర్గలోక భోగంబులందుటకేగదా.

సీ॥ అందమై సురలకా • నందమై నవరస
బృందమైచెలగునీ • నందనంబు
వాసియై మునిజనో • ల్లాసియై సుజననం
వాసియైవెలయునా • కాశగంగ
స్వేచ్ఛలై రూపని ర్వాచ్ఛలై • సతతభో
గేచ్ఛలై వెలయువి • యచ్చగాలి
జ్ఞానులైమిన్నేట • స్నానులై బుధజన
మాన్యులై నివసించు • మానివరులు

నే॥ గీ॥ మణిమయాంచితమైనట్టి • మందిరములు
భోగముల నందుచున్నట్టి • పుణ్యవరులు
చూపరులకతి చిత్రమా • సుందరములు
నాణెములతావి సురల ది • వాణవీది.

దే—(లేచి) గావవిద్యా విశారదా! అకలషితాంతరంగా! నమస్కారములు.

నా—శ్రీయోధి పృథ్వియగుంగాక.

దే—తాపసోత్తమా! ఈ కీకం బలంకరింపుండు.

నా—(హుచ్చుండి తనలో) ఓహో! నేడేమి యీ సురసభ నిండి నిబిడీకృతంలై సత్య
లోకంబుగా మారియున్నది. (అని రిలోధించుచూ తలయూపును)

(2)

ప్రథమాంకము

బృ—గోపతీ! నిసంబేహం నీసంయమింనులవలన దీర్ఘకౌశము.

శీ—చిత్తము. అడిగిచూచెద. ఓబుష్పవర్మలారా!

శీ॥ వరసుమనోభవ్య • వాగ్విశేషంబుల
 వరలుచుండెడువశాని • వర్మలార
 శౌరినామాప్మత • సారంబుగ్రోలుచు
 ధర జియించెడి • తపసులార
 సంతతానంత ని • ప్లాంతరంగులునైన
 పతితపావనులార • పారులార
 జవతపాధ్యయనాడి • పట్కర్మనిరతులై
 నిరశన ప్రణదీక్ష • నియతులార
 తే॥ గీ॥ వేదముల్ శాస్త్రములు నైదు • యెదునొకటి
 తల్లక్రిందుగ జదివిన • ధన్యులార
 మూడు జగముల దిరుగాడు • ముఖ్యులార
 సూన్యతోత్తము నెట్లనైన • జూచినార?

మునులు—(ఒకరి మొగ ముకి రుజుచుచుండురు)

బృ—(సలూ) అహ! ఏమి ఈమునులెల్లరు పెల్లముకొట్టిన రాళ్లవలెనున్నవారలు.

శీ॥ మూడులోకంబుల • మొదలంటగాజూచు
 నారదమానీంద్ర • నయధురీణ!
 సప్తస్పష్టికిబతి • సృష్టిజేసినుక్షీ
 గాంచినగుణశాలి • గాధిపుత్ర!
 మూడుమూర్తులనీదు • ముద్దుబిడ్డలజేసి
 యత్రిమేమబెంచిన • యత్రిమాని!
 విరవీగుచునుండు • వింధ్యాద్రివలయించి
 దంభమార్పినకుంభ • సంభవుండ

తే॥ గీ॥ కశ్యప! వసిష్ఠ! గౌతమా! • కలలనైన
 బాంక నటువంటివాండల • భూమియందు

నుండినను వాని నొక్కని • నుడువుడనుచు

నిండుడడుగంగ జెప్పక • యుందులేల?

స్వర్గ మ గృహోకంబుల నెన్ని బన్నంబులొదవినను, నూనృత ప్రాతంబున జెను
దీయక నరంబు వానిపావన నామాత్మంబులఁజెప్పి యాసుర పతి సంగ సము
నవయజ్ఞేయుఁడౌ.

నాడ—లేచి (సలహా)

తే||గీ|| కలహములులేనిరోజునా • కడుపుమంట

కలహములుగల్గిరోజునా • కనులపంట

కలహమిటలేక గాబోలు • కడుపుమంట.

కలహమిటగూర్చిచేసెద • కనులపంట

అహ! ఎన్ని కలహములుండెడియో కలహంబుల లేక, నానృతయమనఁ బరి
తాపవల్లయింది చిన్నది. నేఁడెక్కడ నొక కలహమీ ముగించి పుష్పై నెదురు
కలహమీ జమున నాటి, పుష్ప ఫల కోభాయమాననృతయగునటులన స్రవించును
తె వాగ్వారిధానల బ్రవర్తిల్లఁజేసి తత్ఫలంబు దనివినన ననుభవించి నా
హృదయమున కొంత ము గూర్చు నిరే సమయము. ఇప్పుడీ సునేయనిని ప్రశ్ని
లకు సమాధానమునెప్పుడు? పసిష్టమిచ్చే నమించిన శరంధతను విమర్శింపఁగొని
రిని జెప్పజు. అమాటలు విని సహించులేక, పితృమిత్రులందు, పసిష్టమిచ్చు
పనకుఁగల పూర్వవైరముచే విరుద్ధముగాబుట్టెను. అంతినియిరువురకు వాక్కి
లహము బెరుగును. అప్పుడెది దో నాయక లిపెల్ల స్థానమును. (ప్రశ్నాముగా)
పసిష్ట! ఏమిటులూరినట్టివి. బ్రహ్మర్షి నగు నీనే యీ బిడజాని బ్రహ్మ లవసమా
ధానము చెప్పలేకపోయిన నిటజెప్పవా రెవరు? నీవైనను నూనృత త్తముని
నొక్కనిజెప్పి యాసురపతి సందేహము దీర్చుము.

పసి—బిడజా! నవడిగిన పశ్చింబునకు నాకు తెలిసినంతమట్టుకు బ్రహ్మ త్తంబునైనది.
వినుము.

సీ! కలహోన నైన నపుల కైన నెప్పుడో

అనృతంబునెదుమాట • లాడబోడు

కులసతిగాగొన్న • కోమలాంగినెగాని

కలనైన పరకాంత • దలఁవబోడు

అపరాధియైన ని • రవరాధుడ నటంచు

శరణుజొచ్చినవాని • జంపబోడు

తనవారు పెరవార • లను భేదముంచక

సమదృష్టిచూపెడి • సజ్జనుండు

తే॥ గీ॥ చక్రవర్తుల ప్రథమైక • చక్రవర్తి

నాదా శిష్యుడు సాకేత • నగరవర్తి

భవ్యగుణముల నూపెడు • దివ్యమూర్తి

సత్యకీర్తి హుశ్శృంగ • చక్రవర్తి॥

ప్రొల్లొక్కొక్కావా! ఈ సూహించుచు శిశువు స్వపాలుని కొమరుడు; ప్రభువనందులయొక్క గొప్పకబోలు సత్యసంఘం డెవ్వండును లేడు. ఇదిగాక సంతోకకృష్ణ విషయముకొ జెప్పెద.

తే॥ గీ॥ వసితనంబున బడిలోన • బౌతములను

జదువువేళల లేదను • శబ్దసరణి

వచ్చియుండిన నోటరా • వచ్చుగాని

అడియెరుగఁడు నోట లే • దనడిమాట॥

విశ్వా—(స్వగతము) ఈ నసిష్ఠుండు జెప్పినటుల ఆ ధరావల్లభుడు సత్యవానియే; అయినను నా అనుగతీశునకును నాకును గల బద్ధవైరిగియునుబట్టి యీతని నిర్దాళించు పూర్వసత్తుగలుగా వాదింపెను. (ప్రకాశముగా) “న నసిష్ఠా! న నెవ్వరితో సత్యకీర్తియని పొగడుచుంటివి. నీ మేనో మాటలభారణినిబడి స్వప్నముగా వివరుణిమి. ఇదిగాక సారీ చెప్పము.

నసి—ఒక సారీయేమి? కలషహరిగిగునటుల న నేక సారలు జెప్పెద. అయోధ్యా పురాధి నాథుడగు హరిష్ఠునిగఁడు! హరిష్ఠునిగఁడు! హరిష్ఠునిగఁడు!

విశ్వా—ఏమి! పడిమిత్త లన్నితమాడరా? అతనియింట పురోహితత్వము జేయుచు బోక్షింపొకొనుచున్నందుకొ యా హరిష్ఠునిని యీ త్రివిష్టపాద పునియెనుట బట్టినలెం పొగడుట? ఈ త్రివిష్టపాదపతయైనను న సభవారి సంగతిని యడిగిగాని బోట్టును కొట్టకయుంబట్టి నన్నిక్కనినే కేరంట మునట జెప్పినా యేమి?

సీ॥ జలరాసులేడు ని • ర్జ్వరాసులుగ జేయు
 కుంభసంభవుఁ డిట • గూరుచుండ
 అమరాసురులకెల్ల • నయ్యగా బరిగిన
 కశ్యపముని యిటఁ • గనుచునుండ
 ఎల్లలోకంబుల • నల్లలనాశించు
 భృగుభరద్వాజాత్రీ • ఋషులునుండ
 శేబవల్ నడిపించు • శేరాజు దినరాజు
 లింపుగా దివి బర్వు • లిడుచునుండ
 తే॥ గీ॥ సృష్టికర్తను నేనుండ • సురలునుండ
 వేయికన్నుల దొరయుండ • విబుధులుండ
 ఇందరనుపేడి యెవనినో • యడ్డతనపు
 మానవాధము నిటుడచ్చి • సూన్యతుండ
 చెప్ప నోరెటులాడెనో • చెడు వసిష్ఠ॥

మునిమిత్ర హరి నిలకడలేక యి. మహాస్రశ్మలైన మహీపతులు కల్లలాడ
 పని శెప్పట నామదికొక వింతగా నున్నది. చాలిక సోరుషులుయును.

పసి—ఓయీ పరసిందాపరాయణా! హాహీ! నవెప్పుడును పరుల కలిమిని జూచి
 యోర్పువాడవుగావు. ఎద్దుయినవదనగ నే గాటికి కట్టివేయుమనునట్టి
 ధర్మము. శత్రుమా. ర్థియని గోకములోక్తిగాంచిన యాహరిశ్చంద్రచక్రవర్తిని
 ఏడునిగాఁ బరిగణించట ఏమ తగదు.

విశ్వా—ఒరేమీప్తా! దర్భపోచల నొకకొన్ని చేతబట్టుకొని పీసెడు విధూతి నొడ
 నిండుగఁబలుముకొని, చాలినాలని యొక యంగవస్త్రమునుధరించి యొక ప్రాంత
 పరచాగంగా చేతబట్టుకొని జనపవారవలెఁ బెరిగిన నెల్లగడ్డము నూగులా
 డించుట, స్వపాలయిష్టకుఁ జూచుచు యేబయొకొన్ని స్వస్థివాచకంబులంజెప్పి
 పొట్టజోముకొను నకు వాగ్దేవుఁడై పరాక్రమ సంగతి తెలుసుటెట్లు! చిన్ని
 నాటివడియును రిలో కి అనిపెలసవా? అగునా మలకాచివడియపొసినవాడనగు
 నాకు గాకి ఏకెట్లు తెలియవలెకాము గలదు?

సీ॥ ఎక్కువపన్నుల • నెక్కవేసియు బక్క
 రైతుల నెక్కించు • పాతకులును

సౌరుగుల్కుహుషారు • సౌరకాంతలగూడి
చరియించుచుండెడి • దురితమతులు
జూదంబులను దుర్వి • వాదంబులను జాతీ
భేదంబులునుగల్గు • భీరువులును
బాణంబులను మృగ • ప్రాణంబు లనిశంబు
దీయుచు నుదరంబు • కేయువారు
తే॥ ౧॥ వరువు మర్యాదలనవారి • కెరుకలేదు
న్యాయమన్యాయ మిదియని • రోయలేరు
పరుల సిరుగోరుదురువారి • సిరినినెవరు
సీచులనమించి జరియించు • రాచ జాతి.

వసి—(తనలో) ఓహో! నేనూరితున్నకొలది వీనికొరులంతకంతకు మిక్కిలింబగు
నిన్నయవి. ఇంక నేనూరితుండగూడదు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! గుప్తపాత్రా
విశ్వామిత్రా! తద్వంశంబున జనించెయ్యి కులాభిమానం బిసుమంతయులేక
తద్వంశంబుననే దూరమింటివా. దుర్మార్గా!

విశ్వా—గుప్తపాత్రా! నివృత్తపాతులమగు మాకీపక్షపాతంబు తెందులకు?

వసి—అరకే! మీరునివృత్తపాతుల! నివృత్తపాతులైన నిట్లాక్షపిందు తెందులకు

విశ్వా—ఎందులకా! క్రిందుమీచెరుంగక అధమాధములగు రాజాధములచెచ్చియీ
తాపసేంద్రులయెగుట నధికముగా బలికనందులకు

వసి—విశ్వామిత్రా! లోకమునంగల రాజాధములవలె నమృతరాజా సెన్నంబోధము

విశ్వా—ఒరేదుష్ట! మాటిమాటికి బట్టువలె పొగడెదవిటనమ్మరురనియాయేమి?
ఇకనీవృథాప్రసంగము నటుగట్టిపెట్టుము. భిష్ట! పాపిష్ట! ఎసిష్ట!

వసి—ఒరే అపౌత్రా! నూన్పుతులుగాని వారిని బొగడిన తప్పగాని నూన్పుతులైన
వారిని బొగడిన లోపమేమున్నయది? అందులోవీరలెక్కువ రొక్కములిచ్చు
వారి కక్కరలుదీర్చు రొక్కకామినులగూడి తపావిఘ్నములైన విశ్వామిత్రులు
గారు, పాపాత్మా!

విశ్వా—(తనలో) ఓహో! నాగుట్టంతయు బయటపెట్టుచున్నవాడే, ఇక నేనూర
తుండగూడదు. వీని గుట్టంతయు బయటపెట్టి వీనినోటికి తాళమువేసెద.

(ప్రకాశముగా) దెక్కులులారా!! అఖిలాగమపరాయణులగు యోగులారా!
వినుడు, వినుడు.

సీ॥ పతియందు రతిలేని • సతులను బ్రతిమాలి
గర్భముల్ నేసిన • ఘనుడు వీడు
మానాభి మానము • ల్మానిజరించెడి
వెలయాలి సుతుడునై • వెలసి నాడు
నిత్యవాస రమ్మని • బిల్వ శిష్యునియింట
మనుజమాంసముదిన్న • దనుజుఁ జిత్తడు
అపరాధుఁ డగుశిష్యు • శపియించి వానిచే
బ్రతికాప మునుగొన్న • పాపి యిత్తడు
తే॥ గీ॥ గురువునకెయిన్ని దోషము • ల్బారయు చుండ
శిష్యు నకునెట్లు సూన్యత • సిద్ధి గల్లు
తల్లి జూరికి వృత్తిలోఁ • దనరు చుండ
కూతు రెబ్బంగి విటులను • గోర కుండు?

నచరాజాభిమాని! నచవార కౌంశాతనూబ! నచమను? మాంసభిక్షు!
నచందంబున గుంగురనిరా! చాలుఁజాలు. రావటలమున జనించి, రావటర్పి
ముల కాచికొని, నడియగట్టిన, నాముందిరా నచమనుల? నచా! పరిమ
పశాచా!

నార—(నినలో) నేటికిదా నేనాటిని, కలహానిమనలు గొప్పలతో న్విధిగానినది.
(అని పొట్టపెట్టివేసి తేల్చుచు) ఇప్పటికి కొంతయునరగిని చల్లారనది; ఇది వీరిని
చొంగింతునని యొకరును చొంగించులేమని యొకరును ప్రశ్నల జేయునట్లు,
మరికాల్చెడి (ప్రకాశముగా) తాపసేంద్రులారా! ఈ మిరిసభిలోనాహరిష్ట
గుండు సత్యవాది అవుననియు కొడనియు వాదించిన నేమి ప్రయోజనము!
విశ్వామిత్రా! కేళినగు నేని నవావరేంద్రుని నవ్వలమాడించుము. ఎల యీ
స్వభావిశోష!

విశ్వ—(నినలో) ఈ వానిదుండుగూడ నన్నెత్తివీడుచున్నవాడె; ఇక నూర
మడుట నాడిగాను. (ప్రకాశముగా) ఒక నవీస్తా! నేనాధూనాధుని చొం
కించెడి.

౩ సి—అయిలపత్తిని కల్లలాడించుటను చిన్న కాదుగదా; నిన్ను స్పృహించిన యానలు మొగ్గులులు నలున క్షణము నలవిగాదు. ఏల యీగీల చొల్లులు, నరకవృత్తు గులువా?

సీ॥ కులగిరుల్ చలియించి • కలశసౌం దినగాని

అన్యతంబు లాడడా • యవని విభుడు
ఉడుగకాచిచలించి • పుడమిరా లినగాని

అన్యతంబు లాడడా • యవని విభుడు
ఏడునా ధులనీరు • లిగిరిపోయినగాని

అన్యతంబు లాడడా • యవని విభుడు
గ్రహపతి సోముండు • గతులు దప్పినగాని

అన్యతంబు లాడడా • యవని విభుడు
శే॥ గీ॥ ధరణి గ్రుంగిన మిన్నుపై • నారీ పశిన
సంపద లుక్కిగెడు • సమయ మైన
అనువు లంత్యంబులై చను • యపుడు నైన
అన్యత మనుమాట బల్కడా • యవని విభుడు.

ఒక నేళ అనువాదము • పోషింపువేసి, వాస్తవ్యునిము.

శే॥ గీ॥ అవని నాధుండు అన్యతంబు • లాడ నేని
బోడి తలగాను జంద్యంబు • లూడ దీసి
ధరణి దేవత్యమునుబోవ • ఖరము నెక్కి
చూపు దిశ కేగెదనుమీర • లరయు చుండ.

విశ్వా—అం పాపాత్మా! అనువాదము పొందినది నెంతవని? వినుము.

అ॥ వె॥ సంకటముల గూర్చి • సంపద లోభకాచ్చి
అలి నొక్కనికిని • యమ్ము జేసి
చేర రాని వాని • సేవకు గాజేసి
పుత్ర ప్రాణ ముడిసి • బొంక జేతు.

అప్పటికైనను, అన్యతమాడడేసి, అన్యత్యపధంబు, వినుము.

సీ॥ శ్రద్ధతో చనుమున్ను • సిద్ధాశ్రమంబున
నాజించు పూజ్యమం • దర్శ మిత్తు

మన్వంతరంబులు • మరీ పదునాలుగు
 సన్మత్సరంబున • నాధు జేతు
 శుభమంచు దిక్పతు • అభినతుల్ సేయంగ
 త్రిభువనం బులకెల్ల • ప్రభువు జేతు
 సతతంబు హరికథా • మృతముగ్లో లగజేసి
 పరగనంతమునన • తృదము నిత్తు
 శే|| ౧|| కలగి జలనిధు లిలనెల్ల • వలన గొనిన
 దిగ్గ జంబులు నటునిలు • మ్రొగ్గటిలిన
 సూర్య చంద్రులు గతిదప్పి • స్రుక్కటిలిన
 నన్న మాటను చెల్లింత • నార్యు లార

(తనలో) ఈబడుగు తపసి ఆపుడమితఁ డన్వతమాడడని బండబగుల
 ప్రతిజ్ఞజేసియున్నవాడు. ఈజడలదారి యెప్పుడైనను కడునమ్మిక లేనిదే నుడువ
 పడి వృథాకలహములకు పచ్చువాడుగాఁడు. చూడగా నాపుడమి పాలుండు
 రూఢిగా నిత్యసత్య వ్రతాచరణుడై యుండవచ్చును. అకటా! నేనొడ రెరుంగ
 నుగహంకారముచే గడుసు మాటలాడితిని. ఇప్పుడేమి నేయును? ఉండిన
 వాని నుండలేక నొక పెద్ద బండ సైత్తినవేసికొంటిని. (కొంచె మాలోచించి)
 ఇప్పుడడలు జెందిన నేమిప్రయోగము? ఇక నెటులైన బడుసాటులంబడి
 ఆపుడమితఁ సన్వతమాడించ నలయునుగదా! (ప్రకాశముగా) ఆరుంఘీశ!
 ఎట్లోశపథంబు జేసితివి; ఈవృద్ధాశ్రమిని అన్వదాయకమైన యవమాన మొచ్చు
 నేమియని యిప్పుడు బెంగ పెట్టుకొనిన సార్థకత లేదు. నేనిదే పోయి వచ్చెద!
 ఏవేపైన నాపుడమితఁ నడిగికొనవలయునేమో కడుపడింబొమ్మ.

వసి—విశ్వామిత్రా! అనసుంధరాధిపతిని, నసుంధరయందు స్పృశించువాడే సరసిరుహసం
 భవుండు, సత్యనిష్ఠయు, ధృతియు సహాయముగా, నాతనికి, భృత్యులజేసి
 నాడు. నాకొచింతయేమియు లేదు. ముందు నిశ్చయముగా ఏమసంభవింప
 నున్న పరాభవముంగూర్చి ఏవేపైన నాలోచించుకొన నలయునేని అలో
 చించుకొనుము.

దే—(లేచి) నావిడమానిదా!

సీ॥ సూర్యుల ప్రతిమున • చొక్కంబుగ జరించు
నతఁడెవ్వఁడని గురు • నడుగ నేల
అడిగిన యంతనే • వశిగా వశ్యుండు
శిష్యు హరిశ్చంద్రు • జెప్ప నేల
చెప్పిన యంతనే • చెలరేగి మండుచు
యీగాధిసుతుడిట్లు • యెంచ నేల
యెంచియంతటమది • మంచిగా నుండక
నెంచిపతిజ్జల • బెంచనేల
శే॥ గీ॥ వట్టిముక్కోపి యీగాధి • పట్టి జూడ
నా హరిశ్చంద్రు బీచంబు • నడచునింక
నింతకును కారణంబెంచ • నేనుగాదె
ప్రవక్తమును దప్పింప • తరముగాదు.

అప్పుడాపులు పోట్లాడి లేకలకొక్క విరుగదొక్కనరీతిగా, వీరకలహమున నాఘాకాంక్షనకట్టి యిక్కట్లు మూడనున్న వోకవా? ఈ విశ్వామిత్రుండు ప్రియతాపతానుండై తేజరిలుచున్నవాడు. మీరలెటులైన వానిని శాంతిన్య రూపులంజేయుదు.

నా—ఓయి విశ్వామిత్రా! ఈ సురిపతి మీదుర్భర శేజంబు జూడంజాలక శాంత మొసలంగవచ్చని వేడుకొనుచున్నవాడు.

విశ్వా—ఎట్లా! ఎట్లా! శాంతిమొట్టని జేయజనుచున్నాడా!

శే॥ గీ॥ ఆలి బొందిన వానినే • మనగలేక
నూరకుండిని యల గౌత • ముండగాను
కొక్కొక్కోయంచు గూసెడి • కోడిగాను
కోప ముపనంహరించెడి • కోవిదుండె.

గౌత—ఓహో! నానుట్టంతయు బట్టబయలుజేసినాడే. ఇకాశీనట్టుల వీరితో కల యెక్కలను. (అని నిష్క్రమించును)

దే—(లేచి) గాధినందనా! యుష్మత్కోపాసల బ్యాలల కౌత్రిమూర్తులైన నిల్వ
బాలరు! శీనెంతవాడను. తెలిసి తెలియక పరికినపలుకులు త్నమింతి నాకలవ
రంబెడబాపుడు. (అని నమస్కరించును)

విశ్వా—అమరేశ్వరా! మన్నించితిలెమ్మ.
(హనులందరు నొకరిపెంటునొకరు పోవుదురు)

వసి—ఇక నిప్పాపాక్కుమొగంబు జూడరాదు. (అనినిష్క్రమించును)

నార—(గంతులువేయుచు) ఇక నాకొకకొనసాగినది. నాప్రయత్న మిక నక్కరలేదు.
(అని నిష్క్రమించును)

విశ్వా—(తనలో) ఇక నిక్కార్థంబునను గావలయు నుపకరణంబు లెన్నియో గావ
లసి యున్నయవి! నే శీగి వాటిసన్నిటిని సమకూర్చుకొనియెద. ఇటు వృథా
కాలయాపనమేల. (అని నిష్క్రమించును)

దే—గురువరా! శేషస్థితి చారితము. (అని నిష్క్రమించును)

అభినవ హరిశ్చంద్రీయము.

(ప్రథమాంకము.)

(నందవూర్ణము.)

అభినవహరిశ్చంద్ర.

ద్వీ తీ యాం క ము.

(హరిశ్చంద్రుడు, మంత్రియు ప్రవేశింతురు)

హరి—నదివోత్తమా! రాజ్యభారం బమితకష్టముకదా!

సీ॥ చోద్యమై విపుల సం • వేద్యమై శత్రుడు

రేద్యమై చెలగు బ • ల్విడులున్న

పూజ్యమై బహుభోగ • భోజ్యమై సతత స్వా

రాజ్యమైతనరు సా • మ్రాజ్యమున్న

శూరులై భుజబలో • దారులై రణజయో

ధీరులై తగుపరివార మున్న

మంత్రులై సర్వస్వ • తంత్రులై బుద్ధి భా

స్వంత్రులై యెసగు సాన్మంత్రులున్న

తే॥ గీ॥ కాంతి సత్యదయాశౌచ • సరణి ప్రజల

యిక్కటులఁబాపి సుఖముగా • నేలకున్న

యన్నియునుగల్గి సార్థక్య • మేమి పతికి

అడవిగాదిన వెన్నెల • లట్టి వన్ని

మంత్రి— తే॥ గీ॥ అన్యత రహితు డటంచు నీ • యవనిలోన

వేరు గాంచెయు ప్రజలకు • మేలు గలుగ

చా లనము సేయుచునుండ • బోలు పతికి
నరయ రాజానుమతిధర్మ • మనెడు రీతి॥

హరి—మృతిన త్ర మా!

ఉ॥ విప్రవరుల్విలాసముగ • వేదముల పరియించుచుందురే
యప్రతిమాన శౌర్యసము • పార్జన వతులె క్షుత్రియోత్తముల్
కుప్పలుగా ధనంబులను • గూర్చెడి కోమటు లుందురే కృషి
తప్పక స్వీయవృత్తులను • దన్పుచు నుందురె శూద్రసత్తముల్॥

మృతి—రాజచంద్రమా!

సీ॥ వేదంబుల రవంబు • విదితంబుగ నయంబు
స్తోత్రంబులపఠించు • ధాత్రి సురులు
అపిరాజ ఘనరాజ • శరరాజములతేజ
ములగాజు పడజేయు • భూవవరులు
ధనమొప్పు నలకూబుడుని కప్పు లిడు యొప్పు
వలనొప్పు నేర్పుతైరి • వర్ణకులును
దిట్టంబుగను కొల్చు మెట్టలా • కనమంట
సుఖపాటి యగుమేటి • శూద్రకోటి
తే॥ గీ॥ కామ కళచాతురిని ఘన • కలిత లగుచు
వరలుచును నుందు రెప్పుడా • వాడసతులు
కొరత లిసుమంత యైనను • బూరయకుండ
పూజ్యముగనున్నదీ మన • రాజ్యశాల్ల॥

రాజేంద్రా! మనరాజ్యమందెప్పుడు మనరాధులతో ప్రజలందరు నిరంత
రానందాల్లియంపడ నందులేక మునుంగుచు తమ స్వీయవృత్తులయందతి జాగ
రూకతతో మెలగుచున్నవారలు.

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) విశ్వంధరాధరణా! విశ్వామిత్ర మునింద్రులవారు వచ్చి
ద్వారముకడ వేదియున్నవారలు.

హరి—వారి నిటకు క్షీణముగా దోడ్కొనిరమ్ము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

విశ్వా—(ప్రవేశించును.)

హరి—(ఎదురుగాజని) తాపశ్చంద్రా! నమస్కారములు.

విశ్వా—చిరాయుధుపేతుడవుగమ్ము.

హరి—హానిచ్చంద్రమా! ఈ మణిమయాసనమున విసింపుడు.

విశ్వా—తే|| శీ|| జగుపుదు రేదేవ భూదేవ * సంస్తుతులును
పాడి పంటలు గల్గునే * పాలనమున
మంగళమె బంధువులకు సా * మంతులకును
శుభముగల్గగ నుందురే * సుతులు సతులు
నాజ్ఞమీరక యుందురే * నాప్తవరులు.

హరి—చం|| మునివర! త్వత్పూర్వమున * పూర్ణ సుఖంబులుగల్గెదర్శనం
బునదురితౌఘమున్ నమసె * పూజ్యతనొందెను జన్మమెల్ల నీ
వనవరతానురక్తి నను * విధిలజేయగ వచ్చినాడ వీ
దినము శుభంబుగాదె భవదీయమహాత్మ్యమెరుంగళకృష్ణమే.

విశ్వా—రాజా! నేనొక స్వల్పకార్యాధ్యక్షుడనై వచ్చితిని. ఆయ్యది నెరవేర్చుటలేదని తెలిపెద.

హరి—తాపశ్చంద్రమా! తమవాంఛితం బెట్టిదియైనవ దీర్చెద. ఆనతిండు.

విశ్వా—(తనలో) ఆహా! ఈ భార్యచేతను దాశ్చర్యము. నేనడిగి యడుగక
మునుపే నివాంఛిత మెట్టిదియైనవ దీర్చెదనని చెప్పచున్నవాడు. సత్యకీర్తిగల
యీ హరిశ్చంద్రుడక్కవర్తిని ఏనెటుల యిక్కట్టులపాలు జేయుదు? చేయ
కున్నవాడతన నెరవేరుటెట్లు! (అలోచించి) ఎట్టులైనను నేనివని నెరవేర్చుటన్న
సాటియుపలలో చొకనగుదు. ఆయిననిప్పుడు వీనిరాజ్యంబు గోరుదునా! కొరి
తదుపరి నేజేయనిలవినపనయేమి! (మిన్న జూచి) కాదు. కాదు. పొరబడితిని.
ఇప్పుడేవీనిరాజ్యము గోరిన బెగటుగా నుండును. ఇది సమంజసముగాదు. ఆయి
ననొకయుక్తి దోచుచున్నయది. ఏమనః జన్మము నేయునెవంబున, కొంతధనంబు
గోరి అధనంబు వీనితావున నేయుంచి, నా యాశ్రమంబునకుజని, కొన్నిపూ
తుక మృగంబులనల్లజించి, పంటపైరుల జెరుపనంపిన వాటినినంపారంప, నితం
డరణ్యములకు నేట్లువచ్చును. అప్పుడీతనిమనసు కలవరపరచి, చూడరులకు మిర

మిట్లుగొలుపు పసిమిపన్నెగల, మిసమిసలాడు, కురంగంబు నొకదానిసృజించి
 వీనికడకంటి దానిని తరువ జేసెద అప్పుడైన ఏతనితో విరోధమునంభవించ
 జేసి కొందర మతింగాంగవలసృజించి వారలమిషచే రాజ్యముగైకొని యిప్పు
 డడుగు ధనంబు అప్పుగాబెట్టి, అడవులకంటి, యిడుతల గుడువజేసెద.
 అప్పటికైన నవృతమాడదేని తదుపరి జూచెదగాక

హరి—హానిస తమో! ఎమిట్లు సంశయించెదరు?

విశ్వా—మానవాధిపా! నూనృత ప్రతిపరాయణుడవని నకలలోకంబున నన్నతిం
 గాంచిన నిన్నడుగ సందియంబేమిటికి?

హరి—ఓ॥ రాజ్యమునైన ధాన్యధన • రాసులనైన పురంబులైన
 సామ్రాజ్యములైన నద్వనన • పుంజములైన రథంబులైన న
 ద్యోజ్యములైన రమ్యముః • భూషలనైన పురంబులైన సా
 మ్రాజ్యమునైననిత్తు మని రాజ ముదంబున గోరుమెద్దియో.

విశ్వా—భూపాలా! శుష్కపవాసులమై వివసంబున రపంబులనెల్ల రాప
 నేర్చుట కి సంపదలెందులకు? నాతలంపు తెలిపెద వాలించు.

హరి—చిత్తము అదియెట్టిదియో, అనతిండు.

విశ్వా—నేనొక జన్మంబుకేయసేంచి దానికి వలయుధనంబు న్నడుగవచ్చితి

హరి—అజన్మంబునకు ధనంబెంత గావలయును?

విశ్వా—మానవేంద్రా? ఒక్క మనుజుండు యేసుగునెక్కి చిక్కి, రత్నంబొక్కటాక
 నమునకగురవేసిన నది యెంతయెక్కుననునోఅంతయెక్తు ధనంబు వలసి
 యున్నది

హరి—తే॥ గీ॥ హాని చంద్రమ సంకోచ • మంద నేల
 తమరి కోర్కెను దీర్చసా • రథత గనమె
 పాత్ర మెరిగియు దానంబు • జేత్ర మెరిగి
 విత్తనంబును జల్లగా • వృద్ధి గాంచు

విశ్వా—మనుజాధీ! ఏవనయవివేకసాక్షిల్యాది గుణంబులతోనామనంబుమితానందంబు
 జెందినది. ఈధనంబు ఏతావుననే యుంచుము నేజన్మంబు తలపెట్టుతరి
 గొనిపోయెద

హరి—తాపసేంద్రా! దయాసాంద్రా!

చం॥ తనువు లకాశ్వతంబు లని + తాడెలిసుండియు నిట్లువల్కుగా
ఘన తగునయ్య; నాకు కలఁ కాలము సంపద లుండు నయ్య; మీ
ధనమని వేరుబెట్టిచట + దాచిన యిత్తుమొ యివ్వలేమొకో
యనియెడి సందియంబు మన + మారడిబెట్టుచునున్నదీయెడో

విశ్వా—ధరణీకా! గాచటకు తగినంతవసతి లేకదా, ఏకావ్రసనేయుంచుమనుట.

ఉ॥ నట్లడవు ల్నిరంతరము + పట్టుగ నాకులు వేరువెల్లకురే
పొట్టుకు పట్టినన్ని దిని + పుట్టల చాటునొ చెట్లచా టునో
గుట్టల చాటునో కనులు + కూర్చి తపంబులు నల్పు మా కటక
పెట్టెల? బేడల? ధనము + బెట్టగ తావట లేదుభూవరా.

హరి—తాపసేంద్రా! మీకర్పించిన ద్రవ్యంబు నాకడనుంచుమను టదేటిధర్మము?
పోసి, మీయాశ్రమమున నుంచుటకు సంశయంబుగానున్న మీకక్కడ
మిక్కిలినమ్మికలవో అక్కడయుంచుడు.

విశ్వా—అటులనా? నాకునియందే నమ్మికము. ఉంచెదవా? లేదా?

హరి—చిత్తము, మీయాజ్ఞానుల్లంఘింతునా?

విశ్వా—(తనలో) ఆహా! ఈతని మనఃపటిమచూడ నాయాటలిట సాగునటుల గను
పించదు. అయిన నాచేతనయిసంతవరకు చూచిగదా ఏరువిడువవలసినది.
(ప్రకాశముగా) రాజా! సంకోచమందకుము. నేబోయి వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

హరి—మంత్రివర్యా! నేనెంతబ్రతిమాలికొనినను సుంతయైనను చెవిబెట్టక విశ్వా
మిత్రుడు ద్రవ్యమంతయు నాచెంతనే యుంచిపోయెగదా;

మంత్రి—భూపాలా! ఏల ఇట్లుధైర్యపడెదరు? ఇంతకొద్దిమొత్తము నెప్పుడడిగిన
నస్వదీయ లేమనియా?

సేవ—(ప్రవేశించి) రాజేంద్రా! మనరాజ్యంబున గలుగు ప్రజలందరు తమదర్శనార్థమై
ద్వారముకడ వేచియున్నారు.

హరి—హరిని నిరాశంకముగ రమ్మినుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

రయితులు—(ప్రవేశించి) సాహిరికి, దండాల, దండాల.

హరి—తే॥ గీ॥ ఆయురారోగ్య పుత్రపా • త్రాభివృద్ధి
గల్గియుండురె యైశ్వర్య • కరముగాను
ధర్మమిలనాల్గు పదముల • దనరుచుండ
నావదలు బొందకుండురా • కాపులార.

రైతులారా! సుఖించుగా నున్నవారలా?

రైతు—ప్రవోరికి మాసుగాలు ఎచని విన్నకింతుము.

హరి—(అశురముతో) ఎమి? మీకంతకష్టము లొచ్చెనా? అవియేవియో

రైతు—తే॥ గీ॥ పుడమిపాలక వినము మా • యిడుములెల్ల
కారుమెకములు చెలరేగి • పైరులెల్ల
పాడుజేయుచు మాపై న • బడుచునుండె
నుండజాలము మేమునీ • యుర్వియంద.

పంటపైరులన్నయు మెదలంటమేనీ పెకములు మావెంటబడినవి. మేమె
ట్లుబ్రతికగలము?

హరి—ఏమిది?

తే॥ గీ॥ తావులే నధర్మంబు • ధరణిపీడ
ధర్మమియిల నాల్గపా • దములనాడ
వీనులను వివరీతము • ల్వినుటదేడ
యేలుబడినాకు ధరలోన • నిలుచుటేడ.

ఈజాడజాడ ముండేవియో యిడుము లొదవునటుల దోచుచున్నది.
అయిన నేమిసేయదము. బైమమున్నాడుగదా? (ప్రకాశముగా) పోయలారా!
మిరిండ్లపండ్లకుడు. నేనతిత్వరితగమనంబునఁబరి యాహారమృగ మారగము
జేసెద.

రైతు—మహాప్రభా! వాటిని సంహారము చేస్తే శిగాస మేము బ్రతుకజాలము.

ఉ॥ పండినపంట చేలబడి • పాడుగ మేయుచునుండె

హరి—

అక్కటా,

(4)

ద్వితీయాంశము.

౩౫

రైతు—వండరు బైటనొక్కరటు + బండిన పైబడిచిట్టు

హరి—

నయ్యజేనా,

రైతు—ఉండరు నొక్కరొక్కరటు + బండిన వాడిక చెల్లు

హరి—

శ్రీహరి,

రైతు—యుండితి మింతదాక

హరి—

యిక + నుడగ లేమను చింతమానుడి.

రైతులు—వాటెబ్బడాలని ఏవూరమందుచేమా. అమాటయినా చెప్పినమా పాటు
మేము పడియెదము.

ఆ॥ వె॥ వాటి నెల్లవచ్చి + వడిసంహరించెదొ

లేక యిచటనుండి , లేవ మనెదొ

ప్రాణమున్న నింతి + బలుసాకు నైనను

భక్షణంబు జేసి + బ్రతుకగలము॥

హరి—ఆ॥ వె॥ రైతులార యింత + రాపిడి పడనేల?

తెల్లవారు దనుక + నెల్లి వచ్చి

వాటి నెల్ల నేను + వడి సంహరింతును

జనుడు శంకమాని + నదన ములకు॥

రైతు—దొంగరికి పడేల దండాలు. మేమిదే ఇందులకుబోయి కూడుదిని మాకుండు
యీటెల దీసికొని ఆడవులకు తమెంబడొత్తము. (నిత్యమింతురు)

హరి—మర్రితెనార్యా! మొన్న నిన్నటివెనుకు యేబన్నంబు రెండుంగని యీ కాపులకు
సంభవించిన అపవలుచూడ నా కేమియు పాలుబోక యున్నయది. ఎల్లపుడు
మనయెడ పసిబిడ్డలవలె వర్తించువారల యాపదలు బాపకున్న నేమిసార్ధకత!
వేటకువలయు సన్నాహంబులు సిద్ధపరపింపుము. నే నిదే అంకశురంబునకు
బోయి యీ వృత్తాంత మా పట్టపు దీవికరిగింది వచ్చెద ఏవు ప్రయాణ
సన్నాహంబున నుండుము. ఇక కొలవు చాలింతము.

మర్రి—చిత్తము. నాయాజ్ఞప్రకారము సిద్ధపరచెద.

(అని నిత్యమిందను.)

ద్వితీయరంగము. అంతఃపురము.

(హరిశ్చంద్రుడు, చంద్రమతి, లోహితాస్యుడు అసీనులై యుందురు.)

చంద్ర—మనోనాయకా! నేనెన్నివిధముల నేడుతున్నను, విజనం బిచ్చింపకున్న
యది. నే నేమి నేయుదును? ఇక నాయభిలాష దీర్ఘవారము?

హరి—దేవి! ఇదేటి కోర్కె?

మ॥ విరులా? వేడుకలా? విలాసవతులా? • విద్యా జనశ్రేణులా?
సిరులా? చిత్రములా? జగా నగరులా? • సింగారపుందోటలా?
మరులా? మార్గములా? మహాద్భుతములా? • మాణిక్య సౌధంబులా?
తరుణుల్ చూడగ రానితావు లతి య • ధ్యానంపుటారణ్యముల్॥

చం—హృదయేశ్వరా!

మ॥ విరులు వేడుకలు విలాసవతులు • విద్యాజనశ్రేణులు
సిరులు చిత్రములు జగా నగరముల్ • సింగారపుందోటలు
మరులు మార్గములు మహాద్భుతములు • మాణిక్య సౌధంబులు
తరుణుల్ నాఘలు చెంత లేనియెడ య • ధ్యానంపుటారణ్యముల్॥

హరి—కొంతా ఎంత చెప్పినను విసపుకదా!

సీ॥ ప్రకటిత మణిమయ • ప్రాసాదములు గావు

కుటిల్వాది సంఘాత • తలులుగాని

ఆనందమయమగు • నారామములుగావు

విజన మహారణ్య • వితతి గాని

సుపథంబుగనుజోవ • సోపానములులేవు

గంటకోత్కర విలో • త్కరముగాని

సున్వరంబులసీను • శుకతండములుగావు

ఘనతరోజ్వల మృగ • ధ్వనులుగాని

తే॥ గీ॥ వస్తు తతిలేదు భూత్వ • క్త సి గాని

అటలునుగావు చూడంగ • వేట గాని

మగువ నీవేడి? కానన • మార్గ మేడ

అంతిపురమున నుండుమో • యంచ యాన .

నం—ప్రాశస్త్యరా!

ఉ! కానన మైననేమి మరి • గండశిలావృత మైననేమి భూ
తాననమైననేమి కుటి • లాదినమూహము లైననేమి దు
ర్మానుషమైననేమి తమ • వజ్రన నుండిన నేకారంతయు
గానకయుందు నన్నిట ది • గాడక నైకొని పొమ్ము భూవరా.

ఎన్ని విధముల వేడుకొనినను నన్ని ట్లనాచరణసేయుట భాష్యమా?
నిన్నెడబాసి, నేనొక్కనిమిషంబైనను సర్వగలనా? పోన; మీరంత
హతమునిన నేనేమి సేయగలదానను?

లోహి—తే! గీ॥ తండ్రి నీవెంట వచ్చినే • గండు మిగిలి
సింహ వ్యాఘ్రుది మృగముల • చెవుల బట్టి
చించి చెండాడి వైచెద • చిత్త గించి
యమ్మకును నాకు రమ్మని • యాజ్ఞ యిమ్ము.

హరి—(వహూరుని ముద్దిడుకొని) తండ్రి! ఏవెంటికినై సమర్థుడవే. ఇకనిట
తడయరాదు. (చంద్రమతివంకచూచి) పడతి ప్రజలిడుములలోబడి అడలుచుండితి.
కడుకీక్రముగ బోవలయు రండు.

నం—(సంతోషముతో) ప్రాశస్త్యరా! మీయపార కృపాతిశయము నిప్పటికి
నాపైజూపితిరా?

హరి—కౌంతా? కంటకారణ్యంబుల సంకటపడెదవేమి నని అట్లంటినిగాని
నేనొక క్రుటియైనను ఏజంటబాయగలనా? ఇకనావెంటరమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

తృ తీ య ర ం గ ము .

సేవ—(ప్రవేశము)

అహా! ఏమియీచిత్రము? ఈమృగంబు లెచ్చటివచ్చటనే పుట్టుచున్నట్లున్న
యవి. అటులగానియడల యిప్పటికి కండుదినసంబులనుండి యెచ్చటకాదిన
మృగమును వచటనే గూల్చుచున్నను, యిసుకపాతరవలె నిరగవన్నయవి. ఇ
య్యారోజున వీటివన్నటిని అంత మొందించగలము. (దిక్కులు పరీక్షించి)
ఓహా! భూకాంతుండెడతెంపు లేక కృతాంతుని పోలిక మృగంబులవంత
మొందించుచు సతీసుతసహితుండై యిట్టి విచ్చుచున్నవాడు.

హరి—(ప్రవేశించి) భటులారా! మృగములవన్నిటిని నిశ్చేషముగవంతి మొందించితివాళ
 నీ—లక్క కొక్కదానినైనను బోనియక యొక్కడవొదిన మృగము నొక్కడనే
 గూల్చితిమి.

హరి—సేనానాయకా! మన పరివారమువంతను దోడ్కొని పురంబుజేరుము. మేమిదె
 వచ్చెదము.

సే—చిత్తము. (అనినిష్క్రమించును.)

హరి—పొరులారా!

తే॥ గీ॥ క్రూరమృగములు సమసేనో • పౌరులార
 భయములేదిక జనుడి మీ • వల్లెలకును
 వంబుపైరులు గాపాడి • భద్రముగను
 సత్ప్రధంబున మెలగుడి • సౌఖ్యముగను.

పౌరులు—(నిష్క్రమించుదురు.)

చంద్ర—ప్రాశస్త్యరా! మనమిదివరకు జూచిన ఘోరాటవిగాళ చూపరుల మహంతు
 లున్నంగ జేయు ఏనుండకోద్యానంబు నాడుదు.

నీ॥ వింతలై బంగారు • బంతులై చూడన
 త్కొంతులైయొప్పు చా • మంతులమరు
 హాయియై పంచమ • స్థాయియై సౌఖ్యప్ర
 దాయియై పికపాళి • గేయమమరు
 వలపులై జిల్లిబిల్లి • కులుకులై వజ్రాల
 గుళికలై చిలుకల • పలుకులమరు
 ముదములై దేవతా • నృదములై లావణ్య
 సదనలై మల్లెపూ • పొడలునమరు
 తే॥ గీ॥ పిల్లవలితెమ్మరలు మెల్ల • మెల్లగనిట
 నుల్ల మలరంగ చరియించు • చుంజి బహుగ
 చెప్పు శక్యంబై నీవనఁచిత్ర మహాహ
 నందనమనంబు నీవన • సుందరంజె.

హరి—హృదయ్యోగీ! నందనమనంబెకాదు. అలకమేరుని చైత్రభముగూడ దీనిని బోల
 దనుకొనియెద! అటుచూడుము..

ద్వితీయాంశము.

సీ॥ మందార మాళంద • మకరంద రసరంభి
 పూర్ణంబు ఫలపుష్ప • పూరితంబు
 కమనీయకల్పార • కలితకాసారంబు
 నరస సారససార • సంయుతంబు
 రాజిత రాజీవః రాజ మరాళ వి
 రాజితంబిలదేవ • పూజితంబు
 శుకపిక శారీకా • నికర నిష్పనితంబు
 లలితపు లతల డోలల ఘనంబు
 శే॥ గీ॥ ఇందిరానంద సుందరి • మందిరంబు
 మంద మలయానిగాంచిత • మానితంబు
 తావులకునెల్ల తావునా • సీవనంబు
 చూడ లేదెన్నడిటువంటి • సుందరంబు.

చం—మనావారా! ఈ వివరామణీయకం బెంతచూచినను తరివి దీరకున్నయది
 హరి—మనోహరీ! ఇదియేదో యొక మునియ్యశమమువలె నున్నది. మనమెంత పార
 బడితిమి

చం—ఏమి, అట్లనెదరు?

హ—మునుల యనుమతిలేనిదే, వారియ్యశమముల బ్రవేశించుటతప్పగదా! (అనిదిక్కు
 లుపరికించి) అపచ్చునది మనగురువులగు పశివులవారివలె నున్నదీ ఈయ్యశమ
 మువారిదే గాబోలు

పసి—(ప్రవేశించి) ప్రాద్దుగ్రంథోపమన్నది ఎంచులకిట నిధా కాలహాసము?
 తపంబునకు గూర్చుండెద. (ముందుపై అడవి) అపచ్చువారెవరు?

హరి—(హస్తములుజోడించి) మార్తాండ పంశ్చానోదయా! అఖిలాగమ పరాయణా!
 నిప్రియశిష్యుని నమస్కారములు గైకొనుము

ప—దీర్ఘాయురారోగ్యవృద్ధి హరిశ్చంద్రా! ఎంత యవిశేషము! అతినిలతో గూడి
 అడవుల దిరుగుట తగునా?

సీ॥ పరసతీ ముఖలనం • పరకంబు యొక్కటి
 పరవి త్త ముల కాసంపదలు రెండు

పరువముల్ తననోట • బల్కుచుండుట మూడు
 నన్యల నిందించుటయును నాల్గు
 మద్యపానంబునే • మరక గ్రోలుటయైదు
 జూదంబు లాడంగ • జూచు టారు
 కటికివానిని చోలి • కడు నిర్దయతబూని
 యడవులయందు వే • టాడుటేడు
 తే॥ గీ॥ సప్త వ్యసనంబు లివిజేయ • జనదు నృపుడు
 యిచట తడయక నీపురి • కేగు మిపుడు
 స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానసమయ మిపుడు
 గాన నిద్రపోవు చున్నాడ • కాన విడుడు.

హరి—గురువరా! ఘోరమృగంబులు చెలరేగి, పంటపైరులపాడుజేయుచు, ప్రజా
 కలికంటకంబులై యుండు వాటిని సమయింప వచ్చుచిరి వసంబు జూడవలయు
 వని నానతి సుతులు నా వెంట వచ్చిరి;

హరి—హరి! పొరబడివదానికేమిచేతువు ఇచ్చటి కతిసమీపముననే విశ్వామిత్రహాశ్రమి
 మున్నది ఆత డతిముక్తిపి; పరనిందాపరాయణుడు; మిరారనియాశ్రమింబు
 కడరుగక కొంచెము చుట్టైనను తిరిగి శీఘ్రముగా పురికిజేరుడు. నేనిదె
 పోవుచున్నాడ (నిష్క్రమించును)
 (ఒకలేడి కలుపించును)

హరి—జనకా! అటుకాదును.

అ॥ వె॥ పసిడి వన్నె గల్గి • మిసమిస లాడుచు
 కనవు గొరికి కొనుచు • గంతు లిడుచు
 వరుగు లెత్తు లేడి • పట్టి యివ్వము తండ్రి!
 అల్లి బిల్లి యాట • లాడు వాడ

హరి—రవదా! వన్నెల, చిన్నల, తన్నలరాదు, నా కురగంబునుంగాంచిన, యెవ్వరి
 మనం బుద్ధులుగక యుండును! (చంద్రమణివంశాబి) అతివా! మిరిచటనే
 యుండుడు; నేనొక క్రుటిలోపల నాహరింబునుం బట్టి తెచ్చెద.
 (నిష్క్రమించును)

లోహి—జననీ! నాన్న గారా హరిణంబును, ఇప్పటికి బట్టుకొని యుండురా?

నం—పుత్రకా! మున్న నేకహరిణాబకములను జూచిరిగా? మేలమి బంగారముం బోలు మేమును, స్వర్ణసమిర్థితపద్మరాగము లీను చారలును, నల్లకలవల నెంచు, మెల్లమెల్ల చూపులచే, అల్లిల్లిగానాడు, హరిణంబు నెప్పుడును జూడలేదు అది యంతయుండొడ, నొకరిచే బంపబడిన, కల్పితమాయా మృగంబుగా దోచుచున్నయది (అలాచింది) అధ్వనియేమిటి?

(తెరలో)

ఉ|| వట్టగ బోవ జిక్కదొకఁవట్టున నుండదు వెంట వంటగి
నట్ట దొకంతనేవట్టికి + వట్టై కనంబడు పుట్టచాటునో
గుట్టల చాటునో మెదల + కుండ తమాషగ నాడు దీని నే
వట్టుట దుర్లభం బిటుల + ప్రాణము తోడుత చిక్కు నింకిటకా||

ఇది ప్రాణంబులతో పట్టుబడువట్లు దోచు ఈ బాంబుచే దీని ప్రాణంబులఁ దీసి యీ చర్యంబుగొనిపోయెద

లో—జననీ! మాజనకున కా సారంగంబు చిక్కినటుల కనుపించు నేను సాయంబుగా బోవుదునా?

నం—తనయా! ఎలదు వలచు నీననకుం దీసరికి వచ్చుమనే యుండును (దిక్కులు బరికింది) అరుగో వచ్చుచున్నవారలు

హ—(ప్రవేశించి) అతివా! అహరిణంబు, నాచే వ్రేటు తిప్పించుకొని; అల్లదే కనిపించు, ముని యాశ్రమంబు జొరబడి, అట వదృశ్యమయ్యె ఆయ్యది విశ్వామిత్రుని యాశ్రమమునలె నున్నది నేనా గురునాజ్ఞ చాటుటకు కంకించి యాముని యాశ్రమమును బ్రవేశింపక తిరిగి వచ్చితి ఆయ్యది నమ్మనీశ్వరుని పెంపుడు హరిణమేమో యని, నా కతిభయంబుగా నున్నది

నం—నాథా! నిఖిలాగమార్గ యోగుల కి సారంగంబు లెందులకు? దిగులు తెండక యాశీతలోదకములను ద్రావి మీ యలనట దీర్చుకొనుదు (అనియిచ్చును)

హ—(దాహమును ద్రాగునటుల అభినయించును)

నం—ప్రాణేశ్వరా! హరిణామిహై చనుట వలన పథశ్రమం బధికంబుగా నుండునట్లున్నది కొంతసేపు నా యంతరలంబుపై విశ్రమింపుడు.

విశ్వా—(ప్రవేశించి) నేను గడ్డప పుట్టెడు నిల్వద్రావి, అష్టకష్టములబడి యాశ్రయించి పట్టిని నివృత్తుకు జేర్చితిని. వంటయింటి కుండచీకె వీడ్చివేసినమాడ కుండ తప్పించుకొని పోవునో చూచెద. ఇటుల వృథా కాలయాపనమేల? నే నిజే త్వరితంబుగా జని కొందరి చందాలవనితల స్వప్నించి వీనికడకించెద.
(నిష్క్రమించును.)

హరి—(క్రుచ్చిపడితేచి) శాపసోత్తమా! నిరపరాధుల రక్షింపుము, రక్షింపుము.
(అని చేతులు జోడించును)

చం—(భయభిర్యములతో) ప్రాణనాథా! ఏమిది; ఇట్లు కలవరించితిరి?

హరి—(విచారంబుతో తలవంచి యూరకొనును)

చం—(అతులతతో) అయ్యో, నాథాచెప్పలేమి? ఆ యాశ్రమమెయ్యది? ఇముని యెవ్వరు? రక్షించుట యేమిటి?

హరి—కలికీ! నే నొక కలగంటి.

చం—అచెట్టికల?

హరి—అండజయనా! నేనిందు పేరొలగంబున నుండ మండిపడుచు నొక ధూసు రుండు పచ్చి నాదండజేరి, నాశిరంబుననుండు కిరీటును, తనపాదంబుతోడ పుడమిం బడవడచి, రాజ్యం బూడదీసికొని, అడవులకంపి, యిడుముల గుడువజేసి నటుల.

చం—ఖరకరవంశభాగ్యోదయా! కలలో పచ్చిన సంగతి యిలలో లేదనడి నాశోక్తి మీశ్రయంగరా? ఏల యీలీల జాలినొంచెదరు? కలుషహరం బగునటుల గానంబు నేయుపాయంబైన మీకలువరంబు దొరంగును. (అలకించి) తనమీషముననే సుస్వరసంయుక్తంబుగా గానంబు విన వచ్చు చున్నది.

మంత్ర—దేవీ! ఆనందడి మనచెసకే వచ్చుచున్నది. చూడుము.

చంద్ర—(చూచి) మన్మథోనాయకదీనమానహరులగు గానదేవతలొకయన వచ్చు చున్నవారలు.

మంత్రగాంగనలు—(ప్రవేశింతురు.)

వనమయూరవృత్తము॥ పిల్లవలి తెమ్మెరలు • మెల్లగను వీర
నులనులరంగ నగు • లొప్పుగను బాడ

వల్లవము లాని పికపాళికలు గూయక
కొల్లగను మన్నుదుడు • కోమలుల నేమక,
రాజా! నమస్కారములు.

హా—ఉ! ఎవ్వరు? మిరలేటికిటు • లేగెదగొచ్చిన కార్యమేమియో?
జవ్వనులార! రాగస్వరసంగతులక మిము బోల రెవ్వరుక
యివ్వన మందునుండుటకు • హేతువదెయ్యది? యేకులంబు? మీ
రెవ్వరి కోసమై తిరిగె • దేర్పడదెల్పుడి దాచకంతయుక.

మతం—ధాత్రికాంతా! మతంగాంగనలము. కంతుజయంతవసంతులకై నను వింతి
గొలుపు, యీదూపముగాంచి, మాయంతరంగము లింతింతసరాని వెతజెంద
నాకంతుకేళి గలయ, ఏచెంతజేరితిమి. మూలభాంతింపిర్చుము.

హరి—హీనపలజనికలారా! గానవిద్యావికారగులని నామనంబున భునంబుగా నెన్న
చుండ, యిట్టి హీనచేష్టలకు బూనితిరే; చాలు, చాలు,

మతం—తే|| గీ|| అందగాడ వటంచునీ • పొందుగోరి
యిందు వచ్చితిమయ్య మూయందు జేరి
యిందు గనుపించు పొదరిండ్ల • యందు దళారి
యందముల బొందు మమ్ముల • నందకాఁ,

అందకాదా! ఏనుండరంబు జూచినదిమొదల, మదనుం డదయుడై పదను
గల, ప్రవరములబరపి మామతులు, సదమదము జేసె. ఇకఏదెదరు పలుకులు
మానిమాకాగిటొగుగుము. అమదవకదనంబున ముదము గదురనేలకున్న మాయ
సువులొదలుగుము.

హరి—(స్వగతము) అకటా! నేనెంతజెప్పినను, వీరిచెవి కెక్కుకున్నయది. ఇంకను
సొక్కిచెప్పెదగాక! (ప్రకాశముగా) నొఖయలారా! నే నేకపక్షీవతుండ.
ఏన్నిట్లక్రమముగాగోరుట మీకురగదు. మీకు కావలసిన, చీనిచీనాంబరం
బులును, లెక్కకుమిక్కిలగు నవరత్నంబులు చెక్కిన భూషణంబులు నిచ్చెద.
చక్కగాగొనిపొందు.

మతం—రాజా! లెక్కకు మిక్కిలగు లెక్కంబు లిచ్చినను మాకక్కరలేదు. చక్క
రలం బోలు మీ యథరామృతంబొక్కసారి చుయ్కని సొక్క నిచ్చిన మాక
కుడగు లెక్కమిచ్చినట్లే!

హరి—మందయానలారా! అందరూని ఫలంబులగోరు మందబుద్ధు లెంచెనను గలరే?
ఇంక మీదెందరంబులనంగియంబులమూని, నేనిచ్చ ద్రవ్యంబునంగొని,
యమందానందంబున, మందిరంబులకుం జనుదు.

మతం—మానవాధిశాధా! ధనంబు గోరివచ్చితి మనకొంటివా రేమి? కాదు.
నిమనంబు గోరివచ్చితిమి.

హరి—తే|| గీ|| వరనతుల బొందు వానిని • పాపమొందు
(వంచపాది) ననుచు పెద్దలు జెప్పగా • వినరె యెందు?
విందలను జెందు లే గాక • నందు నిందు
కష్టములుగల్గు సౌఖ్యంబు • గలుగ దెందు
చాలు నిక యిందు నుండక • జనుడు ముందు.

మతం—భూపాలా! పాపంబు ధయంబు నివలదు. మే మానందియం దెడల
బాపెదను.

నీ|| శౌరియై సుజన్మార్తి • హరియై జెన్నెందు
హరి గూడజే మేన యత్తోడ
శక్తుడై దాసాను • రక్తుడై త్రిపురారి
దారుకావనస్త్రీల • దనువ లేదె
మానియై నిగమాంతఃజ్ఞానియై గాభేయు
డల మేనకతో పొత్తు • నలువ లేదె
భోగియై స్వరానురాగియై యిందుండు
గౌతము భార్యతో • గవయ లేదె
తే|| గీ|| దాశకన్యను గూడవరాశరుండు
దేవగురువత్ని గూడజే • రేవిభుండు
వారికన్నను హెచ్చని • వరలె దీపు
వారి లభములు బొందిరే • వసుమతీశ.

రాజా! శతంకమాని, యామకరాంతుని శరీ కియ్యకొని, మమ్మలరింపుము.

హరి—ఓహో! తొండముదిరి, పూసరకెల్లియగుచున్న నీ! నేనూరకున్న కొలది, వీరంక
కంఠకు మిరిమిరి, మోహంధరి, ప్రేలుచున్న వారలు. ఇక నే నూరకుండ

గూడదు. కండ్ల బెడరుజూపి, వీరి నవతల కంపించెద, (ప్రకాశముగా). మాత్ర
తలారా! ఇకపై నిట్టి తులనమాట లాడిన, మీరలల తరిగింతును. ఇటు నిలువ
పొందు.

మతం—నీ! మతియందు నినుగోరి • బ్రతిమాలు యతివల
రతుల దేల్చునినీడు • హితవు లేల?
మదియందు నీపాండు • ముదమార గోరెడు
తరుణి నే లనిమొగ • తనమదేల?
ఒంటరి గానియి • వంటి బోటులగని
గవయ నేరని నీడు • కలిమదేల?
కాపాడు మని బహు • వాపోవు వనితల
ప్రాపు జేర్చునినీడు • రూపదేల?

తే॥ గీ॥ కోరివచ్చిన నారుల • గూడలేని
రాజనకు రాజ్యమేల సా • మ్రాజ్యమేల?
మండుదివు గాని ఘన పుడు • ఘండవీచే
మగతనముదాల్చి తిరిగెడు • మగువవీవు,

హరి—నదినరా! నేనెంత చెప్పినను, కొంచెమయినను చెవిని బెట్టి మదించిచంబుగా
నన్ను దూషించుచున్నవారలు. ఏ విందుకేనియు శంకించక వీరి నిచటనుండి
వెడలించుము. అటుల చనకేని, ఏచేతి కోలచే ప్రహరించుము.

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! కాంతింపుడు.

మంత్ర—(మెడబట్టి తోయును)

మతం—(ఏడ్చుచు) అశేషురార్థ! అబలలమగు మమ్మిటుల తరిమికొట్టుమనుటకు
ఏ నోరట్లాడెనరా? ఇక మోక్షనకుండగు విశ్వామిత్రునితో జెప్పి ఏ మిడినీపా
టడగించెదములే? (నిష్క్రమింతురు)

హరి—మర్దతివర్యా! మీరు విశ్వామిత్ర పుత్రులమని చెప్పవచ్చువారలు.

మంత్ర—అవును. అయవ పుత్రులే.

హరి—వీరలు, వెలిజాతి, మూలలుగదా!

మంత్రి—అయిన సేమి?

హరి—ఈ కులహీను లెట్లాయన కుమార్తెలగుదురు?

మంత్రి—స్వయముగ సృష్టిజేసినవారు గాన, కుమార్తెలే యగుదురు.

హరి—అవును, మరచితి.

చంద్ర—హృదయేశ్వరా! ఇది యంతయుం బరికించ ముండేవియో అపదలొకవు
నటుల దోచుచున్నయది;

చ॥ కలగనుటకు కురంగమును • గాంచుటయు కులహీనలైన మా
లలు నినుజేరి పొందుమనుట • ల్దలపోయగ గాధినందనుం
డలఱిగిగాను బన్నిన మ • హాకృతమో విధి వై పరీత్యమో
పాలసిన పూర్వజన్మకృత • మో? మునిజేసిన యింద్రజాలమో?

హరి—నాకు అటులనే దోచుచున్నయది.

(తెరలో) జనకా! ఏ యనుమతిన, మేమా జననాయకునిజేరి, గానంబున,
నతని మానసంబలరించి, నూనబాని కేరి కియ్యకొనుమన, త్రినేత్రావతారందై
మండిపడి, మహ్మదరానిమాటలాడి, పరిజనంబులచేత కొట్టి నెట్టించె. ఇక మే పెట్లో
రుము?

విశ్వా—అ॥ వె॥ కొట్టుటకును చేతు • లెట్లువచ్చెను వాని
మిట్టిపాటునణతు • మీరుజూడ
సప్తవాయు వ్రాత • నెట్టించి మత్తపో
నిష్టచేత వాని • కవ్యజేతు.

పుత్రికలారా! నే నిపుడేపోయి యాపాపాత్ముని భస్మిపటలంబుజేసినచ్చున;
మీరిక చింతమానుడు.

హరి—(వినుట వధినయించి) కాంతామణి! ఆ వివవచ్చు కణకకోరవాక్యంబు
లావిశ్వామిత్రులవారివే గాబోలు? అయిన అయన కేమపకారంబుజేసితిమి?

చంద్ర—యెయగక యేమిజేసితిమిగాని యెరిగిచేసిన దొక్కటియులేదు.

హరి—మానిసి! మనకేవలత్తులం మూడ నున్న కోగవా?

చంద్ర—కత్తనుఖంబులు కాంతారంబుల దాగినను రాకమానువా? రానిది రమ్మ
నిన వచ్చువా? విధిక్యతమెట్లో అట్లుజరుగును. ఏల యీలీల జాలినాంజడరు?

విశ్వా—పంచమామరములు.

- (1) ఒకేదురాత్మ! పట్టక్రొవ్వి, నోరులేనిబిడ్డలక
దుర్మాగహంబు చేతగొట్ట, దోర్బలంబడెంతరా?
హాశీశ్వరామరాదులొచ్చి, నక యజండుగాచివక
దుర్మాగహంబడంగజేతు, దుర్మహంధ! నిల్వరా.
- (2) చరాచరంబులక నృజించు, స్రవ్యయైనగాని యా
పరాత్పరుండుగాని యాపు, మావలైన గాని నీ
మొరాలకించి కావలే ర, మోఘశక్తుడంచునక
న్నారే యొరే యెరుంగవా యె, రుంగజేతు చూడరా.
- (3) చరాచరంబులక నృజించు, స్రవ్యపై ప్రతిజ్ఞచే
చరాచరంబులక నృజింప, జాలినాడటంచునా
చెరాకెరుంగవా? మదంబు, చేతకన్నుగానవా?
పరాకుచేతనిన్నబట్టి, బాధపెద్దచూడరా.

హరి—(విశ్వామిత్రుని పాదములపైబడి) మనిచంద్రమా! ఎందనములు.

విశ్వా—(కిరీటుమున కాలితోదన్నును) ఛీదుర్మాగ్గా! నిముఖంబుజూచిన పంచమాహా
పాతకంబులు సిద్ధించును. అవలనుండుము.

హరి—(పాదములనొత్తును)

తే! గీ! తలిరుటాకును జాలిన, త్వత్పదంబు
నొచ్చెనోయని చామది, రిచ్చదనము
నొండుచున్నది నీకిదె, వందనంబు
తవనిచంద్రమ! మానుమా, తామసంబు.

చంద్ర—(పాదములొత్తును) నవోమల పల్లవ సవ్యకములగు తమపదపల్లవము లీమనీ
మయకిలాపృతంబగు మహ్నాఘని కిరీటంబుదాకి యెంతనొప్పి నొందినవోకదా!

విశ్వా—(పండ్లపటపట గొయ్యకును) వృపాలకులపాంసనా! నివృత్తేషిన యపరాధము
నకు, నొక్కపాదమేల! ఆపాదమస్తకమువరకు మండుక పోవుచున్నయది.

కపటకిలా! ప్రళయానిల సముద్రాత ప్రచండనిలుండవగు గాభేయుండనిన
యెరుంగక అన్నదవ్వనంబుజొచ్చి విరులర్చదుంది సకలసద్గుణవయోవిలాసలగు
నాగుతలమర్చింది యుష్మత్ప్రదపల్లవం బెంతనొప్పిగనినదో యనుచు ముచ్చువరె
నచ్చుమాటలాడిన నిన్నిచ్చుట విడుచువాడనే? పొట్టకూటికై మీవెంటనంటి
బట్టువరె గట్టిగాఢుడించు వసిష్ఠుండనుకొంటినా యేమి? పాపిష్టా!

హరి— తే॥ గీ॥ ఎరుగకేమైనజేసితి, నేమొగని
యెరిగిజేసిన యపరాధమింతలేదు
నిరపరాధుడ నయ్య నన్నేలుమయ్య
మొక్కువాడను దయజూడు, మునివరేణ్య॥

విశ్వా—(అవలమంజని) త్రిశంక వంశకళంకా! బొంతులమారి! చంకవదుడ్డునిడి; శర
ణార్థి, యన్నట్లుగా, పైకిపైకివచ్చి వంకరదండములు పెట్టెదవు; నిన్నింక
విడుచుచుననియా యేమి? నిపొంకబడవిగాని, నిన్నింక విడువను.

హరి—హానివర్యా! నా అపరాధంబు లెంచు, నన్ను గాపాడుము. నాకావ్యర
దిక్కు? (అని పాదముల బట్టుకొనును.)

విశ్వా—(స్వగతము) ఇక నిరని సంకటపెట్టగూడదు. కీలుబొమ్మవరె నాచే జిక్కి
నాడిక నెట్లన్యరమాడడో జూచెదగాక. (ప్రకౌళముగా) హరిశ్చంద్రా!
నిరపరాధివైనను, నివృబడు పరితాపముంజూచి, నామానసంబునకు యింత
కరుణ జనించినది. పోనీ, అటులనే కొంచెదను, యామాలచెలులను పరిణ
యంబుగమ్మె.

హరి—తాపనేంద్రా! ఏలయింత పట్టుపట్టెదరు? నేనాపని జేయనొల్ల;

విశ్వా—ఎట్లా? ఎట్లా?

అ॥ వె॥ కుండలోని కూడు, కుండలో నుండగా

బిడ్డలెట్లు యుండ్రు, దుడ్డులుగను

యేలునుంచు కాలి, కేలికి బడమేరె

చెప్పినట్టి పనిని, జేయ కుండ!

శృండాశోరా! కండ్రావ్య. పలుకుల నుగ్గడించు, యీ ఛండాల న్నడం
కులను పెండ్లియాడుము.

హ—హనిచంద్రమా! నామనంబరయ మీరిట్లునుచుంటిరిగాని మూర్తాండవంశ సంజుతు లాచందాలాంగనలను పెండ్లియాడుట పాపంబని తమ కరుంగరా!

విశ్వా—(పకపకనవ్వుచు) ఓహో! ఎట్లా! ఎట్లా! పాపంబని భయంపడుచుంటివా! అమ్మ పుట్టిల్లు మేనమామదగ్గర పొగడవలయునా! మీతండ్రిదేవులము! విత్తు వకటివేసిన, చెట్టుయొకటి మొలచునా! అతండ్రికి పుట్టినవాడుగదా యీ కొడుకు? అట్లునొనిన, మీరందఱొక జాతివారేగదా! ఏల యీసందేహము? తిరస్కృతాచార్యుండును చందాలకాపజనితదగ్ధండువగు మీతండ్రిని నాఖండలలోకంబున నుండునట్లుగా జేయలేదా? నిన్నుగూడ నాఖండల లోకంబున కంపెద? సంశయింపక యీ పారసాక్షుల చేపట్టుము.

హరి—హరిహరీ! (అని చెవులు మూసుకొని) తాపశ్శేదా! ఏల నన్నింత తరదితరది తంటాలుపెట్టెదరు? ఈపనినిదప్ప యేపనినైనను మీరు చెప్పిరట్లు చేయు వాడను.

విశ్వా—మానవాధినాథా! ఈ పనియన్న, ఓకంత వ్రాసముగా నున్నదిగా!
 ఉ॥ ఎల్లజగంబులందితడె యీతడె , కౌశికు నల్లుడంచు వే
 ర్యైలిన జాలదే నినువరించిలు , వచ్చిన తోయబాక్షులక
 యొల్లనటంచు బల్కుటిల , యొప్పునో నీవు నపుంసకుండవే?
 బొల్లులకేల బోయి తలపోయవు , ముందటి కవ్వములే మడిక॥

హరి—తే॥ గీ॥ అరయ కైలాటకపుమాలాకాన్పులేడ?
 నూత్నబ్రహ్మత్వమునకిదియొప్పులేడ?
 మూలచెలులను పెండ్లిగఁమ్మనుటిదేడ?
 దుష్పథంబున కీర్తిచే , దూగుటేడ?

విశ్వా—ఎట్లా! నాస్పష్టికర్తృత్వమును అక్షేపణ జేయుచుంటివా? దుష్టా! మిట్టి మిట్టిపడెడు, వశిష్ట నూర్వరిపుత్రుల మట్టుబెట్టిన జగజ్జెట్టినైన కరుంగరా! ఏల? ఈజెట్టిమాటు! ఈనాగారాబు విడ్డంబ మంగళనూత్రంబు గట్టెదవా లేదా? గట్టిగా జెప్పము.

హరి—తే॥ గీ॥ తుచ్చసఖముల కానించి , స్వచ్ఛమైన
 స్వర్గ సౌఖ్యంబులనువీడ , జనునె యెందు?

పాలమున్నీటి లోదేలు • పరమహంస
యుండ మనసిచ్చగించునే • యువ్యనీట?

విశ్వా—(న్యగరము) శతని కంఠస్వయభయములచేత జెప్పినను సుంతయును తోటి
య్యడయ్యె, ఇక ఏదని ముందట నాయాటలు సాగునటుల తోచదు. అయిన
నొకయాళ గలిపించి చూచెదగాక; (ప్రకాశముగ) హరిశ్చంద్రదా!

నీ! అరణంబు గొనవలె • ననియాన యున్నను
మనమున ననుమాన • మంద నేల

కల్పదుమములైన • కామధేనువులైన
ననువొప్పు సురలకాణాచియైన

నలకూబ రునికుండు • నవవిధులైనను
గట్టువిట్టుని యున్ని • పట్టునైన

కాంచన గిరినైన • కౌస్తుభమున్నైన
మెచ్చెడి యచ్చర • మిన్నలైన

తే॥ గీ॥ కోర్కెదీరంగ నిత్తుయీ • కోమలులకు
గట్టు మంగళ సూత్రంబు • గళమునందు
జగతి సృజించు వాడెమా • మగుచునుండ
గొటవ యేమున్న దికనీకుఁ ధరణిలోన॥

హరి—మహాత్మా! ఇతటి మాటలు?

ఆ॥ వె॥ కులము నొక్కవంక • గూలగా వ్రోసియు
సుక్కో పథమువంక • సున్న జాట్టి
మాలచెలుల గూడి • మఱియింద్రపదమైన
నొల్ల నాదురాజ్య • మెల్లనొల్ల॥

విశ్వా—(న్యగరము) ఓహో! నేనుకొనివట్టి అయినదే. ఇంక ఏనాటకమును
చుగించి, వేరొక నాటకమునకు దిగియెద. (ప్రకాశముగా) ఎట్లా! ఎట్లా!
ఇప్పుడు జెప్పినమాట నింకొక సారి జెప్పుము.

హరి—ఈపుడమైన మీకు విడుతుగాని యీ బంధాలంగవలను బెండ్లియాడు
వాడగాను.

విశ్వా—(అతులతతో) నిర్భయనర్భా వాచానిరతుండపు నుమా! అలాచింది చెప్పము.

ధాత్రియంతయు మాకిచ్చుట నిశ్చయమేకదా?

హరి—నిశ్చయమే,

విశ్వా—ముమ్మాటికి నిశ్చయమేకదా?

హరి—ముమ్మాటికిగాదు సలమాటికి యిష్టమే!

విశ్వా—అయిననిపుడు ధారహోయము.

హరి—తే॥ గీ॥ ఏలినారుగదా పూర్వమీధరిత్రి
మరలగోరుట జూడగా • చెరుకువిడచి
పిప్పికాశింప జనునె యో • విప్రవర్య
యేలుబడియందు భ్రమయున్న నిత్తుగొనుమి.

విశ్వా—(కొద్రమతో) మానవాధమా! ఒక్కనిముసముగా నెన్నియనృతము
లాడితివిరా? తడిగుడ్డలతో గొంతులుగోయుటెక్కడ నేర్చుకొంటివి? తూర్వ
మేలినానట! అయ్యది మరలగోర చెరుకుపిప్పట! యేమిరా నిమాయమాటాం!
ఓరి బొంకులమారి! ముట్టమొదటనేవృత్తేననిన ఏ పుట్టిమునుగునే! అట్లు
యివ్వలేనేని యీచెలుల చెవట్టుము. తోయన్న నిన్నుప్పుడు భస్మీపటలంబు
జేసెద.

హరి—(తలవంచి యూరవండును.)

అంద—ప్రాణేశ్వరా!

నీ! జానెడుపొట్టకై • నత్పథంబునువీడి
దుష్పథంబునుద్రొక్క • దోషమయ్య
కలిమిలేములు జూడ • కావటికుండలు
కలకాల మొకరికీ • నిలుచునయ్య
పుట్టజేసినవాడు • పూనిమేపునే
పట్టెడన్నముదాను • బెట్టెడయ్య
తనువు లస్థిరములు • ధర్మముల్ స్థిరములు
నత్యంబునిత్యంబు • నలుపుమయ్య

తే॥ గీ॥ సూన్యతవ్రతుజెందును • సుఖములయ్య
దురిత సంసారదుఃఖంబు • వోలుమయ్య
నజ్జనులు బోవుపదమున • సాగుమయ్య
వేగతపేసికి రాజ్యంబు • నీగదయ్య.

హరి—తననాగునకు యాపదలొదవెడివేళ, సత్పథానువ ర్తియై పతికి హిత మొడగున్న
అతివయోగదాగుణవతి! ఇట్టివిగదా యు త్తమసతీ గుణంబులు (మృత్రివంశజాది)
మృత్రివర్యా! పుడమి ధారాద త్త మెసంగుటకు బవిత్రజలంబులం దెప్పించుము
మృత్రి—(చి త్తము అనిజలకలశము నిచ్చుచున్నాడు).

చంద్ర—(అందుకొని) ప్రాణేశ్వరా! ఇదిగో జలంబులు.

విశ్వా—(కోపముతో) మూఢాత్మా? అడపె త్తనము? తంబళిదొర తనము అస్త్రుట్లు
అడవాండ్ల యనుమతిగా, ఏవుపుడమి బాలించుట? చాలుచాలు. నీనడవడిచెలిసి
రాజ్యంబివ్వ మనసొప్పదేని, నేనివ్వజాలనని చెప్పము; నానడుములు లాగుకొని
పోవుచున్నవి. (అనిపోవును)

హరి—(అడ్డంబుజని హస్తంబులుపట్టుకొని) తాపసేంద్రా! నాయాలస్యంబునకు
తుమించువుడు (జలంబులు దోసిట్లోబోసికొని) మునినాథా

తే॥ గీ॥ దేవ విప్రాగ్రహారము • లోపవవీడి
నన్మదఖలంబు తమకర్చితంబుగాను
ధరణి నాచంద్ర తారార్కస్థాయిగాను
ధారణిసితి గైకొమ్ము • తాపసేంద్ర.

భూదేవో త్తమా! పరమేశ్వరప్రీతిర్ధమగా దేవబ్రాహ్మణశ్శైలంబులందక్క
తక్కుంగల సప్తద్వీప, వసుంధరాతలం బంతయు ధనధాన్య, గృహారామ, పశుసహి
తంబుగా మినశంబుజేసి నాడ నిక మియిష్టము. (అని జలంబులు విశ్వామిత్రుని దోసి
డిలో నిడును)

విశ్వా—(జలంబుల గ్రహించి స్వగతము) అహ! ఏమి నా చతుత్కారము! మాటల
సందడిన తొందరపరది అప్యమాట తలపెట్టకుండ రాజ్యంబు గైకొంటి;
రాజ్యంబీకమునుచే యీతం డప్యమాటయైత్తిన నోటిలో న్రేలిడికొనవలసి
వచ్చినదే; అది యొక గొప్పనరకటము ధరింపడి. (అలాచింది) నీ నిక్కడకుం

దీయే అడవుల కంపించెద. అటనయినను అన్యత మాడదా! (ప్రకాశముగా)
పుడమిరేదా! ఏకగల సంపదయంతయు మానకంబుజేసితిని; ఇంక నిట
యేమివనినీకు? పెద్దము, మీరు పెట్టుకొనిన భూషణంబులన్నియునిటనూచి
దీసి పెట్టుదు.

(అందరు భూషణంబుల నూడదీసి యిత్తురు)

హరి—హనిచంద్రమా! మామనవి వినుడు.

నీ॥ కన్న బిడ్డలవలె • కరుణజూపితిగాని

బన్నములే గనజేసి • యెన్న డెరుగ

ప్రియబంధువులవలె • ప్రేమజూపితిగాని

యెడబొసియుండు తే • నాడు యెరుగ

మిత్రులుగా వారి • మేలు గోరితిగాని

కష్టముల్బడుటయే • గని యెరుంగ

జనకునిరీతిగా • చనవుజూపితిగాని

ధనములెక్కువగాగ • గొనియెఱుంగ

తే॥ గీ॥ ప్రాణములెవారటంచు గా • పొడినాడ

నీవు వారల నెట్టుల • నేర్పుతోడ

ప్రోచుదువా; లేవో; యంచునే • బాగులువాడ

తనలె గద రాజనకు నెప్పు • బలముజూడ

విశ్వా—ఓహో! గుడ్డవచ్చి పిల్లను పెక్కింటినినమోదిగా, ఏవా నాకు ఏకులు గరపు

వాడవు! కత్తియొకచేతను కల మొకచేతను బట్టి పాలింపవలెగాని లేకయున్న

వారడగియుండురా? చాలు చాలు. ఏ ఏకు లట్లట్టిపెట్టి పొమ్మ

మంత్రి—మానవేంద్రా! నినుకాసి నేనుండగలవా? నన్ను గూడ గైకొనిపోమ్మ.

విశ్వా—(న్యగతము) ఓహో, కొంపమునిగినదే! ఈ మంత్రియుగూడ వీరకెంతనున్న

వీరకెంతయో సహాయము జేయుచుండును. (ప్రకాశముగ) మంత్రివర్యా! ఏవా

ధాత్రిశాసన చింత నరుగ వలదు; మత్స్యరి నిధివర్ణు రాజ్య తర్కతంబు నడి

పింతుము.

మంత్రి—దుఃఖముతో; ఈ సర్వేశ్వరా! ఈ మాయదారి జడలమోరిని నాకేడ

చాత్తరము జేసితిని! చిన్నతనంబునండి యెడబొయవండ జరియిలయూనర్హ

నన్నుజానేకుని, యీనిత్యసత్యమూర్తిని యీ పరమకాంతస్వరూపుని, యీవాటితో యెడరాపుచున్నవాడే! ఏనేమి నేయుదు? నాకవరుదిక్కు? నేనిప్పుగించకున్న యీముని కాపాగ్నికింధనంబు నగుదును కదా!

హరి—మృతివరా! ఈసంయమింద్రుడు చెప్పినటులనే చెయుము.

మృతి—భూపాలా!

తే॥ గీ॥ చిన్నతనమున నుండినన్ • జేరదీసి
విద్యచెప్పించి పెంచియు • పెద్దజేసి
మృతిపదమున నుంచి స్వ • తంత్రజేసి
అకట! ననువీడ జనునె నా • హా జనేశ.

అకటా! తనయునికన్నను యెక్కుడు గారాబముతో బెంచెడు యీజననా భుజుచనినరహిత, నేహిరాజ్యమున నుండిననేమి! పోయిననేమి! (అనిభిద్గముతీసికొని) భిద్గరాజమూ? బాల్యము మొదలు మనోవాక్యాయకర్మంబు లేకరూపంబుగ, నిత్య సత్యవ్రతాచారుండైన యీహరిశ్చంద్ర చక్రవర్తినిబాసి, యెటులుండగలను. గాన, జననాథుండు వనములకు జనకమునుపే నాకంఠంబును త్రొక్కించుము (అని కంఠమునరుకుకొనబోవ)

హరి—(భిద్గంబుబట్టుకొని) మంత్రి! ఏదియేమివెట్టి? విరించి కృతానుభవం బెరిపాలనవచ్చిన, వార లనుభవింపవలయునుగాని, యెరులనుభవించురా? ఏవరి ధైర్యంబున ఏపురంబుననే యుండి, ప్రజలకు నెమ్మది గలుగునట్లుగా, రాజ్యంబు పాలింపుము.

మృతి—పుడమిశ్వరా! మీరడవుల, యిడుముల గుడుచుచుండ, మేమిటుండజాలము, లెజ్జయిండు.

హరి—మృతివర్యా! ఏకింతగా చెప్పవలయునా? మాని యాజ్ఞానుసారంబుగ యుండుము.

మృతి—చిత్తము.

హరి—మృతివర్యా! మరచితి. ఈ తాపవేగ్రుది పురంబునకు గొంపోయి, అస్మత్పదవికంతకు, అభి నాథునిగాజేసి, అస్మద్భాషణంబులుగా ప్రజలకందరికి తెలియజేయుము.

సీ! నాకు మారుగ గాఢివందను రాజుగా

గైకొని సుఖముల • గాంచుమనుము

నన్నరణ్యములకు సంపించె • ననిమాని

యెడకోపమును బూను • టుడుగుమనుము

సూన్యతంబును వీడ • జూడ కెల్లవృధు

నజ్జన వృత్తులే • సల్పుమనుము

నెవ్వని జనకుగా • నెంచుచుంటిరా వాని

పై ననురాగింబు • మానుమనుము

తే॥ గీ॥ నాకు మీకును ఋణమునే • బాకరనుము

మరల విముజూచు భాగ్యంబు • దొరుక దనుము

అడవికినితోవ నాజ్ఞనే • నడిగి తనుము

వీడిపోలేక పోయెను • రేడటనుము॥

పంక్తి—చిత్తము.

హరి—హానిందా! లజ్జనిక్తురా?

విశ్వా—లజ్జనివృత్తి నిక్కడ వుండవంటినా యేమి?

చంద్ర—అయ్యో! ఇంత లగ్రహమెందులకు? మేమిప్పుడే పోయెదము తెందు.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

విశ్వా—(అటునిటు పరుగెత్తుచు) అయ్యో! అయ్యో! హరిశ్చంద్రా! నన్నంత యశ్వాయము చేసిపోయితివిరా! హరిశ్చంద్రా! హరిశ్చంద్రా! ఇటురమ్ము.

హరి—(తిరిగివచ్చి) అయ్యో! తమకేమి అశ్వాయము జేసితిని?

విశ్వా—(అతురముతో) ఏమి జేసినది, జ్ఞాపకములేదా?

హరి—ఏమియో నాకు జ్ఞాపకములేదు.

విశ్వా—సేజ్ఞాపకము జేసెదవా?

హరి—ఏదీ చేయుదు.

విశ్వా—నాడు నాకు యజ్ఞార్చనై వాగ్దత్తముజేసిన ధనముండలేదా?

హరి—(హిరకుండును.)

విశ్వా—(పోషముతో) అయ్యో దుర్మార్గుడా! యిదివరకెందో కొంపలుతీసి యింత సంపదగూడే తెట్టితివిరా! బ్రాహ్మణుల సామ్రాజ్యం, పాడితెల్లముగా నుండునా! విప్రసామ్రాజ్యం విషముమేలను సామెత నెయ్యగవా! ఈ యిలపై సత్యము నిలుపుకో దలచితేని మూలొక్క మిచ్చుము.

హరి—(విచారముతో) తాపసేంద్రా!

మ|| ధనముల్ ధాన్యములుగ్ గృహంబులును విత్తశ్చైత్ర కారామముల్ కనకం బశ్వము లేనుగుల్ రథములుగ్ , కాసార వర్గంబులుగ్ మునునీకి స్త్రీని యన్మదీయవిభవముగ్ గొంచెముగ్ గోరకగ్ ధనమే నెచ్చట దెత్తునయ్య చెపుమా , దారిద్ర్యమూహింపుమా||
తాపసేంద్రా! అస్మత్సకల సంపదలు తమ యధీనంబుజేసి నాడనుగదా! ఇక ధనంబెచ్చట నున్నది?

విశ్వా—పోనీ, పాపము, యివ్వజాలకున్న నేనవ్వజాలవని యన్మతమాడుము.

హరి—ఎన్ని బన్న బులైననుబడి మీ ధనంబిత్తునుగాని యన్మతమాడునాడనుగాను.

విశ్వా—అయిన నెప్పుడిత్తునో చెప్పుము!

హరి—ఒక మూసమురొజలలోపల నిత్తును.

విశ్వా—నృపకులాధమా

తే|| ౧|| మద్యమును ద్రావియుండిన , మనుజుమూట

కామినీలోలుడొ విటంగాని మూట

రాజ్యనాశకుడైనట్టి , రాజుమూట

నమ్మజినదెందు మీమూట , నమ్మ నిచట.

చిక్కి నిగిరించదానికన్న; తెల్లి వెక్కిరించినదే మేలనునీతి కాలికిబుద్ధిచెప్పెద నేము; మూలొక్క మిచ్చుదాక, మూలిష్య నొక్కనిని ఏతావుననుచుకొనుము.
(అశ్రమము వంకజాచి) నక్షత్రకా! ఇటురమ్మ.

నక్షత్రకుడు—(ప్రవేశించి) గురువర్యా! వచ్చితి, నేమిగులవు.

విశ్వా—నక్షత్రకా! ఏ నీ క్షణంబున ఏరని వెంటజని నెలరోజుల లోపల మూడు రాన లసిన ధనంబిష్టించుకొని తన్నె గొంబున రమ్ము.

నత్తు—యత్నే శుభ్రమను భిక్షు మే త్రింపజాలు నత్తుత్రపండువని యెరింగియు నాకు శిక్ష

జెప్ప నలయునా? నేనత్తుయ విద్యారత్నని దత్తుండనగుట మీ రయంగరా?

హరి—సంయమిండా! నెలనొసంగెదరా?

విశ్వా—ఈముదినన మమ్మెదలి పోవునట్లు తోచదు. అది యేదియో చెప్పదలచుట న్నదంతయు ఒక్కసారే చెప్పి కదలుము.

హరి—అయ్యా! ఇంత అగ్రహమెందులకు?

నత్తు—గురువరా! నాచిల్దియన్నము మాట జెప్పితిరా?

విశ్వా—హరిశ్చంద్రా! మరచితి, ఈ నత్తుత్రపండు, కన్నతల్లి నై నను నోదరెరది అన్న మధుగ జాలనివాడు. ఇతని నెట్లు గాపాడెవరో జాగ్రతమూ?

హరి—అయ్యా! మీకింత భయమేల. నా నెత్తివచ్చెట్టుకొని కొలుచుకొనియెద.

నత్తు—అట్లయినను సరేపద. నీయంతు కనుగొనయెద.

విశ్వా—(నత్తుత్రపని చిలచి) సామదానభేద దండోపాయముల నీ పనిని చక్కజేసు కొనిరమ్ము. (అని చెలిలో జెప్పను)

నత్తు—నన్ను బడిలోనుండి తొలగించవలయు నేగాని యిటువంటి పనులిన నాకుజెప్ప నలయునా?

(హరిశ్చంద్ర చంద్రవతి, లోహితాస్య, నత్తుత్రపలు, సిష్కమింతురు)

విశ్వా—(స్వగతము) ఈ పుడమిరేనిని, యెన్ని విధముల, నాడించినను, అన్యతంబు లాడుట కొడంబడక, యున్నవాడు. ఇంత రొక్కపెక్కడకెచ్చి యిచ్చునో? నే నదృశ్యా కారడనయి యీతని వెంట నడవుల వెంటనంటి యిడుముల గుడువజేయువాడ. (ప్రకాశముగా) మంత్రి! మనము పురంబునకు పోవుదము రమ్ము. (అని మంత్రియు విశ్వామిత్రుడు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయాంకము

(సంపూర్ణము)

అభినవహరిశ్చంద్ర.

తృ తీ యాం క ము.

అర్జ్యము.

(హరిశ్చంద్రుడు, చంద్రమతి, లోహితాస్యుడు, ప్రవేశింతురు.)

(నక్షత్రపడు నడువలేక వెనుక వచ్చుచుండును)

హరి—పుట్టిన దాదిగా, కష్టంబులన నెట్టివో యెరుంగని, యీ సతీయును, బాలుడును
నట్టడవిలో నెట్లు సంచరింతురోగదా?

చ॥ అడుగిడ, పాదముల్ గమలు • నంచుదలంచెడు నీవృగ్గాక్షి నే
డడవులలోన నెట్లడుగి • డు గలదో యెటునేతు దైవమా
(లోహితాస్యుని చాయజూచి)

కడు సుకుమారు డీ సుతుడు • కానన భూములలోన కష్టము
ల్పడుమని వ్రాసె వద్యజుడు • పాపమటంచు దలంపకెంతయో.

చంద్ర—ప్రాశ్నోరా! నా యొడలు రడబడుచున్నయది. ఇక నొక్క యడుగైన
నిడజాలను.

తే॥ గీ॥ ఎండవేడిమిచే మేను • మందుచుండె

నాకలికి నోర్వకను సుతుం • డడలుచుండె

కటికి రానేలపై కాళ్ళు • గాలుచుండె

నడుగు నిడబూన నామేను • వడకుచుండె

(అని కూచుండును)

హరి—(దుఃఖముతో) పడతి! ఎచ్చటనయిన నొకతరుగివన మన యాయాన మపన
యింతమన్న సెవటకాచినను జరిగుగట్టలేగాని విశ్రమించుటకు యోగ్యంబైన
వృక్షంబు గనుబడదాయె. ఏమి సేయుదము? అడవూరు నిటు దిద్ది పెట్లగా
రమ్ము (పమాయని దీసికొనును.)

సీ॥ నడచి యెరుంగనీ • కడుఘోర వనముల

మందిరారామంబు • లందెగాని.

అలిచి యెరుగనీ • హరిభీకరార్పటుల్

శుకపికా లావణ్య • శ్రుతియెగాని

సాపక్షి యెరుగుదే • చవిలేని ఫలముల

నరసాన్న ఘృత పాయ • నములెకాని

వీక్షించి యెరుగుదే • విజనప్రదేశముల్

విమలసౌ ధాంతర • వితలిగాని

తే॥ గీ॥ కటకటా యెల్లు • నడతువీ కటికినేల

కలికియెట్లొర్తు వీయెండ • కాళ్ళుగాల

ప్రకట దుస్సహ మయ్యెనీ • బాధచాల

చూడ జాలను సేనిక • చూడ జాల.

చంద్ర—(లేచి) హృదయేశ్వరా? వశుస్సముద్రముదికపైన యిలాతలంబెల్ల నేకచ్ఛ
క్రతాధిపత్యంబుగా పాలించిన మీరలేయిట్లు ప్రయాస పడుచుండ,
మియ్యధాంగినగు వాకిదియొక లెక్కయే; మీమృదుమధురవచనశుభారసాస్వాద
నముచే నాశ్రమ యుపకమించినది. (అని నడచుచుండును.)

లోహి—

తే॥ గీ॥ ఆకలికి నోర్వజాల బా • బయ్యగారు

అన్నమును బెట్టు మిక నాకు • నమ్మగారు

మంచి నీళ్ళను పోసిన • మంట యారు

నకట పలుకిడ కుందురే • మమ్మ మీరు.

హరి—(విచారముతో)

సీ॥ తోడి బాలురగూడి • యాడు చుండెడివాడ

వడవుల యిడుముల • గుడువ వలసె

గుఱ్ఱపుబగ్గిల • గూరుచుండి మికారు
కరిగెడు వాడ వి • ట్లరుగవలసె
బుడిగాడ్పులకు • గడగడవడంకెడినీవు
సుడిగాలికొడిబడి • యడలవలసె
నిండు పున్నమనాటి • వండువెన్నెల కాంతి
నుండెడు మోమండ • నుండవలసె

తే॥ ౧॥ ఖర! విధిమాయ యెంతటి • యద్భుతంబు
చింతలను ముంచు నెంత శ్రీ • మంతునైన
భాగ్యవంతుని నైన ని • ర్భాగ్యుజేయు
రాజు నైనను, బిచ్చాల • రాజుచేయు.

అసేతుపిమాచలపర్యంతంబగు ధరాతలం బెల్లనేకచ్ఛతాధిపత్యంబుగా,
పాలించిన, ఏహరిశ్చంద్రచక్రవర్తికి నేడుతనప్రత్రునకుపిడికెడు మెతుకులు,
బెల్ల గతిలేక పోయెగదా! పుత్రకా! ఇంచెంచిన జాచి, జలంబులుబెచ్చి ఏ దాహమో
ర్చిన; నిండుక యోపికపట్టుము.

నక్ష—(కలుసుకొని చురచుర జూచుచు) అయ్యో! హరిశ్చంద్రా! హరిశ్చంద్రా! ఏ
తెంత దుర్మార్గద్రుడవోయీ! నోదలెని వానినిగాతేసి నన్ను క్రూరమృగంబుల
కర్పించిన యియ్యం బడుగువారులేక, తెరపిగా బ్రదకపచ్చనని దురూహతేసి
మీమువ్వు రొక్కటియై, పయగత్తికొని వచ్చితిరా! క్రూరాత్మా! అరంభ
కూరత్వమున కిదియేవా ప్రారంభము!

హరి—అగ్రజశ్వా! ఎగవేయు వానికీ యగచా ట్లెందులకు! నేనట్టి వాడనుగాను.
మోయందను గహముంది జ్ఞాగ్రక్తగారండు.

నక్ష—(న్యగతము) అహ! వీరి నిప్పట్టుననుంచి, కదలనియ్యగూడదు. ఇప్పటికి మిట్ట
మథ్యాన్నమాయె. తల దాచుకొనుట, కింత చెట్టునడయైనను తేని యానట్ట
డనిని తిప్పటబెట్టెదగాక. (అయాసముతో)

వట్పూడి—తే॥ ౧॥ నాలుకెండెను శిరమును • గాలుచుండె
మండుపెండకు కాయంబు • మంటలెత్తె
నబ్బు చరణంబులెల్లను • బొబ్బలెత్తె

నిబ్బరించగజాలయీ • యబ్బుకిపుడు
నాకలికిప్రాణ మోర్వక • ల్లాడుచుండె
పుడమిపాల! నడువజాల • నడువజాల.

(క్రిందఁగూలబడి) అబ్బా! రామ! రామ! ఇచ్చుకున్నవారు పుచ్చుకున్నవారు బాగుగనే యున్నారు, నడుమ నాకొచ్చినదేమిరా యీచెర! (దగ్గరికితొ) అయ్యా! అయ్యా! నోట మాటరావన్నయిది, నాలుక బొడ్డువర కిచ్చుకపోవు చున్నయిది. (బడిచేతివాడిని బరీక్షించుకొని) ఇక నే బ్రతుకుట కల్ల. నాడి గూడ స్తంభించిపోవుచున్నది. ఈరైవమా! చుట్టాలు, పక్కాలు, నాచుట్టు తేరి, యింతకంటె నరైన పెట్టుకోవండయీ నట్టడవిపొట్టను నాప్రాణములం బెట్టుచుంటివిగా! (కన్నులు దేలవైచి) ఆ, ఆ, ఆ, చావము. చావము. (అని యూపిరి పోయినవానివలె క్రిందపడును.)

చం.—(నక్షత్రమని స్పృశించి) మనోనాయకా!

ఉ॥ అక్కటా మానిపుత్రుడిటు • లాకలటంచును చావముగదనీ
దిక్కును దోవనీక ధర • దెల్లినరీతిగ నున్నవాడు నీ
వెక్కడికైన బోయి పుడి సెండు జలంబుల దెచ్చి వీనికిం
గ్రుక్కలోబోయుకున్న మన • కున్నదిముందర బ్రహ్మహత్యయుక.

మనోనాయకా! మనపెంటులైన సోర్పుకొందుముగాని యీ ధరణీసురుం డోర్వజాలకున్నవాడు. మనలోహితుని డింది ఏ వేయెడలైన నరిగి నిరంబులం గొనివచ్చి యీ పారునిర్లబికింపును.

చాది—నారీమణీ! నిరంబులిచ్చేయను దొరకుట దుర్లభంబు. నేను ముందుజని నిరంబు లుండు తెరంగరిగివచ్చెద. మీరీ ధారుణీసురుని దోడ్కొని యీచారిదొలంగక రండు. (నిష్క్రమించును.)

చంద్ర—ధరణీసురవర్యా! మెల్లగాలేచి వచ్చెదరా!

నక్ష—(ఎగవూపిరితో) మొత్తమునకు నాప్రాణములు దీయువరకు మీరు నన్ను విడుచు నట్లుగుపడదు. ఎలుకకు ప్రాణనంతటను. పిల్లికిచెలగాట మన్నట్లు నేను నడు వతొ మొత్తుకొనుచుండ నన్నిటల యేడిపించెదర? పోనీ; మీమాటలశేల తో)నివేయవలె! మెల్లగావచ్చెద (అని లేచుచు పడుచు వచ్చుచుండును.)

(తనలో) మాగురుని యాజ్ఞచోప్సవ వీరి సంతకంబుట్టులైట్టినను వీరు దైర్యముపడలినకానియిందు చున్నవారలు. ఇదియంతయుజూడ మాగురుని పరితిష్ఠాసంపదనములతోచదు. అయినను హరిశ్చంద్రుడు వచ్చులోపల యేవోకొన్ని దురూహ లీతరుణికి బోధించి వీరిపాప బ్రయత్నంబెడ.

చంద్ర—ధరుణీసుతకన్యా! ఈవారి దొంగక రండు.

నక్ష—చంద్రవర! సంతక వైరతల్లపమాక్రి; నిశ్చుకానిక నాకంతయు బాలిగలగుచున్నావని. (అని అయోనముతో కరాముననించుకొనుచు)

ఉ॥ తాపనమాయమోటలకు • ధారుణీయంతయు ధారవోసి;యే
పాపమెరుంగకెడ్డగు • బాటలనాటల దేలిసోలిసో
ధోవరిభాగమందున య • ధోచితవృత్తిని నుండుమిమ్ముయి
ట్లుపడలందుముంచెనని • యాతని యేమనకుండు మానినీ
కాపురమెట్లుజేసెదవు? • కాంతుడు గాడిక నీకు కత్తుడౌ.

బండ్—అయ్యో! ఎంతమాటాడితిరి. ఈనకుల, పతికహితలైయుండు, సతులకుఁ చెప్పదున్నీ కులుగాని, పతిహితలైయుండు యువకులు, విను నకులుగావు. మీరీ కథల కట్టిపెట్టి పెల్లగారందు.

నక్ష—(న్యగతము) ఇదియంతయు, మాగురుండవృత్తాకారందై చూచుకేయుండును గదా? నేనెన్నివిధముల వీరినిమె సన్నిచదమన్నను సాధ్యపడకున్నయది. అయిన నింకొకసారి జెప్పిచెడ (ప్రకాశముగా) అమ్మా! చంద్రవర!

మ॥ కుడువకకూడునులేకయియడవు? • కుయ్యోమొరొయంచుమీ
రడలక గారణమేమి? మాగురునియు • గ్రంబెట్టాపోజేసి మీ
రిడిన యైతలమెల్ల నీనుతువకే • నిస్పృతురావమ్మ యో
వడతి! కవ్వదరిదుడౌ మగనితో • బన్నంబు నీకేటికి

చంద్ర—స్వామీ! ఏయిట్లునంబుధాలాపంబు లాడెదరు?

నీ॥ ఇట్లువాకిలిజూడ • వల్లకాడేగాని

వనియించుటకుమంది • వనతిలేదు

177

మృ॥ నింతట జూడ • బియ్యటవమె గాని

పూటకైవసుయింట • చాలా లేదు

నగనానెములు జూడ • నాగుబాములెగాని
కడకొకకుట్టువా • గైనలేడు
కట్టుబట్టులుజూడ • కరిచర్మములెగాని
అరయంగ చింపిగ • డైనలేడు

తే॥ గీ॥ ఇట్టివానినిమగనిగా • గట్టుకొనియు
పూజనేయదెగియాగారి • పుణ్యచరిత
భాగ్యవంతుడువతియు న • భాగ్యవంతు
డవతిగానుండునయ్యోయె • య్యడనునైన

తే॥ గీ॥ తుచ్చసుఖములకాశించి • స్వచ్ఛమైన
స్వర్గసౌఖ్యంబులనువీడ • జనునయెందు?
పతినివీడిననతియధో • గతికిజనదె
నతికివతిదైవమనియెడి • శ్రుతులువినమె?

నక్క—కానికాంటంబున మంచికెప్పినను చెడ్డగామారుచుండును. నేనేదో పాపమని
మికష్టంబులంజూచి యోర్వకాలక యుపాయంబుకెప్పిననయ్యడినాకపాయం
బయ్యె. ఇకనేకెప్పను.మియిప్పము,యేగంగలోనైనను మాకిరానండి.నాకేమిలే.
(నక్కత్రకుడు, చంద్రవతియు, లోహితాస్యుడు నొక ప్రక్కగాబోవుదురు. ఇం
కొక ప్రక్కగా హరిశ్చంద్రుండు ప్రవేశించును.)

హరి—(అయానమతో)

చి॥ అడుగిడపాదములేగమలే • సంతకుజేరగబూనె ప్రాణము
ల్కడుగృశియించెదేహము,వి • కావికలైచనుచుండె ధైర్యముఁ
తడబడమాట, దాహమను • తాపమునెక్కువయ్యెన్మనారయీ
పడమటికాంబ రంబుప గ • వానికినైననువద్దు దైవమా?

మగవాడవగు నేనే యిట్టులగడుపడుచుండ యెన్నడు నెండకన్నయంగని
నానతిసుతుల సంగతి నిక కెప్పవలయునా? అయ్యో! ఎటులేగదమన్నను
పవయ్యంగంబు కడలవన్నయది.

సీ॥ జిలుగు గుట్టలిట్లెల్ల • చీలమండలు
దాకు బరపిడిచేర క • మొలుకుచుండె

అభినవ సాహిత్యవిధియుము.

బడిరాళ్ళపై గ కా • లిడ వళంబును గాక
 యొడలెల్ల గడగడ • వడకుచుండె
 నెండవేడిమిచేత • మండెడు రాలపై
 నడుగిడ పాదముల్ • యడలుచుండె
 నాకలిచే శ్రమంబధికం • బగుచునుండె
 కన్నులకును భ్రమల్ • గవ్వుచుండె
 తే! ॥ ఆకలనుచును మునినుతుం • డడలుచుండె
 అన్నమోయంచు సుతుడు నల్లాడుచుండె
 ప్రాణముల్ బోవగా సిద్ధ • వడుచునుండె
 వనరి పరరుణమున జావ • వ్రాసియుండె.

ఆహ! కలదాచుకొనుటకు, యీ ఘోరాటవి యండింత, భూరుహచ్ఛాయ
 యైన తేనుగదా! కడకింత పచ్చని గడ్డిపోచయైనను లేదే; అవురా! విశ్వా
 విక్రమమాయ ! మహాత్మా! మీకేమిపకారమి నలిపితిమి ? (నిదానింది)
 కాదు. కాదు. అపకారమేమిస్తుది ? అన్యత మాడించుటయైనదియే
 (విచారమతో) హుంబ్రా ! ఇప్పుడింత జేసితివి. ఇక ముందేమిజేయను
 న్నాడవోగదా! (అలోచింది) ఏమిజేసిననునరే; నేనన్యతమాడెద ననుకొం
 టివా! అది యంతయు కలలోనివార్త (దిక్కులు బరికింది) అల్లదే కాబోలు,
 అటుపిమ్మిడిరింగించిన, జలాశయము. విచారసాగరంబున మునిగెడి, యాపారుని
 మాట మరచిపోయితిని. ఆపారుడు బ్రతికియుండెనో లేదో; (ముందుపై పైజూచి)
 అదుగో వచ్చునున్న వారలు. వారిని నాజలాశయంబుకడకు, తీసికొని పోయెదగాక.

(నక్షత్రశ్రుకుడు, చంద్రమితి, లోహితాస్యుడు ప్రవేశించుదు.)

నక్ష—(పండ్లు పటపటగొరుకుచు) ఒరే దుష్టాత్మా! నివృత్తపట్టెటపుట్టి ముంచేవాడవు
 గదరా! మమ్ముల నెట్టుడవిని విడచిపెట్టి, నీవింతసేపెట్టుంటివిరా!

హరి—నరంబులీచేయన నెందునంగానూ తిరిగితిరిగి జేవరి, తుదకొక మునివలన
 నెరింగినవచ్చితి; త్వరగా రండు. నరంబులీ చేయన నేయున్నవి.

నక్ష—(విచారమతో) నరంబులై నాదాగి, నరగుంబు నిప్పించుకొనిపోదమని,
 గంపెదానతోనున్న నాశుపచారంబులు జేమనవచ్చితివా! చాట, చాట,
 నేబ్రతికియుండుట ఏకివ్వనేని నరంబులుదెచ్చి నాశుశక్తులో బోయుము.
 నేనిక మూరడు మూరమైనను రాజాతను. (అని భరితలుడగును.)

హరి—

చ॥ పడమటిగొండ చాటునకు • భానుడుబోయె దిగంత రాశముల్
కడువడిచిమ్మ చీకటులు • గ్రమ్ముచునుండె; విహంగ సంతతుల్
గడబిడ జేయుచుండె; మృగ • గర్జనముల్ వినదోచకుండ నొ
క్కడు గిడబలకొవటుడు • వ్యాకులుడై పడియుండె నక్కటా!

ప్రాప్తబోవికమునుపే, యేదోయిక పల్లయొద్దకైనను జేయదమనిన, యది
యంతయు కల్లయయ్యె; 'ప్రేయస్'! ఏవీమహాయనైక్యకొనిరమ్మ, శేషభూసు
రేంద్రుని దోడ్కొనివచ్చెద

(అని అందఱుమడుగుయొద్దకు జేరుదురు)

చంద్ర—అయ్యా! తమరీ తీరంబునజేరి, నీరంబుల తనివిదీర వుచ్చకొనుడు.

నత్—ఈజలాశయంబునందిగి నీరంబులం బుచ్చకొనుటకు నాకతిభయంబుగానున్నది

హరి—అట్లయిన మేమతిజాగ్రత్తగా పట్టుకొనియుండుములే?

(అని నత్కత్తిమని పట్టుకొనియుండును.)

నత్—జాగ్రత్తుమా? (మడుగునదిగి జలమల్లరావును త్రుళ్ళిపడినట్టు మడుగు
కెలుపలబడి) అయ్యా, అయ్యా, ఎంతదుర్మార్గమునకు పడిగట్టితివిరా?

హరి—అయ్యా! నేనేమి దుర్మార్గము జేసితిని?

నత్—(భయపడినటుల మేను గడగడపడంతుచు) ఏమిచేయవలయు? ఏమిచేయవలయు
నో అదియేచేసితిని

చం॥ మడుగునద్రోసి నన్నుమటు • మాయముజేయగ నెంచినట్టి మీ
గుడగుడలన్నియుఁమదికి • గోచ రమైకనుపించె లేనిచో
కడువడినన్నయోమయము • గామటుమాయముజేయకుండురా
కడుతెలివైనవాడగను • కక కడతేరవుమీప్రయత్నముల్

హరి—అయ్యా! ఏలమిట్లెట్లప నిందలపాలుజేసెదరు?

చం॥ కడకొకకానునై న యర • కానయినకొగఁగియింపకుండని
వృడువునననందర్థముర • వంతయుదాచకగాధిసూతికి
కడువడినిచ్చిమేనిటుల • కష్టములొందుటయేటికయ్యయి
వృడునుమునిట్టలీవనిన • మూటకువచ్చెనోములైగొచ్చెనే?
మీకపకారమొనర్చిన మోక్షముపకరించును!

నత్తు—అందితేజాట్టు, అందకపోయినకొక్క పట్టుకొనువారలు, మీసంగతి నేనెరుగ ననియా?

చంద్ర! అవనిసురవర్యా! అగ్రహించుడు.

హరి॥ (కందమూలములను చేతపుచ్చుకొని) నత్తుత్రకా! ఈయల్పా హారముల పుచ్చుకొనుడు.

నత్తు—నేనెప్పును, బ్రాహ్మణాగ్రములుజేసి, మడలు, అతిరసములు, మొదలుగాగల పిండిమంటలతో సహజుక్తుకంటిగాదిని, ప్రేవుమనలేపురు యేమూలనో యొత్తిగిల్లెడు వాడను. ఈ యడవులలో బెట్టియన్న మోలత్తుకాయని, యేడి పించుచంటివిగదా? ఇప్పుడీవేరుబెల్లంతులను నెట్లుభక్షింతును? మీరెప్పుడును యిటువంటివాటికలవాట్లు పడుచుండువారుగాన మీకభ్యాసము (అలోచించి) కాలెడు కడుపునకు మండెడుగంజిగతియైనట్లుయేమి నేయును. ఇటుబెమ్మ భక్షించెద; (భక్షించుచు) నామనిద్రవిచ్చుచున్నయది, ఇక నే కూర్చుండజాల.

హరి—అయ్యా! ఈపచ్చిక శయ్యపైని శయనింపుడు; నేనిందేయుండి మీకేమి పాయము రాకుండ ఖడ్గపాణివై గాచకొనియుండెద.

నత్తు—(స్వగతము) మౌగురుని యానతివొప్పున వీరల ఏ మట్టియొద్దకు జేర్చితిని. ఇక ఏ భేతాగుని చేతులో బట్టుబ్రతుకగలడో గదా, (అని గురకలుబెట్టుచు నిద్ర) బోవును)

(చంద్రమతి, లోహితాస్థులు నిద్రబోవుచుండురు.)

హరి—(ఖడ్గపాణియై) అంధకారబంధురంబగు, కాంతారంబున, పద్మశ్రమంబున నొడరెరుగుక, నిదురించుచున్నవారలు. (లోహితాస్థుని సమీపించి) భారవ బృంద సుందర నయనారవిందంబు లానందంబు నొందజేయు యానందసుని అందంబీచందంబయ్యెగదా! పట్టి! నిర్వృకవిక్రమపరాక్రమంబున, భరావక్రంబు తయు, నేకశ్చత్రంబుగా పాలించిన యాహరిశ్చంద్రచక్రవర్తి! సుకుండవై పుట్టి యేమిమాటగట్టుకొంటిని! (జేహమున్నుకొని)

తే॥ గీ॥ ఎండవేడిమిచేమేను • మండెననుచు

నాకలికినోర్వణాలనో • యవ్యయనుచు

కటికియువవాసములచేత • కమిలికమిలి

తల్లిపక్కవరుండితే • తనయ! నునయ.

(చంద్రమతిని సమీపించి)

రాగమూర్తిక

సీ॥ నాటబాటల చేత • నలసియుండెడిలేమ
 కఠినాతపంబుల • గండవలసె
 మలయ మారుతముకే • బలుతపించెడి కొమ్మ
 ప్రళయానిలములోన • బండ వలసె
 భూపాల నతులచే • పూజలం దెడుసాధ్య
 యేప్రాపు లేకిటు • లేగవలసె
 కోకిల ధ్వనులైకై • కోలునేయుని కాంత
 ఘన భీకరార్భటుల్ • వినగవలసె
 శే॥ గీ॥ తోడినటుల నమానము • ల్వీడి యిట్లు
 గోడు గుడుచుచు నడవిన • ప్లాడవలసె
 దేవ గాంధారి వేళల • దిక్కులేక
 చేయితలగడగానిద • చెందవలసె.

(తెరలో కలకలము)

హరి—యేమిటాధ్వని? (అని ఆలోచించును)

భేతాకుడు—(ప్రవేశించును.)

మ॥ అరరే! యెవ్వడవోరి నా వటమహీ • జాగ్రంబు వీక్షింప నా
 హరియైనన్ యజ్ఞుడైన న పుర హరుం • డైనన్ యముండుడైన నా
 సురలైనన్ మదిభీతి నొందెదరు నీ • శూరత్వమే మందునన్
 ధరణిన్ నెవ్వడటంచు నెంచెదవు భే • తాకుం డటంచెంచుమా
 పంచచామరము—విశాచ నాయకుం డటంచు • భీతియైనలేక యీ
 నిశీధివేళవచ్చినాపు • నిన్ను మ్రొంగివైతునీ
 బినాదదెంతనీవు యెంత • బిల్కుహూర్చి వైతునా
 కసాధ్యమైన కార్యమేది • కల్మషుండ నిల్వరా!

హరి—ఓహో! ఇయ్యది భూతాలయంబు గాబోలు! అయినశేమి (ప్రకాశముగా)

ఒక పాతకీ! ఏకొక్కడవేగాదు. పదివేలమంది భేతాకులువచ్చినను భీతినొందు
 ననుకొంటివా? ఏలగొంతు బ్రద్దలగునట్లు వాపోయెదవు!

భేలా—ఎట్లా? ఎట్లా?

పంచచామరం॥ కన్నుమిన్ను గానకిట్లు • కాదులారె చేర న
న్నెన్నగాదరంబె నీకు • నీచమానవాధమూ
అన్నగారి యన్నవచ్చి • ఆదరించి బ్రోవినక
వెన్నదన్ని రొమ్ముగ్రుద్ది • వీకజీవ జేసెదక.

హరి—అరిగజ్జంపలుంబున కంఠీరవంబగు మత్కర వాలంబుచే వికంఠంబు ఖండించెద
శుంతా! ఏల వికీ కంఠహోవ?

పంచచామరం॥ ఒరే మదిక భయంబులేక • నోరొచ్చినట్లు యీ
దుర్గాహంపు పల్కులేల • దోర్బలంబదెంతో యీ
ధరాతలంబు దకారినక సు • ధాల్ధిలోన జొచ్చినక
కరాళిచే శిరంబు ద్రుంచి • కాలుప్రోల్కికంపెదక.

(స్వగతము) ఇచట యుద్ధంబు సలిపిన తీరికి నిద్రాభంగంబు కలుగును. నీని
శాపిలన గొంపోయి యుద్ధంబు సలిపెద. (ప్రకాశముగా) ఒరే భేలా! యుద్ధంబు
సేయుదము రమ్మ.

(అని యిరువురు తెరలోకి వెళ్ళుదురు.)

నక్క—(నిద్రమేలుకొని గడగడ విడంతును) అమ్మయ్యా! చచ్చితి, చచ్చితి, (అని
అటునిటు పరుగెత్తుచు చంద్రమతి లోహితాస్థులను లేపి) యొమ్మగ్రోయి,
అదుగో, అదుగో, వచ్చె, వచ్చె, చంపె, చంపె, అబ్బో, అబ్బో, అగేమి
భూతము (అని గడగడ వడంతును పుడమిపైబడును.)

చంద్ర—(స్వగతము) ఈ ధాన్తిమరుండేదియో యొక భూతంబునుజూచి యింత
భయంబు నొందుచుండె. (దిక్కులు బరికించి) నన్నాధుండేదీ? (నిదానించి)
మహాంకురదాభూతంబున నయ మొందించ వోయి యుండును.

(తెరలో) హరిశ్చంద్రా! రక్షించుము. రక్షించుము.

చంద్ర—అదే మన్నాధుండా భూతంబుల నంత మొందించి వచ్చుచున్నట్లు లున్న
యది.

హరి—(ప్రవేశించి) నన్నార్యమా! సుఖంబుగ నుండేవా?

నక్క—(లోపముతో) సుఖముగా నుండలేమి? నోటిలో బామ్మవలేక నన్నిటుల
తెదరగట్టి వెళ్ళగొట్టుటలే భూతంబులందు ముష్టి యొడ్డకులేర్చి యెంతసరి
జేసితివా? చాలా, చాలా, విసంగరతంత్రంబు చేరిన; ఇం నేనిటునుండను,

మియ్యవ్వులు; మిరిక్కిడ నుండండి, చావండి, నేనిదే పోవుదున్నాను. (అని పోబోవును.)

హరి—(అడ్డముజని చేతులు పట్టుకొని) ఈ యర్థరాత్రమున నెచ్చటికి పోయెదరు?
కొంచెము నెపోర్చుకొనుదు. అటులనే పోవుదము.

నత్తు—(చేయి విడిల్చుకొని) ఇక నేనుండను; అదుగో, భూతము చంపును.

హరి—అయ్యో! అది చచ్చినభూతము.

నత్తు—అది చచ్చినభూతమా? యేదీ చూచుచుపా.

(అందరు ఆచచ్చినభూతము దగ్గరకు పోవుదురు.)

విశ్వా—(ప్రవేశించి) నేనెన్ని పన్నగములబుద్ధినను యిష్టరహాయతం డస్పతమోడ
కున్నవాడే! కానుము. ఎన్నినాళ్ళనృతమాడకుండునో చూచెదగాక.
నేనిప్పుడేచని మత్తపోవహిమచే నగ్నిదేవుని, మేఘుని, నావకంబు, జే
నికొనిరాళ్ళ వర్షంబుగురిపించి దవానలంటి కావనం జంకయు గ్రమ్ముకొను
వట్లు జేసెద (నిష్క్రమించును.)

(వర్షమారంభించును.)

హరి—గర్జియని పెండ్లికినడగండ్లవాని యన్నట్లు ఉమిములు పెరుపులతో వర్ష
మారంభించుచున్నదే, నేనెమి నేయుదు? (చంద్రమతి వెంకజాది) సతీమణి!
నివాసమూరుని దీనికొనుము, నేనిచ్చి పుని గాపాడెదను. (నత్తుత్రకునితో)
వట్టుత్రమా! ఈ వృత్తము క్రిందపడండు. (అని చేయిపట్టుకొనబోవును.)

నత్తు—(చేయి విడిల్చుకొని) రాళ్ళవర్షంబుచి నానిట్లు జలైద తూట్లయినది. (అటు
నిటుపరుగొత్తుచు) అవిగోఅవిగో పెద్దపెద్ద బండలు పడుచున్నవి. నిజాకీ లేక
పోయినను నాపీడ పోయినగాని నాకు కడగండ్లు వచ్చినవే!

కా॥ రాలుక్ రవులువచ్చి పైబడి శరీ : రం బల్లకల్లోలమై
కూలారక్ గమకింపుచుండె విడుగుత్ : గుండెల్లు భేరిమంచనక్
నుల్లంబుల్లు తల్లటయ్యె గదనీ యు : త్తూర కత్పంబునక్
నల్లాడాకులు మేయుచుంటి గదయె : న్నాళ్ళైన నింతేకదా?

హరి—నిప్రసరాళ్ళ! వర్షమోగిపోయినది. ఇహమిటుకంబు దీకు నుపాయబాలో
చించి యేపుకంజైనను జేయదమునండు.

ఉ॥ తూర్పు తెల్లవారె నల • తోయజ మిత్రుడు తూర్పుకొండపై
సారసముల్ హసించగ వి • చారుబచారులు నేయుచుండె నా
సారథుసారముల్ యడగ • చాతక ముల్మటు మాయమయ్యెమీ
రూరట జెందిరం పిచట • నుండెట కేనియు బోవవేగమే

(అగ్నిచుట్టు మట్టును.)

కలికి! ప్రళయకాల ఫలలోచనానల శతంబులనదగు దావానలంబు మనవల

దెనలం గ్రమ్ముకొనినయది. ఇక వెలికొచ్చు పెట్టు?

చ॥ అడవుల లోపలకా దింగి • యాకలమైన నొకింత మెక్కిని
పుడమి జింత మన్ననతి • బూనినకర్మము వహ్ని రూపమై
వెడలిటువచ్చె పైకితెర • వెయ్యదియో యెరుగంగరాదు యీ
యడవిని నేటితోమనల • కాయువుదీరె నటంచు నెంచుమా

భానురాంగి! ఈదివంబున, కాశీపురంబుకేరి, కాశికబుష్పిందుని బుణంబు
నిశ్చయంబు జేయుదమని, గంపెదానతో నుంటిని, అయానయంతయు,
నిరాశయ్యె ఏమి నేయుదము!

చంద్ర—భాగీశ్వరా! మీనిత్య సత్యవ్రతాతి శయంబు, పరిశోధించ విశ్వామిత్ర
ప్రేతంబైన వీరిహాత్రంబుగాని యేయవాంతరంబును గాదు. గానమన
కంత తెంత యవాంతరంబు లొచ్చినను ప్రాణంబులంత మొందించినను
మీయంత రంగంబున చింతకొండక నిత్యసత్యవ్రతాతిశయంబే మాత్రం
బైన కొరంత నేయకుడు.

హరి—చావదలంచు వానికి, నముద్రంబు, మోకాటి లోకమనట్లు బ్రహ్మాండ
కటాహంబెల్ల నిండి మండుచవచ్చెడి యీ కాల్పిచ్చులో కొచ్చెడ. నాకై
రిచ్చుపడకముని కచ్చునలసిన బుణంబిచ్చివేయుడు. మదీయప్రాణాహుతులచే
పెచ్చి వైశ్యానరుండు మిమ్ముల దరిశేర్పగలండు. (అనలము శోరబోధము)

చంద్ర—(అడ్డముజని)

ద్విప॥ ప్రాణేశా నినుబాసి • బ్రతుకగా గలనే
మానుగ నను వీడ • మర్యాదయోనే

హరి—
అతివరో మనమిట్లు • లాయానపడగ
ధాత్రవాసిన వ్రాత • తప్పనే తొలగ

- చంద్ర— ప్రాకటముగ నిన్ను • బాసి యెట్లాదు
నాకొళ్ళయిమ్ము యీ • యనలంబు జొత్తు
- హరి— అతివనో నినుబాసి • బ్రతుకగ గలనే
సతిలేని బ్రతుకెల • సార్థకమగునె
- చంద్ర— సతిబోవవేరొక • సతిని బెండ్లాడి
నుతులుబడయగవచ్చు • నుడతినిగూడి
- హరి— హరిహరి యీమాట • లనదగునటవె
ధరనినుబాసి యీ • తనువుండునటవే?
- లోహితాస్యుడు. (యేడ్చుచు కన్నులు మలుముకొనుచు).
అమ్మ నీవెచటికి • అగడవమ్మ
ఇమ్మహి నినుబాయు • పెట్లుమాయమ్మ
- చంద్ర— (వమాయు : గైకప తీసివని)
చంద్ర— ననుగన్నతండ్రిలో • నాముద్దులయ్య
ఘనముగ మీయయ్య • కడనుండుమయ్య
లోహితాస్యుడు (తిరిగి కాగిరించువని)
- లోహి— అయ్యనువిడిచి నా • యమ్మగొనీవు
చయ్యన యెచటికి • చనిబూనినావు
- చంద్ర— నినుబాసినేనెటు • నిల్వసేర్తునురా
అనలము జిల్లార్ప • నగు సుకుమార

నట— (భయహాస్యర్యమలతో) (స్వగతము) మొగమాటమునకు బోయిన నెవరికో
యేమో యయ్యనన్నట్లు వీరందరు చచ్చిన తరువాత మాబాకీ యెవరిచ్చెదరు?
(ప్రకాశముగా) ఒకే! పృథాభమా! మీరంద రొప్పగింతలుబెట్టి నిప్పులో
దూకుచున్న వారలే మాయపెప్పనీ రిచ్చెదరు?

హరి— విప్రోత్తమా! ఎన్నితిప్ప లయినను బడి మీ యప్పు దీర్చెదముగాని యెగ
వేయ తలపెట్టువారము గాము.

చంద్ర— నాథా! నాకొళ్ళయిమ్ము.

హరి— (ఊరకొనుచు)

చంద్ర—(అగ్ని కడుర్ని చేతులుకోడించి) హా! వీరిహాత్రా!

సీ॥ అండపిండాండ బ్ర + హాండము ల్లగనిండి

మొందుగా జరియించు + చుండు నెవడు

వతిసహగమనమే + యతిహిత మనియెంచు

సతులకు సనురూప + గతుడె వండు

రాజసూయమహాధ్వరంబులం దెప్పుడు

నాశ్యాహు తులగొను + పూజ్య డెవడు

యోగుల కనురాగ + భాగధేయుడు గాగ

వగలుగేయునువెల్లు + ప్రౌఢు డెవడు

తే॥ గీ॥ జంట మోములు గలయట్టి + సామి యెవడు

శ్రోత్రియత్వంబు గల వరం + జ్యోతి యెవడు

సర్వభక్షకు డైనట్టి + సరసు డెవడు

కరుణ నాతిడె నన్నిప్పు + గాచు వాడు.

ఓ శాతవేదా!

సీ॥ పతియె డైవతమని + సతతంబు మతియందు

భావించు చుండెడి + పాతి నేని

సకలసద్గుణమూర్తి + సత్యహాస్యంద్ర

చక్రవర్తికి సహచారి నేని

సకలదేవతలను + సమదృష్టితో గాంచి

మొక్కుచుండెడి మాట + నిక్కమేని

యత్తమామల యాజ్ఞ + కడుగుదా టకయెప్పు

పంచర్య సలిపెడి + తరుణి నేని

తే॥ గీ॥ పరపురుషులందు సోదర + భావ మేని

అల త్రిశంకుని కోడలే + నాడు నేని

యవృతమనుమాట లాడని + అతివ నేని

శీతలుండవు గమ్మహా + వీరిహాత్ర.

(అగ్నిలో బ్రవేశించును. అగ్ని జ్వలించును.)

నాథా! నమస్కారములు.

హరి—దీర్ఘసుతుంగలీళన

లోహి—(తల్లిని గాగరించుకొని)

తే! గీ॥ నిన్నుగానక నేనిట • నేడ్చి యేడ్చి
అమ్మనిటుజూపు మంచునే • నయ్య నడుగ
యయ్య కూయిడజాలక • కొయ్య యయ్య
యమ్మవచ్చితే నాదిగుర • వమ్ముగాగ

హరి—అతివా! ఏచరిత్రాశీల, సౌజన్యంబులచె యావీరిహోత్రుని శీతలం జేసితివి;
నాకపక్షిర్నిరాకుండ యాధాత్రీసురుని రక్షించి ఏచరిత్రం బీధాశ్రీలో నా
చంద్రచార్మస్థాయిగా ప్రతిష్ఠించితివిగదా.

చంద్ర—నాధా! నన్నట్లగించుడు. మీనిత్యసత్య వ్రతాచరణంబుననే యావీరి
హోత్రుని శీతలంజేయ గలిగితి.

హరి—(నక్షత్రపని సంకజూచి) భూసురనిర్యా? కాశికాపురంబింక వరకోనెడుమారం
బున్నది; మీరలలనట, నొందక వేగరండు.

నక్ష—(కోపముతో) చేసుకున్నవారికి చేసుకున్నంత వహజేవా యనివల్లుఅలసిననేమి
సాలసిననేమి అనుభవించక తప్పునా? ఏనవ్వడిగన హనుమిసంబుగా దోచె.
అజిశెప్పి కాలంబు బుచ్చవట్లు దోచుచున్నయది. ఇంతవసగలమానిసివచ్చిగిమని
కాశిలో రాసులు బోయునురాయేమి? చాలు చాలు కోనముగల మానిసివైతే
మాపైన లీనరికియ్య. తేక మాకనలే యెగవేసివనమును. ఎల నన్నట్లగులుసులు
జేసెదవు. మాబాకయిచ్చి కదలుము (అని హరిశ్చంద్రునిరెట్ట బట్టుకొనును)

హరి—అయ్యా! నట్టడమిని అవ్వకప్రంబులంబడి కొట్టుకొను నారెట్టబట్టుకొని బాకకట్టు
మని, సిద్ధుకో న్నలడిన నేనెట్లునేయుడు? ఎట్టికప్రంబులైననుబడిమి బాకకట్టుకు
గాని ఎగవేయ తలపెట్టువాడను గాను.

నక్ష—ఇచ్చేదానికింత రచ్చఎందులకు—

చంద్ర—అయ్యా! ఇన్నిదిసంబులు మన్నించి యిప్పుడిట్లు బన్నంబులొందజేయుట
యానగాచి నక్కలుపాలు జేయుటగాదే!

నక్ష—మిమ్ముల ఏదిసంబున మన్నించి యొకదిసంబు గడువిచ్చితి. ఇక నాగడుపు దప్పి
తిరా మీరుపడుపాట్లు భగవంతుని కెరుక.

హరి—అప్పులేకపోయిన నువ్వగంజయైవా మేలుగదా?

చంద్ర—నాధా! అసల్య శిల్ప కల్పనాకరంబగు యాపురంబేనా కాశికాపురంబు?

హరి—(తేటలో జూపుచు) మానిన మణి!

నీ॥ సతతాగ మాభ్యాస • శ్రవణానురక్తులై
భూసురులుండునీ • పురవరంబు
ప్రకటిత మణిమయ • ప్రాసాద యుతమునై
పాలుపారుచుండు నీ • పురవరంబు
నిఖిలపాపంబుల • నిర్మూలనముశేయు
భావంబు గలది యి • పృట్టణంబు
నిఖిలదేశాధీశ • నిర్మలానందమై
సురపురి మించునీ • పురవరంబు

తే॥ గీ॥ యోగిజనవాసి భక్తుల • భాగ్యరాశి
నకలసుఖముల నొడగూర్చు • సౌఖ్యరాశి
పుణ్యములకెల్ల నిదియే • సంపూర్ణరాశి
వనిత గన్నడుచున్నదే • వారణాసి.

చంద్ర—మనోహరాంగరంగదుత్తుంగ తరంగసంగతయగు గంగయదియేవా?

హరి— తే॥ గీ॥ హరునిశిరమందు పుష్పమై • నాడునెద్ది
నగర సుతులకు మోక్షంబు • నల్పెనెద్ది
జహ్న్న మునికర్ణమందున • జాతయెద్ది
గంగ యల్లదెజాడుమా • కంబుకంతి.

మనమి మిన్నేటిలో స్నానంబుజేసి అన్నపూర్ణేశ్వరుల దర్శితము రండు.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

విశ్వా—(ప్రవేశించి) వీరి నొకరినొకరు జూడవండ నెడబాపినగాని నాప్రతిజ్ఞనెర
జేరదు. (అలాచించి) ఇప్పుడే కాశీపురముజేరి కొనువారలను యేర్పరచెన.

(నిష్క్రమించును)

తృతీయాంకము.

సంపూర్ణము.

అభినవహరిశ్చంద్ర.

చతురాంకము.

కాశీవిశ్వేశ్వరుని దేవాలయము.

“హరిచ్చంద్రుడు, చంద్రమతి, లోహితాశ్వడు, నత్పత్రుడు”
అర్చకుడు-పల్లెరముపట్టి యుండెను.)

హరి—(విశ్వేశ్వరుని కదురుగా చేతులుజోడించి)

తే॥ గీ॥ సత్యవధమును వీడగా • జాలనయ్య
బొంకులాడుటకును మనం • బొప్పదయ్య
యెక్కరచిధన మిటనాకు • జిక్కునయ్య
నీవె కాశీశ! దిక్పిక • నేలుమయ్య.

చంద్ర—తే॥ గీ॥ కాశికఋషీంద్రు డెట్లులైన • గానిమమ్ము
సన్మతమాడింప వ్రతినగై • కొనియె. నమ్ము
సన్మతరహితాత్ములయ్యుండు • నట్లుమమ్ము
నిగమవేదిని యోగారి • యేలుమమ్ము.

లోహి—ఆ॥ వె॥ జడలదారియప్పు • నిడలేక మాయయ్య
తత్తరిల్లుచుండె • చిత్తమందు
అయ్యకుందుమాన్సి • చయ్యనబ్రోవుమా
కాశికాపురీశ • కలుషనాశ.

నక్ష—తే! గీ! అవనినాధుని నవృతంబు • లాడతేయ

బూనియున్నాడు మాగురు • పుంగవుండు

ప్రతిసమేక్ష మయ్యనే • ప్రస్తుతించు

కలువసంహార యోకాళి • కా పురీక.

(అర్చకుడు “మంత్రపుష్పమును శెప్పచు”) అయ్యో! బిబూదియు పత్రియు

పుచ్చకొనుడు (అని యిచ్చును)

(అనిచు పుచ్చకొని నిష్క్రమింతురు.)

ద్వి తీ య ర ం గ ము.

రా జ పీ థ.

(హరివిల్లిండుడు, చంద్రవతియు, లోహిణాస్యుడు, సత్కలత్రకుడు, ప్రశంసంతును.)

నక్ష—రాజా! పూజలని, పురస్కారములని, యెన్నాల్సిట్లు జరిపెదవు!

మ॥ గడువాదాపున కొచ్చెమాకునిడు రొ • కల్పంబొక్కకాసై ననీ

కడనాగన్నడదాయె; నోర్చుటకి కం • కాలంబులేదాయె; నీ

యెడనా నమ్మికబోయె; యిత్తునని యి • ల్లెన్నాళ్ళు యేడ్చిం చెదో

వడుపాట్లంబడి బాకికట్టుదిక నీ • పంచాయతీ యేటికి.

హరి—పుడమిశ్వరా! గడువుదాటిన, నేనిడననియో, మీయడరు? అటులెన్నడు

తేయువాడనుగాను.

నక్ష—(అగ్రహమతో) ఎప్పటికప్పుడు తప్పించకొను మాటలు శెప్పమంటిని

శిశోప్పకొనను. మాధనంబిప్పుడే కుప్పబోయుము. తేకయున్న నను

మప్పు తప్పులులెట్టి మూడుగుంటలనీళ్ళు తప్పక త్రాగించెదను.

హరి—(స్వగతము) (విచారముతో)

సీ॥ ఆహారమునకు చె • ల్లకులే గతిగాని

వరసాన్న ఘృతపాయ • సములు సున్న

సారుగా ధరియింప • నారచీరలెగాని

రమణీయ చేలాంచ • లములు సున్న

వడియుండుటకు నేల • వడకలే గతిగాని
 తేజహంస తూలికా • తతులు సున్న
 నుండయా దరువులా • కొండలే గతిగాని
 విమల సాధాంతర • వితతి సున్న
 తే॥ గీ॥ అకట దాద్ర్య వశత న • ల్లాడుచున్న
 నేనెటులదీర్తు ముని ఋణం • బిట్టులున్న
 గడువులోపల రొక్కంటు • లిడకయన్న
 విచ్చుచేతిలో బ్రతికెడు • విధముసున్న

(ప్రకాశముగా) అయ్యో? కొంచెమెప్పుకొనుడు. ఎట్లయినను మీఱును బిచ్చి
 జేయుదును.

నత్తు—నివియ్యడము లేదని చెప్పినచెప్పుడు!

ఉ॥ మోచ్చుల కామునీకునకు • నిచ్చెదనంచు వచింపనేల? న
 న్నచ్చట నుండియే తరువుకై • తగ మాగురుడంపనేల? నే
 నిచ్చట నీదు జీవమున • కేద్యుచు పస్తుల బండనేల? నీ
 యిచ్చుటా చచ్చుటో యొకటి • యేర్పడ దెన్నిన తేటయానికా.

ఓర్పి యార్పియే యంతవనికు ఎచ్చినది. ఇక ఏతో ముచ్చటలేల? మాతాకీ
 యిచ్చవరకు, మీకొక్క, సేకులకు, సంకల్పవచ్చెద.

(హరిశ్చంద్రునికి, చంద్రవతికి, సంకల్పవేయును.)

హరి—తరళపుత్రము.

పరమపూరుష భక్తపోష కృ • పావిశేష విభూషణా!
 దురితదూర పరాత్పరా యథుఃదూర కావర శ్రీపరా!

చంద్ర—

కరుతోడుత మమ్ముజోవర • కాంచనాంబర భూవరా
 అరయనాధుని జూడలేనిక • యాపదలే యెడబాపరా!

ఈ పరమేశ్వరా! పూర్వజన్మంబున నెవరికేమిపకారంబు నల్పితిమి యిప్పుడీ
 యాపదలకు పాలుపడనలగు;

లోహి... (నక్షత్రముల చెతులు బట్టుకొని.)

అ॥ వె॥ తల్లి, తండ్రి యిట్లు • లల్లాడు చుండ నా
యల్లు మెల్ల తల్లి • డిల్లుచుండె
బాపనయ్యనీకు • పదివేల దండముల్
బెట్టువాడ వీరి • కట్టునిడువు

లోహి—(తల్లితండ్రి యొప్పుబోయి కట్టు విడువబోవును.)

నక్ష—(పరుగెత్తి లోహితాస్యుఁ పట్టుకొని) ఓహో! పిట్టనిన్నది కూతలు పెద్దవనెడు
ఁతిగా, మిట్టిమిట్టి పడుచున్నాడవే నిన్నిక విడిచిపెట్టగూడదు. (అని లోహి
తాస్యునకు సంకల్ప వేయును.) (రాజావంక తిరుగి) రాజా! నిపిట్టగుదిరినదా!
పిచ్చినాదా! ఏలతచ్చనలాడెదవు? ఒక్క అప్పారమాడిన నికపైవ్యర్థంబులు
రాగల్గనట్లు జేసెద నిన్నప్పుడ విడచిపెట్టివాడను. ఏల యాకపైంబులంబడి
చచ్చెదరు?

హరి—అయ్యా! ఈకాయంబు గాయంబై మాయపై నను నేనియ్యజాలనని పలుక
జాలను.

నక్ష—చింతవీరిగినను పులుసువిరుగ లేదే ఇక! నియంత గనుగొనియెద.

లోహి—(విత్తుచు) తే॥ గీ॥ ఎంచిమీరొక్క మివ్వడే • యిత్తుమయ్య
కాళ్ల చిలుతలువిప్పు న • క్షత్రకయ్య
ఓర్వగాజాల నయ్యనా • బ్రోవునయ్య
బాధనొందగ జాలనో • బాపనయ్య

నక్ష—బాలుని బాలిమాటలకు నామడికలంగి మిమ్ములవిడచుచున్నాడ. లేక యున్న
మిమ్ములనింక తంటాలుపెట్టనరెవనియే నాకోరిక. (అని కట్లు వూడవేయును)

చంద—(న్యగతము) మునిఋణం బెట్లదీర్చినాడని విన్నవోనాయకుండతిథిన్నుండై
యున్నాడాడు. నన్నమ్మయైన నామని ఋణంబు తీర్చువని మనవిజేసికొనియెద
(ప్రకాశముగా) నాదా!

ఉ॥ చింతను బొందియుంటయిట • చేకురునే ధనసంచయంబుమీ
స్వాంతమునందు నూల్కొనిన • సంశయమెల్లను బోనడంచిన
స్నేంతకు నైన నమ్మి ముని • కీదగియుండిన బాకియందు గో
రంత కొరంతబెట్టెడి • మా గనునూ ధరలొన కీర్తియు॥

హరి—నటనుచీ! ఏయట్టి పత్నివతాతిలకంబు నమ్ముటకు నాచేతులెట్లాదును? హా! చిహ్నమా
మూకంత విపరీతకాలంబు కటస్థింపజేసితివి.

నీ॥ అడవుల నిడుములు • కడుసుఖంబులెయహట

నీకతంబునగాదె • నీరజాక్షి

కఠినాతపంబుల • గండకుండెడుబాడ

నీకతంబునగాదె • నీరజాక్షి

చింతలెల్లపుడు ని • శ్చింతగా మారుట

నీకతంబునగాదె • నీరజాక్షి

కాచ్చిచ్చుబడనీక • కాపాడుటలుచూడ

నీకతంబునగాదె • నీరజాక్షి

జే॥ గీ॥ రమణి సుకుమారి వయ్యారి • రా కుమారి

కరుణాబోధారి వీధుల • దరికిజేరి

ధరకు గొనుమంచు నేను యె • వ్వరినిజేరి

యమ్మగా జాతునయ్యయో • హద్దుమీరి

చంద్ర—పుడమిశ్వరా! మూఢుని చందంబున గోడుగుడిచెడలేలా! గర్భియతడవైన న
స్వతమాడించ నడుమగుట్టుకొనియున్న జడలదారి గడుసుయొరుంగజే! ఇకతడ
యుట పాడికాదు. ఇంతట నన్నాచరిత్రనను పోకడలెట్టి జడలదారి ఋణంబు
చిర్బును.

హరి—కలికి! కలసకుల నమ్ముకొను వెకలియొందెనకా గలదే!

చంద్ర—లేహ, గేహ, కాల, ధన, ధాన్య, విద్య, లెవ్వరు నజ్జనులకై వినియోగిం
కురో వారి కిహపరంబుయందు కీర్తిగలుగును. గాన ఏమోహపాశంబు లడు
గంట విడచి నన్నమ్మట కంగీకరింపుడు.

నట—నేటితో గడువెల్లిపోవుచున్నది. ఇట్టిదుములు బడనేల! ఈ పడతివప్ప ఏకే
యాపియు లేదే, ఇక ఏపడతిని, నడువీధిలో పోకడలెట్టి మాముఖం చిడుము.

హరి—హా! పరిమేశ్వరా!

చ॥ అపరిమితానురాగ రస • యోచు మద్యాశయ మొంది యెప్పునా
యువచరణంబునకా వినువు • నొండక నర్థిజనానుకూలయై
యవయశములే గణింపకెపు • డాపతియే గతిగాగ నెంచునీ
స్వపకులజాత నమ్ముటకు • నీతరినోరెటు లాడుదైవమా,

చర్చ—చునోహయకా! మీ రనుమానిండు నన్న మిత్రుడవుడు.

హరి—హా పరమేశ్వరా! పూర్వజన్మకర్మం బీలాగున వారిడియుచుండ నెవరేమి చేయ గలరు. ఇక ధైర్యమాని భార్యాభిక్రయమున తీసుకొనించెద.

నత్తి—(కోపముతో) ఎందులకయ్యా యీ. యాలస్యము!

హరి—అయ్యా! కనుకే యీపనికి బూనుకొనుదు. నాకు నోరాడకున్నయది.

నత్తి—(మండిపడుచు) ఏమేమీ? ఇచ్చకున్నవారు పుచ్చుకున్నవారు బాగుగనే యుండువరే నడుచు వచ్చినవారి మచ్చమాయవలెనా! ఈతుచ్చకార్యంబుల నేనొన గ్గువాడను గాను. మాటునింబిచ్చుటకు మనంబున నిచ్చుగింతువేని యిచ్చిన యుము. లేకున్న యివ్వవలెనెప్పుడు. నేను వచ్చినదారి బట్టెద (అని పోబోవును)

హరి—(నత్తి త్రుకుని బట్టుకొని) అగ్రహ మొందవలను. ఇప్పుడేయిమ్మెద. ఓకాకి వాసులారా!

సీ॥ పరమేష్టికిని దీటు • పటిమపల్గినయట్టి

భూసురవరులార • పుణ్యలార

మదననంహరునై న • కదనంబున జయించు

తేజముల్ గల్గిన • రాజులార

నలకూబరునితోటి • నగతుగల్గినయట్టి

స్వాశ్రయపరులార • వైశ్యులార

సేవకావృత్తియే • శ్రేయంబునుచునల్పు

వాదసంభవులగు • భద్రులార

సీ॥ గీ॥ సకలవిధమైన సకర • హతులార

విలుల నలయించుచుండెడు • వేశ్యులార

గాధినందను ఋణముకై • కాంతనిపుడె

యమ్ముచున్నాడ గొనరయ్య • యార్దులార!

నత్తి—ఏకి! ఒకరును రాలేదే. ఎవ్వరికి వివరాకుండ, ఏనోటిలో, ఏవు గొలుగుకొనిన సవ్యరరాగలరు? ఏదీ యింతోక నారి ఈవేయుము.

హరి—

సీ॥ అన్యతంబులాడదీ • యధిపతిలకంబు

కలలోననైన • నవ్వులకునైన

పరియాజ్ఞమీరదీ • పరమప్రతివత
 మతిమరువునైన • హితవునైన
 పరుషంబు లాడదీ • పడతుల మేల్బంతి
 పరులనైననుతన • వారినైన
 రోసంబుయెరుగదే • రోజునైనను
 విసువులనైనయే • దెసలనైన
 తే॥ గీ॥ ఏడుదీపులనేలె న • వ్యాడాయటి
 నత్యక్తి హాశ్వేద • చక్రవర్తి
 సార్వభౌముని యిల్లాలు • పదయహ్మదయ
 నమ్ముచున్నాడ గొనరయ్య • యూర్యులార

(కాలకాళిమడు. ఇరువురు శిష్యులు బ్రవేశింతురు.)

కాల—ఎవరీయో యిక్కడ భార్యనక్కెడు పోరంటోకువాడు

హరి—ఇట్టి పాతకకర్మడను నేనే

కాల—కొంతనమ్ముటకు నీకొం గొంతుపై కత్తియేమివచ్చె!

హరి—రాబట్టియేగదా యీరమణి నమ్ముట

కాల—అబ్బినొకరికమ్ముట ననుచిము గావటయ్యా?

హరి—అయ్యో? ఈ స్మృత్యాప్రసంగములే! నికష్టమైనదీనుము; లేదని, వచ్చినజాట
 పట్టుము.

కాల—(నక్షత్రకుసలతో కలసి మాట్లాడి) అటులనా! నేని యుచును కొనబెచ్చినా?

నక్ష—విశ్వామిత్రుని ఋషింబుకై యీతండ్రితన భార్యనమ్ము చిన్నవాడుగాన కొన
 పెచ్చును.

కాల—రానా! అవిశ్వామిత్రు. కేమైనా పుత్రమువాని యిచ్చివుంటిరా?

హరి—పుత్రము లేందులకు! మనస్సే యొకపూరిము. సూర్యచంద్రులే సాక్షులు.

కాల—ఎంతటిచ్చి వాడబెయ్య, నోరువాయిల్లే! అసూర్యచంద్రు లేమినియునుదు?
 నితరపువనాకు పక్కొత్తయమ్ము. నరియైన వాడనజీని నిరక్షింపంకయు నొక్క
 మాటతో యెగురగొట్టి తేనెద.

నక్ష—రానా! నిగు మంచిమద్యున్ని చిక్కివదే! ఇంతకన్న నిగు మంచి సమయంబు
 చిక్కదు. ఈయనచెప్పినట్లు జేయుము.

హరి—

పంచచామరము—రమాధినాథుడౌశితాధి • రక్షణంబు మానినకొ
ఉమానుతరుండు బ్రహ్మచర్యముల్ • ద్యజించి వేసినన్
శ్రమంబుదప్పి సాగరంబు • క్రందుగొనుచు వచ్చినన్
తమాష మాటగాడునేను • దబ్బరల్ వచింపజూ

కాల—ఒకర్నము. ఏవె యనుభవించును నాకేమి. అయిన ఏభార్యంత కష్టపడవు
చెప్పము.

హరి—

శ్లో॥ గీ॥ ఒక్క మనుజుండు యేనుగు • నెక్కి నిక్కి
యంతయెత్తుగ రత్నంబు • నెగుర్నవైచు
నంతయెత్తు ధనంబిచ్చి • యతివె నిపుడు
వేగ గొనిపోమ్ము దాసి గా • విప్రవర్య

కాల—అబ్బో! ధరచాలా యెక్కువగానున్నదే! ఏమైననుతగ్గింపవా?

హరి—తగ్గింపజాలను. నాను కొనజాలరేని విడచిపొందు.

కాల—ఎవ్వ! ఎవ్వ! నన్నయ వేదబ్రాహ్మణునిగా దలంచితవా? పంపించుము. ధన
మిప్పుడే యిచ్చెద

హరి...నక్కలేక్యరా! అధనం బప్పగించుకొనుము.

కాల...ఏభార్య యేమేమిపనులు చేయును.

హరి...తమయింట దానియే తనవిధానక కృత్యములనన్నిటి చేయును. త్రకరణముల
యందును నింద్య కర్మముల నాపె దలంపడు.

కాల...ఓ, ఓ, నాకు తెలియును. (లోహితాస్యుని చాయబాది) ఒకే పిల్లకాయ!
తనపంచాంగము దర్శకట్టలు తీసుకొనిరమ్మ, పోవుదము.

హరి—ఇదియేమి న్యాయము! తల్లిని విక్రయించితిగాని, పిల్లవానిని, గూడా విక్ర
యించితివా?

కాల—హరిశ్చంద్రా! అవును గొన్నట్లడు, మాదాగూడా పెంటరావా? (నక్కతనని
చాయబాది) నక్కత్రకాయ! ఇదేటిన్యాయము?

నక్క—మాయప్ప యొగవేయవలయునని యాతిప్పలు బెట్టుచున్నావే గాని యీకాల
గొనికుడు చెప్పిన మాటయందు వధగృహిణి యున్నది? అవును గొనినవాడు
మాడను విడుచువా?

హరి—నక్షత్రకా! నేనే అధర్వచాదన చేయుచుంటినా? అట్లయిన గొనిపోమ్మనుము.

కాల—దాసి! కదలనేమి! మూయింటి దసాభ్యుత్పది.

చంద్ర—అయ్యా! నాధుని యనుమతి బడసివచ్చెద (హరిశ్చంద్రుని వంకట దిరిగి)
హా! ప్రాణపతి! నేటితో మీసుందరముఖారవిందంబు జూచు భాగ్యంబు
గూడ తీరిపోవు చచ్చ దిగదా!

నీ॥ ధరణీసురుడు నన్ను • త్వర నేయ కయ మున్నె
కడువడి మీమోము • గాంచ నిండు
కొన్నవా లిటుల బై • కొని రమ్మనక మున్నె
యింపుమీరగకొగి • లింప నిండు
దాన్యంబు కై మీకు • దవ్వుపోవకమున్నె
నోరార నొకమాట • నుడువ నిండు
ఇటనుండి విప్రుని • యింటికేగక మున్నె
గట్టిగా పాదముల్ • బట్ట నిండు
తే॥ గీ॥ మరల మిముజూచు భాగ్యంబు • దొరుకనిండు
ప్రేమపాశంబు లిటదెంచి • పెట్టిపొండు
నూన్మతము వీడకుండుటే • శుభమునుండు
జాగునేయక నాకాజ్ఞ • వేగ నిండు.
(అని పాదములపైబడును.)

హరి—(దుఃఖించుచు) హా! నిచహరిశ్చంద్ర! నియథాంగ లక్ష్మికా యిట్టి యక్కట్లు?

నీ॥ తతహంస తూలికా • తల్పంబుల బరుండు
కమ్మాక్షికా యిట్టి • కఠిన నేవ
పరిచారికా జనుల్ • ప్రణతి సేయుచునుండు
సేనాక్షికా యిట్టి • హీన నేవ
రంగు బంగరుసౌభరాజుపై వసియించు
పద్మాక్షికా యిట్టి • పాడు నేవ
యవ్వుభోగంబుల • ననుభవించుచునుండు
నీరజాక్షికెయిట్టి • నీచనేవ

తే॥ గీ॥ సారస్వతాముని యిల్లాలు • సదయహృదయ
పరుల బడిపంచలక బడి • వసులునేయ
వ్రాసెగాఢాలు నజదు నీ • ఫాలమందు
పూర్వభవమింత దప్పనే • పువ్వుబోసి

కాల—హరిశ్చంద్రా! శేషశాస్త్రగా దానిని గొనిపోవుచుండగా నిట్టమంగళ కంఠ
బుగా యేడువచ్చువా!

హరి—అయ్యో! ఇంతకాలము సుఖంబుగానుండి యిప్పుడీ వియోగమువకు దుఃఖించు
చుండ మీకే మమంగళకరము.

కాల—అట్లయిన నజలంబు నిట్లు వదులునట్లు యేడ్చుము (చంద్రమతి వంకజూచి)
దానీ! కదలవేమి? తురా! రావేమిరా?

వత్స—చంద్రమతి! అధముని అలగుటకంటె, బలవంతునికి బానిస యగుట మేలు
గదా?

చంద్ర—(హరిశ్చంద్రుని కాగలించుకొని)

నీ॥ పావనమూర్తియో • ప్రాణేశ నినుబాసి
యేగగా వలసె వి • రాగనగుచు

హరి— కలకంఠకంఠి యా • కాలకౌళికునింట
యెటుల మెలంగెదో • యింతి యకట!

చంద్ర—యెటులైన గానినే • నటమెలంగెదగాని
మీరింక చింతచే • మెలగవలదు

హరి— యలివేని లోహితుం • డాకలికిని నోర్వ
జాలడాతని నెట్లు • నేలగలవో?

చంద్ర—తావక సత్యవ్ర • తాచార మహిమచే
మనమెల్ల సుఖముగా • మనగగలము

హరి— కలరాజ్య మెల్లయా • కౌళికుండు హరించి
కడకీ వివద్దశేర్ • గనగజేసె

చంద్ర—ఆపదల్ మనకెన్ని • దాపరించినగాని
నీమది సత్యంబు • నిల్చువలయు

హరి— కలహాని ననుబాసి • యలలోన నేనెట్లు
నిలువంగ నేర్తునే • నీలమేరీ:

చంద్ర— తే॥ గీ॥ హమనోనాథ! మీరిట్లు • యడలనేల?
ధాత్రవాసిన వ్రాతను • దప్పుగలకు?
దైవకృపయున్న మరల నీ • దర్శనంబు
గల్గు తేధ్యంబు నమ్మునా • కాక్షియిమ్ము.

కాల—“డబ్బుబోయి, కనియుబట్టె” నన్నట్లు కదలిరానియ్యవేమాయి.

హరి—(దుఃఖించుచు) ప్రాశస్త్యరీ! పెళ్ళిరమ్మ.

లోహి—(కండ్రిపడ్డట జని) జనకా! మీరిట్లెల, దుఃఖించెదరు?

హరి—(లోహితాస్యుని దగ్గరకు తీసుకొని)

ఉ॥ అన్నెము పున్నెముక యెరుగ • కాటలబాటల దేలిసోలు నీ
చిన్నతనంబు చేప్పలతి • చిత్రములయ్యెను నేటిదాక; యిం
కన్నడు గందునో తుదకు • నేగతియోనా యెరుంగరాదు సం
పన్నుని యింటబుట్టి పడి • పంచల నుండగనాయె నక్కటా!

తండ్రి! మీతల్లివెంట బొమ్ము.

చంద్ర—నాయనా! లోహితా! కమ్మ. (పరివంకజూచుచు సుతునితో చనును.)

హరి—నక్షత్రకా! ఏవాధనం బప్పగించుకొనుము.

కాల—నావెంటరమ్మ ధనమిచ్చెదను. (నక్షత్రకునితో నిష్క్రమించును.)

హరి—(చంద్రకురివంకజూచుచు) అహ! యేమి యాకాలవైపరీత్యము?

తే॥ గీ॥ అప్త భోగంబులందు నీ • యతివమిన్న
భూసురుని యాజ్ఞచే మూట • మోయలేక
నన్ను విడనాడు చింతచే • నడువలేక
మసలి చనుచుండె నాదుసా • మ్రాజ్యలక్ష్మి.

(అని క్రింద బడిపోవును.)

నత్—(ప్రవేశించి) అహ! ఏమిది! ఈరాజు మార్పు మునిగియున్నవాడు. (దగ్గఱకు జని) హరిశ్చంద్రా! హరిశ్చంద్రా! (అనిలేచి) ఏమిది! ఇట్లత్తైర్వయి నొందు చంటివి!

హరి—(తిరిగిపడినట్లు లేచి) నేనెచ్చటకు రావలయును!

నత్—మాగురువుగారి బుణము దీర్చుటకు.

హరి—(రిచ్చనముతో) ఎఱుఁగ్రేమా! ఇప్పుడు నీవు పప్పుగించుకొనినది! నీగురువు గారి బుణముగాదా!

నత్—ఇప్పుడు నీవెచ్చిన ధనంబు నాబత్తెంబుక్రింద నఁపొయినది ఇక మాగురువు గారి బుణమెవ్వరిచ్చెదరు!

హరి—(భూసుతో త్రేమా! ఇంత విత్తంబు బత్తెంబుక్రిందనే నఁపొవునా!

నత్—ఏవెంట కంటకారణ్యంబుల నంతటంబునొంద నెఱుఁటననుకొన్నావాదేమి!

హరి—అయ్యో! మందా మనిబుణంబు దీరనిండు, తరువాత మీబత్తెముమాట అలోచింతము.

నత్—(కొపముతో) చేతివానిని విడచి కాలివానిని బట్టిన చందంబున వాచేతజిక్కిన యీ విత్తంబుచే యామునిబుణం బెత్తిననీ వాత్తెత్తై గుడ్డవేసికొని పొమ్మనె దనా దేమి! చాలు చాలు; నియధిక ప్రసంగము.

శా|| రేయంచుక బవలంచునెంచకను దా • రిండొంకయుగ గానకే సాయంబైనను లేక చచ్చిచెడి మూఁ ర్చలే మున్నచుగ మూల్గుచుగ యాయధ్యాన్నపరణ్య మధ్యమున న • ల్లాడాకులక మేయగా నీయబ్బి ముఁ తాత యేర్పరచెనే • నీక్రింద నేబంటనే?

హరి—విప్రోత్రేమా! నన్నేల యీలీల తూలనాడెదరు! ఇంతకన్న చెడుదనా! ఇంక బాగుపడుదనా! నన్నెవ్వరికైన విక్రయించి మీరాజీ నిర్విశేషముగ దీర్చుకొనుడు.

నత్—ఈమాట మొదటనేజెప్పిన వాకంత కయిశోష లేదుగదా! ఇప్పుడు నిన్నెవ్వరు గొనకున్న నేనేమిచేయుచును!

హరి—నత్ (తేక్వరా) ఎవ్వరు గొనకున్న తుదకు కడకాలివానికైనను విక్రయించుడు.

నత్—అట్లయిన నడువుము. (నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయ రంగము.

(కాలకాళిమనీ గృహంగణము)

(చీపురుకట్ట చెరిపట్టుకొని కలహశంతి ప్రవేశించును.)

కల—మూవారు యీవాళ యింత ప్రాస్తయెక్కినను వచ్చారుకారు; ముప్పి మూటలుమోయలేకనో లేక పెత్తనములు బలపైవనో యీమధ్య దేహశుద్ధి చేయక పోవుటచేతనో? రాసి; కనుగొనెదను.

(కాలకాళిమడు, చంద్రమతి, లాహిత్యాలు, ప్రవేశింతురు.)

కాల—(చీపురుతో జూపుచు) లకముబడునదే నాభార్య. అతిముక్తిపి. దీనిని జూచివ నాకే భయము. ఈ పూరివారిందరు యీపూరివారేమి? కరణము, కాపులుకూడా దీని నోటికివెరచి, యీబజారుకు వచ్చుటకు వెరచుచుండురు. నీవెట్లు యీపెకడ మెలంగెదనో జూక్కుసుమో!

చంద్ర—అయ్యో! మీ కానందియంబేమియు వలదు; నేనతి జాగరూకతతో మెలంగెద.

కల—(కోపముతో) పికాచీ! ఈమధ్య బొత్తుగా దేహశుద్ధి లేకపోవట్టియో యింత తడవు మనరించి? ఈ మనిషి యెవరు?

కాల—(భార్య సమీపమునకుపోయి) అన్నీ! మననివాడను ఇంత శ్రమపడి యెండ లోతిరిగి వచ్చినందులకు, నాశ్రమదీర నొకముద్దియ్యవే. (అని ముద్దులెట్టుకొన వోవును.)

కల—(చీపురుకట్ట పెడమీదబట్టివెట్టి) పూరుపొమ్మనమని కాదురమ్మనమని పిలుచు చుండు మనలిముండకొడుకునిగు నీకు ముద్దుగూడానా? నముద్దుముక్కలు గాను (అని చీపురుకట్టతో బాదును.)

కాల—(చీపురు తడవుకొనుచు) అబ్బో! అబ్బో! కొట్టకే నీ పుణ్యము. (భార్యచేతులు రెండు పట్టుకొని) నే మనలివాడనైనప్పటికి నాలోహిత్యమునకు అపత్నికుడంధారని పూర్వీకులు సంపాదించిన మోక్షమంతియు నమ్మి నన్ను వివాహము చెనుకొనిన దిందుకేనా.

కల—ఇందుకుగాదు. పదియవవాడు సంపాదించి పిండిపప్పుదానికి ఏవెల్ల యేసాఖ్యములే పోయి నప్పటికి యింతపిండాకూడు అయినాదని పెండలకడ పడియుండుటకు ప్రాప్తములేక నీకేవానికి యుకూరుమనుచు యేడువలసినచ్చెగదా?

చంద్ర—అమ్మా! ఇలలాసకులకు పతియేగదా! దైవము? ఏల యిట్లవిడిచి మాటలాడెదరు?

కల—(కోపముతో) ఓహో! శ్రీరంగస్థతులు చాల నేర్పవదావతే; వానీకులు శిష్యుని యెవరుబిలిచితే వచ్చిలివి! (మగనిపైకిబోయి) పూరివారిచేత వచ్చిట్లనిపించుటకు ఏవక్కడ దాపరింపితివిరా? నితలపండు బగుల (అని బాధను)

కాల—(భార్యచేతులు శంకునుబట్టుకొని) ఎవే, ఎవే, నన్నిట్లకొట్టు భావవే? (అని ముగ్ధులెట్టుకొక బోవును.)

కల—(ముక్కులు మూసుకొని) ఈపాడు మునరకంపు ముక్కులు చెక్కలై పోవుచున్నవి. ఇట్టివితో కాపురపెట్లు దగులబెట్టుదును? అమోషి యెవరో చెప్పెదవాలేదా! (అని పైకిబోవును)

కాల—(బ్రతిమలాడును) కొట్టకే, కొట్టకే, ఏపుణ్యము, వావాళ్లంత పెట్టిపొవుచున్నది.

కల—దీనినెక్కడ చెచ్చితివో చెప్పెడిదాక మానను.

కాల—ఏవు యింటిలోపనులు జేయలేక నడకటపడుచుండువని నేనెవలగుంటిని ఏమదానిగాకొని బెచ్చితి. ఇక నియిష్టమువచ్చినట్లు చేయించుకొనుము తతియ్యా ఏమ గానెలిక పైపనులన్నియు యీ పిల్లవానిచేత నే చేయించుకొనుము.

కల—గబ్బునోటివాదా! మొదటనే యీనడకతిజెప్పిన చెబ్బులులేకపోవునుగదా? (చంద్రమతి ఎంకజూది) ఏమిదిగమముదలుకొనిన పతిదినంబుకు పెయలకడలేది, యిల్లువాకిలివిచ్చి, కేడగిళ్ళుచల్లి, అవుకేడచే, యిల్లువాకిలియలికి, కేడగలిపి, పిడకలుజేసి, తరువాతవడ్లుదండి, మరల ప్రాద్దుగూకకమును సేనంజకపూర్వద్వి, అవలమేము బోనెడి కలలో, యంబులూ దాని సందేహములు ముట్టింది, మూకుపాన్యయమర్చి మేము నిద్రబోవుకాక మాయొంటియాయనకు వాకు కొట్లపిసుకుము. (లోపికావ్యవహారజూది) ఒకేట్లకాయ! ఏమిది మొదలుకొని, పతిదినంబుకు కేళిమూపులు వివినంబునకు జని విస్తరాకులు దర్శనానీకొని, వంటకు యింధనంబుల దెప్పుచుండుము. ఇట్లులేకుంలేని మిఠాచెల్లలలో రాయయ్యో, చాలప్రాదక్షిణది. భోజనముచేయవలె సాగండి.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

[హరిశ్చంద్రుని చక్షువుల కొల్లాయపంచ నౌక చెరుగుగట్టి ఒక చెరుగుపట్టుకొని
నక్షత్రముడు ప్రవేశించును.]

నక్ష—

సీ॥ కలరాజ్యమెల్లయా • గాధినందనునకు
దానమిచ్చినయట్టి • ధర్మదాత
పలికిటాంకుటకన్న • పాపంబు లేదను
ప్రథమానకీర్తియీ • పార్థివ్రండు
అననోయడై యొక్క • యరనిమునములోన
భేతాళునోర్చిన • భీముబలుడు
మునిబుణంబునకునై • తనప్రియురాలిని
విక్రయించినయట్టి • వినయకాలి
తే॥ గీ॥ ఏడుదీవుల నేలిన • యీనృపాలు
డాన్రిశంకుమహారాజు • ననుగుసుతుఁడు
నత్యక్తిర్తి హరిశ్చంద్ర • చక్రవర్తి
నమ్ముచున్నాడ గొనరయ్య • యాద్యులార.

వీరబాహుడు—(ప్రవేశించును.) ఎవరోయ? మానసమేడిది!

నక్ష—(స్వగతమున) వీడెవ్వడో మాతవాదుగా నున్నవాడే! ఏమిది దగ్గతదగ్గరకు
వచ్చుచున్నవాడు?

వీర—అయ్యోయ, చెప్పరేమి? (అనిదగ్గరకువచ్చును.)

నక్ష—(దూరముగాబోయి) మూజగముండాకొడకా! దూరముగానుండి మాట్లా
డకా!

వీర—(మాతిమీదవ్రేలిడి) అ. యబ్బో, ఇంకదూరంగానుండాగాని యేంపడమంత్ర
మయ్యో?

నక్ష—నే నితనిని బానిశిగా నమ్ముచున్నాడను. ఇష్టమైనగొనుము లేయున్న
వెళ్లము.

వీర—ఏమయ్యోయ, యాయయ్యోయ? కోపమెత్తమా మమ్ముమీదనే యుంటుంది.
నరకాని, యీమూళిని యెంతకిత్తవో చెప్పుము?

నత్తు—

తే॥ గీ॥ ఒక్కమనుజుండు యేనుగు • నెక్కి రత్న
మెగుర వేసిన నదియెంత • యెత్తు జనునొ
నంతయెత్తు ధనంబివ్వ • నగుదువేని
వీనిగొనిపోమ్ము బానిస • వానిగాగ.

హరి—(విచారముతో) అయ్యా! నన్నియంక్యజానకీ విక్రయించెదరా?

నత్తు—అయితే, నన్నేమిచేయమనెదవు? తిరిగి తిరిగి కాళ్లుబ్రద్దలయి పోవుచున్నవి.
అరది అరది గొంతునొప్పి యెక్కుచున్నది; ఇంతకన్న మీకేమియు బాకలేద
నిన నొక్కమాటతో నయిక్కట్టు తొలగిపోవునే.

హరి—(దుఃఖముతో) హాహరవిధి! నన్నెంతసేవకలకు పాలుపడకేసితివి? (నిదానించి)
(ప్రకాశముగా) అయ్యా! నటారమా! కొపగించుకొనక మియివ్వము వచ్చిన
వానికే విక్రయించుడు.

వీర—అయ్యోరు! ఇంతధరపెట్టి నారందుకయ్యా?

నత్తు—మరి నీకల్లుముంతకే వచ్చునను కొంటివా? ఏచేయేమగును? పొమ్ము.

వీర—నాకంటె కొనేవాడీపాటి మీదోదుండాడు? రావయ్యా బాబుడా! డబ్బితా.

నత్తు—మీమాలమూదిగ యిండ్లకు బ్రాహ్మబలము విచ్చేదమటరా?

వీర—అయిబో! నేపెద్దింటోడినీ గదలయ్యా.

నత్తు—పెద్దింటోడినో, చిన్నింటోడినో, పీనిగమీద పిండాకూర్చు దినేవెధవవు.

వీర—మేము పీనిగమీద పిండాకూర్చు దినోల్లము. మీగు. కాద్దాలమీద పిండాకూర్చు
దినోల్లము. మీకు మాకు యేంబేదముంది. ఇప్పటయ్యోల్లకు యీచేబాలులేదే
ఇచ్చేచాలుగాని, యెలికాతి మాలోల్లిండ్రికైనా పలుగెక్తుకొని వత్తురు. నీకంత
యివ్వము లేకున్న మారంగా నుండు.

నత్తు—సరే అట్లయినపద.

వీర—ఈబాగాన్నికీ నేరావోరానా? ఓరికోటా! యీబాంబెనెయనకీ కోటారా
లిచ్చిరా;

నత్తు—(కోటడితో నిష్క్రమించును.)

వీర—(హరిశ్చంద్రుని జూచి) మీపేరంటి?

హరి—నాకేయ హరిశ్చంద్రుడు.

వీర—అరిచ్చచ్చాడు. ఏంకేరీకేయ?

హరి—అయ్యో! కాదు, హా! శ్చంద్రుడు.

వీర—అబ్బో, అంతపాడుగు బేరమపిల్లరు? యారదాసుడని బెట్టితి. అటులును.

హరి—చిత్తము.

నక్ష—(ప్రవేశించి) హరిశ్చంద్రా! మాటుగంటి దీరినది. నేనిక బెట్లచున్నాను.
నాకనుజ్ఞనిమ్మ.

హరి—(నర్మభ్రమముతో) హరిహా! ఎంతమాటాడితిరి? మీకనుజ్ఞ యిచ్చువంకటి
శక్తి గలుగువాడనా?

చం॥ అతిసుఖదాయివై జవ త • పాధ్య యనంబుల ప్రాద్దు పుచ్చుచు
చతుర తరాశ్రమంబులను • చల్ల నితావుల నుండు నట్టిని
వతి కుతుకంబునకొగురుని • యాజ్ఞ యెక్రేయ మటంచునెంచియో
క్షీతిమర! మానిమి త్తమయి • జెందితి వెన్నియు బన్న ముల్వని॥

ఎటూత్తమా! నానమస్కారంబులు గైకొనుము; ఇప్పటి క్షితిలో నింత
కష్ట మీకేమియు సమర్పించు కొనుటప శక్తిజాలనివాడను; కిమ్యనిపై దయ
యుంచుడు.

నక్ష—(తనలో) అకటా! ఈరాక్షేంద్రుని, హృదయమంతగంభీరము. పుట్టినదాదిగ
సశ్చంద్రశ్చంద్రికలచే, వలరారు, నితని కెన్నికష్టంబులగూర్చితిని. ఇట్టి పరమ
శాంతునితో, మాటలాడుటప, సైతము, నాకు సోయరాకయున్నది. (ప్రకాశ
ముగా) రాక్షేంద్రా! ఘోరారణ్యంబుల, (న్ను బెట్టిన కష్టంబులకు విన్నవించి
నాకేసిగ్గుచున్నవది; నేనెన్ని జన్మంబుల నెత్తిన యీ పాపంబునుండి విముక్తి
దనగును?

హరి—(ఎటూత్తమా! నిపుడేసినదేమున్నది? నాపూర్వజన్మసంత కర్మవలన కష్టపడు
చుంటిని. నీవది సంకొచమందనుము. నెలవొనంగుము. పోయినవైద.

వీర—రావో! వీరదాసుడా! ఈజ్ఞానాండం బెత్తుకొనిరమ్మ.

హరి—చ్చామీ! వచ్చుచున్నాను. (అరి కల్లుకుండ నెత్తుకొని నిష్క్రమించును.)

పక్ష— తే॥ గీ॥ గురునియాజ్ఞను జవదాట • గూడదనుచు
చేయరానట్టి వసులనే • చేసినాడ
పుడమివపక్షీర్తిని బాలు • వసినవాడ
ధరణిలో న్నట్టు తలయెత్తి • తిరుగువాడ॥

(నుఖముతో) ధాత్రిలో ప్రతిమనుజుండును ననుజూచినపుడెల్ల యితడే!
యితడే! సత్యవ్రతుండైన హరిశ్చంద్రుని వేధించినవాడని నన్నంత యాడిపోసు
కుందుకో! గదా (అయిన నేమి) ఇతండవృత్తమాడినవాప్రతిజ్ఞ నెరవేరును. సత్య
పథమునండేయుండిన ఏతనికీర్తి ధాత్రి. నాచంద్రదార్య స్థాయిగా నుండుననియే
గదా మాగురుని యుద్దేశ్యము. పుటము బెట్టినకొలదిగదా బంగారమునకు పన్నె
పాచ్చుచుండుట. మాగురునివలన ఏతనికీర్తి ఆవనియం దాచంద్రదార్య
స్థాయిగా ప్రతిష్ఠింపబడినది. పాపమాలాహితాశ్వుండా కాలకాశకునింట
నెటుల నున్నాడోగదా!

(నవ్వుచును.)

(కాళికాపుర నృకావసరమీపారశ్రవము)

చతుర్థ రంగము

(కాలకాశకుని శిష్యులగు మాధవ, దామాదరా లోహితాశ్వులు ప్రవేశింతురు.
లోహి—నెచ్చెలులారా!

తే॥ గీ॥ ఆటగాడుటచేవార • పాటు గల్గె
ప్రాద్దులేడింక జోదమో • పూజ్యులార
నమిథలనుదేక రిక్తహా • స్తవముల జనిన
కాలకాశిక వర్షంబు • గరువకున్నె॥

మాధ—దామాదరా! ఈలోహితాశ్వుండు గురువుచేరినవ గడగడలాడుచుండును.
మనకేమి భయములేదే! ఇతనికింత భయమేమి?

దామా—కొన్నవాడగుటవల్లను శ్రోత్రవాడగుటచేతను గురువున కింత భయపడుచుం
డును. యాదీరమ్మనిన కౌల్పినచ్చ వారలమగు మనకేమిభయము?

లోహి—మిత్రులారా! మారిక జాగు నేయవలదు; మనగురుం డెతిముక్కొట్టి, ప్రాద్దు
గ్రంథమున్నది. అటులను గోయ్యవఱు రండు.

దామ—లోహితాస్యా! ఆకులను దర్శనము గోయును; మేముగూడజాపైపునకుతోయి
కొనుకొని వచ్చెదము. (అని తలచుకొనిపోవునను.)

లోహిత—(వేలితో చూపుచు) ఇదిగో ఎదుదలై, నేలకువంగియుండు కొమ్మలగల
యీఎట్టివృక్షంబున నామలు గోనికొనియెద. (వృక్షంబు కడమంబని) హా!
నాకు యీ యాకులందలేదే (అని విల్పీకము చూచుచేరినిజాపుచు) ఈతరు
వున కంటియుండు యీఎట్టికము నెక్కయైనను ఆకులను గోనుకొనియెద
గాక (పుట్టనెక్కి యాకులగోయుచుండ సర్పంబుగదవ పుడమిపైబడి) హా!
మిత్రులారా! నన్నొకపాము గరచినది. (దామసిండు మాధవుడు పరుగెత్తు
కొనివచ్చును.)

మాధ—(అకుంతతో) లోహితాస్యా! లోహితాస్యా! అయ్యో! ఎదులకిటు పడి
యుంటివి?

లోహిత—(అయాసముతో) మిత్రులారా! ఏమనిచెప్పుదును? నేనా పుట్టనెక్కి యాకు
లను గోయుచుండగా క్రూరసర్ప మొకటి నాపదంబును గరచె. నాదేహ
మంతయు వివసలముచే నిగ్గుభగ్గున మంటలెక చున్నయది. ఇక నేలేనిచట,
దుర్లభము. హా! జనకా! ఎవెండుంటివి? హా! జనన! ఏనైనా! నాచెంత లేపు
గదా!

దామ—మాధవా! పాపమీ బాలని కంటి యాపద తిట్టించినది? అయ్యో! నోట
మాటాడలేక యున్నవాడే (కరీరిమును స్పృశించి) ఒడలంతయు ముచ్చమట
చెరిగియున్నదే. త్రాగించుటన్న పాపియందైన లేవుగదా! ఎమిదేయు
దము (అని పైయుత్తరీయముచే విసరచుండును.)

లోహిత—(కన్నులుచెరిచి) హామిత్రులారా! నాపాపార్థమునకు మీరేమి చెసెదరు?
మిరినట నాలస్యము తేసిన గురునిచే మాటవచ్చును.

సీ తడవాయె నని మండివడుచుండు • గురునకీ
యింధనంబులు దర్శ • లియ్యరయ్య
నన్ను గానకయున్న • నలమటించెడునాదు
తల్లికీ గతిచెల్ప • తరలుడయ్య
అతి ధూర్తుడొ గురుం • డడరికొట్టునొమిమ్ము
వేగంబె గృహముల • కేగరయ్య

తండ్రిని నకా బాసి • తల్లడించెడునాదు

మాతకీ దుఃఖంబు • నూన్పరయ్య

తే॥ గీ॥ ధరణియంతయు ద్విరం • దిరిగెనయ్య

కన్ను లిటుమూత పడుచుండె • గాననయ్య

బ్రతుకజాలను విషమెగ • బ్రాకెనయ్య

జనుషి మీరీదె తుది నమస్కారమయ్య!

బిలుగానున్న మాతల్లినిొక్క సారించుపాపాన్ని చెప్పడు. (హాపరమేశ్వరా
యని మూర్ఛిల్లును.)

దామో—మాధవా! మనకేమైనామాటవచ్చినా?

మాధ—మనకేమియు మాటరాదు. మన మతిత్వరితగతిం జని యీదాహువాద్రి
యీతని కల్గి కరిగింతము పద.

(అని యిద్దరు నిశ్చయమింతురు.)

పంచమరంగము.

[కాలకాలిపని మందిరము]

చంద్ర—(పితుక లేచుచు) హాపరమేశ్వరా! పరేంగితజ్ఞానభాసమానభావుండును, స్వకరీర
స్వర్ణవాసుండును నగు శాత్రుకంఠాపాలుని కొడలనై నిత్యసత్యవ్రత సంపా
దిత యశఃపరిపూర్ణకాముండును, సప్త సాగరవలయిత నవిఖండలాధినాథుం
డును, సత్యకీర్తియు; జగప్రసిద్ధకీర్తియును అహరిశ్చంద్రచక్రవర్తికర్తాంగి నై,
స్వర్ణమణిబయలిలానిర్మిత సౌధంబులయందు హంసతూలికాకల్పంబులం దనేక
దానదాసీ సహస్రంబు లాడిగంబుల నలుపశయనిందియుండు, వన్నిటి దుర
వస్థకు బాల్పడలేనీతివిగా! హానాథా! నాయుప్పటి దురవస్థంబాచిన ఏతెంత
జాలినొండువాడనోగదా! ఆకటకటా! నే నెన్నికష్టంబు లనుభవించుచున్నను
మీసుందరముఖావలోకనంబున, నాకష్టంబులన్నియు శుఖంబులుగానుండుగదా!
ఇహిన్న దైనను యున్నదైవంబునకు పాత్రురాలనే! హా. ప్రాణపతి! ఇత
డెచటకుంటినోగదా!

సీ! ఆలుబిడ్డలమీద • వసురాగమిడలేక.

నల్లాయుదు నెందు • సరిగినావా

కడ కీ వివర్ధశర్ గననయ్యెగా యని

పాడమిపై కాయుంబు • విడచినావో
సంపద లేనియీ • సంసారమేలని

నిస్సంగుడుగ నెందు • నేగినావో
నిను జూడకయ నొక్క • నిముషమోర్వగలేని
పుత్రునివీడ్చెల్లు • బోయినావో

తే॥ గీ॥ విసుకుచే మమ్మునక్కటా • విడచినావో
మానసంబున మమునెల్లు • మరచినావో
అకట ధరలోన నీవు యు • న్నావోలేవో
దైవమా మమ్ము యెటుసేయ • దలచినావో॥

(కంపితహృదయయై) అహ! దుఃఖసంతప్త హృదయమై కవిగాఢియాజ్ఞామర
చితి. ప్రాప్తుగ్రంథమున్న యిబుట్టనిండ పిడుక లేరిలయునుగదా! (పిడకలు
బుట్టనిండా యేరి వకవోటలెట్టి) ఓహో! ప్రాప్తు గ్రంథవచ్చుచున్నదే. అట
లకైవలువులతో నడవించబోయిన నాలోహితాస్యం దింకను రాకయున్న
వాడే! కారణమేమైయుండును!

తే॥ గీ॥ లేగలకుపాలు నిడనెంచి • బాగుగాను
మందనుండెడు పశువు లం • బోయటంచు
పరువులేత్తుచునుండె న • త్వరముతోడ
నడవి కాకులకై బోవు • కొడుకు రాడు.

(దుఃఖముతో) హా! తనయా! ప్రకస్తంబైన భావవంశంబునంబుట్టి నదీకట్టె
లాకులను మోయుటకేనా! పట్టి! పుట్టుభోగల యిండ్లయందుబుట్టి అవ్వ
భోగంబుల ననుభవించక నాయట్టి నిర్భాగ్యురాలికలబుట్టితివి! అకటా!
నేటిదివంబున నాకడకువచ్చి; గురుండడవికి యాకులకై బొమ్మనుచున్నవాడు.
నాకాకలగుచున్నది. కడకింత కడుగైవా బోయుము తల్లియనిన కడకింత
కడుగైనను బోయుకత్తిలేని దానైతినిగదా! హాతనయా! లకలిచే నడువతో
బడలితివో; అకులు దర్భలు యింధనంబులు; మోయలేక యింత కాగా
యెవో! అస్తమయమైనను రావైతివి! నేడేమి నామాననంబుతి కలవరంబు
గానున్నయది (కొంతదూరము చని ముందుపై పుజాది) అరుగో విప్రబాలకులు

పచ్చయన్న వారలు నేననుకొనినటులా మోపునుమాయలేక వెనుక జిత్కొంగా
బోలు! ఎదురుగా చుర్రొద (ఎదురుగాజని) అహ! ఏమిది? నాకన్న తండ్రి
కనుపడకున్నవాడు! బాబులారా! నామృతలయ్యయేడి!

మాధ—వాపాదరా! దిక్కులు పరికించుచు నాకుతుండేడియని యడుగుచున్నది;
అమెకేమని చెల్లుచుము!

వాపా—ఏమి చెప్పటకును నోరాడకున్నది; (మాధమదామోదరు లూరకుండును.)

చంద్ర—అయ్యో! ఊరవండురేల? మాలోహినాస్యదేదీ!

వాపా—ఏమమారుదా?

చంద్ర—(అనురతతో) అయ్యో! కుమారడని అగదరేల? నాకుమారనకేమియు
అప్రియములేదుగదా? నాకడుపులో చెయిబెట్టి కలిపినట్లున్నది. త్వరగా
జెప్పడు.

మాధ—కల్లీ! మేమందర మామలకాయడవికంబోయి అకులను గోపిని దర్శింపకై
తలకొక నారిం బోయితిమి. అంత నీనుతుడుకూడా దర్శింపకై యొక పుట్టనెక్క
సర్వవస్తుండయ్యె?

చంద్ర—హతనయా!!! (మూర్ఛిల్లును)

వాపా—కల్లీ! ఇంకొక విషయము జెప్పవలెను?

చంద్ర—(దుఃఖించుచు) చెప్పెడిదంతయు చెప్పితిరిగదా? ఇంక చెప్పట కేమున్నది.

మాధ—కల్లీ! ఆపషడు లేడబడెడు నాక్యంబులతో జెప్పిన సుదువులు వినుము.

చంద్ర—తల్లీ! ఎమిజెప్పెను?

వాపా—(ప్రదానమైన నెడు నీనపద్యమును చదివి) మాకీమాటలు చెప్పనప్పడు,
అయానమధికంబయ్యె నోటమాట కూడానిల్చిపోయి మరణబాధ, ననుభవించు
చుండే మేమట నిలువజాలక ఏకరింగింప విచ్చితిమి! ఈమూర్ఖమున, తొలగక
పోతివని యొకవట వృక్షంబు గనుపడును, అవృక్షంబు నీడనే నీనందనుడు
పడియుండును. పోయిచూచుకొమ్ము. మేము బోవుచున్నారము.

(నిర్ద్వమింతురు.)

చంద్ర—(దుఃఖముతో) హా శవయా! ఎన్నియుడుముల బడుచున్నను. యనియన్నియును,
 నిమగ్నరవిందంబు, జూచినతోడనే, అడుగంటుచున్న విగదా? కొడుకా! నేనెట్లుకే
 వించగలను? హలాహితాస్యా! అక్షరసర్పంబు, నితక్కడదా పురుషమాయెను?
 అకటా! ఎన్నటికైనను, మిన్నాధుండులచ్చి, వాకుమాయందేడి యనిన, నే
 నేమని తెల్పుదానను?

రాగమాలిక

నీ॥ శంకరాధరణమే • శంక నొందగ నేడు
 యినవంశసాగరం • బింకజేసె
 శ్రీరాగ రసముచే • చెలువొందు నీ మోము
 జూచుచుండెడి సర్వ • సుఖముబాసె
 భూపాల వంశ వి • భూషణా కారనే
 యుండగా గలనె నీ • యండబాసె
 మోహనాకార నీ • ముద్దుపల్కులు విను
 పుణ్యంబు నేటితో • బోయెనొక్కొక్క
 తే॥ నీ॥ తోడి భూసుర బాలుర • గూడి వేగ
 వచ్చు చున్నాడ వసునట్టి • భ్రాంతిమోసె
 దేవ గాంధారి వేళల • దిక్కులేక
 సర్ప దవ్వండవై యిట్లు • జావ వ్రాసె॥

(కలహాశంక ప్రవేశించును)

కల—(కొపముతో) దానీ! ఏమిచేయు చున్నావే? ఎక్కడకసువు, అక్కడనే,
 యుంచినావేమిటి? చనిమూలినదానా,

చంద్ర—అమ్మా! పిడుక లేరుచున్నాను. (ఏరుచు దుఃఖించును)

కల—అసురసంస్థవేళ, మాయొంటియం బెందుకే యిట్లేడ్చెదవు? అధ్యాత్మ పుదానా!
 నివేమని, మాయొంట నడుగుబెట్టితివో. మాకన్నీయు నవ్వుములే యగు
 చున్నవి.

చంద్ర—కల్లీ! వాకార్యాగ్రవశంబున నడచికి అకులక బోయిన, నాకొడుకును,
 సాముగరచెను.

కల—పాట్టబగలతిని, పొగరుబట్టియున్నాడులే, వానికట్టిగతి కావలసినదే; త్రిట్టలెక్కు-
టెందుకు?

చంద్ర—పసికాయకేమి చెలుసును? కల్లీ! నాకనుజ్ఞయిమ్ము. నాబాలని జూచుకొని
వచ్చెద;

కల—చచ్చిపోయినవానిని చూచేదేమిటే పిచ్చిదా! నా! మరల బ్రదికివచ్చునాయేమి?
డబ్బిచ్చికొనినవారికి లేకపోగా వుత్తరానికి ఏకొచ్చెనా దుఃఖము! ఛీ. ఛీ.
అటు పడియుందుము.

చంద్ర—(కలకాకంఠి రెండు చేతులుబట్టుకొని) కల్లీ! వాప్రాణములు నిలువజాలవు.
ఇప్పుడే వచ్చెద. నెలవొసంగుము.

కల—(చేతులు విడల్పుకొని) వగలాడి, వగలేడ్చు, లేడ్చెదవేమీ; ఏవేగిన యీ పనులు
ఏమగడవదు జేసును. ఈపనులన్నియు యేమియుకొరకలేవండాజేసి, మూఢోజ
నములైన తరువాత మూయింటియాయనపనాకుపాస్వపరగ నిద్రపోవుదాక,
కాళ్లు పిసికి ఆవల ఏకైక్కడనయిన చావుము.

(నిష్క్రమించును.)

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! ఏవెచ్చటను యిట్టిదానీత్యంబునం దగులుకొన లేదుగదా?

(నిష్క్రమించును.)

చ తు ర్థాంక ము

సంపూర్ణము.

అభినవహరిశ్చంద్రం.

పంచమాంకము.

సృ శా న ము.

చాటి (కాటి కాపరియ)

నీ॥ శవముల దహనంబు • నల్పిన మరుదినం
 బూడ్చి పోసినయట్టి • బూడ్చిలివ్వి
 పలులంబు లనుమెక్కి • కిలకిల లాడెడు
 శాకినీ ధాకినీ • చయము లివ్వి
 వేద సారంబుల • వెదజల్లుచుకొంటు
 వసియించు బ్రహ్మ రా • త్తునులు యివ్వి
 రోదనీ కుహరము • నేర్పిల్లగాజేయు
 మృత బంధుజనముల • మూల్గు లివ్వి
 జే॥ గీ॥ కాలుచుండినచితుల పె • న్నాంతులివ్వి
 చేరనీయక మండెడు • చిదుకు లివ్వి
 పొర్లియాడెడు యముకల • పోవులవ్వి
 గాంచ భయమానుయూ వల్ల • కాటి దీవి

(సంభ్రమముతో) అహ! ఏమిది, యీస్మృతానమును జూచినకొలది నామా
 ననం మిత్రజ్ఞానా నందమయమగుచున్నది. ఇదియేగానోలం స్మృతానమైతాగ్యము

ప్రసూతి వైరాగ్యమనుసామెత? ఎట్టికోపియైనను ఎట్టిపాపియైనను కుటుంబి
యైనను కుల నాపకం దయినను తాపత్రయం దయినను తరుణుండయినను
ధనవంతుడైనను, దరిద్రుండైనను, స్త్రీలోలుండైనను, లోభియైనను, స్మృతాన
సందర్శనంబున సుజ్ఞానోదయం బువయించి వైరాగ్యపట్టాభిషిక్తుడగుటఁబడి
రుదా? వారగుటకేమిగాని, అలుబిడ్డల నొకరికి విక్రయించి, కటికవాడ నైకడకాతి
మాలకడ సేవజేయు నాకిది ముఖ్యోపకారయాయె గదా? (మిన్నవారి
మాటలలోరణినిబడి. మరచితిని. కాటిచట్టంబుల గురైరుంగక యింకె
రైనను శవదహనంబు సలిపెదరేమో! (దిక్కులుబరికించి) ఈస్మృతాన శిష్య
పట్టాభిషేకమపుడు నాకమర్పబడిన యీ మండ నెక్కికను గొనుచుండెదగాక.

సీ॥ రాజ్యమెల్లను గాధి • రాట్నాస్థి పాలాయె
నిల్లాయె నాకు యీ , వల్లకాదు
అప్తభోగంబులూ • యడవుల పాలాయె
కడకు పీనుగులక • గాల్పనాయె
సతి సుతుల్బురులదా • స్వములకు జిక్కిరి
సకల సౌఖ్యంబులు • సమసిపోయె
కట్ట బట్టకుగాను • గతియయ్యె నాకుయీ
కమురు కంపును గొట్టు • కాటికోక
తే॥ గీ॥ అకట సన్యాసి నై యిట్లు • యవనిలోన
బ్రదుకుమంచును నొసటనా • పద్మజుండు
వ్రాయు వ్రాతను దప్ప నె • వ్యరివశంబు
కటకటా! యెంతవిపరీత • కాలమయ్యె

(వినుట వలినయించి) ఏదియో యొక అన్నవ్వంబగు ధన్వని వివవచ్చుచున్నది
అటుజని పరికించెదగాక. (నిశ్చయ మించును.)

ద్వితీయరంగము.

అరణ్యము (ప్రవేశము చంద్రదమరీ)

చంద్రదామా! సర్వేశ్వరా! ఈశిధి సమయంబున, నాగుతుని బాడ చెల్లువారవ్వరు?

సీ! నాకుమారునిజూపి • నన్ను రక్షింపరే

నగములార సువర్ణ • ఖగములార

తనయుడు బడియుండు • తావుజూపరెనాకు

ర్షురులార గిరిగుహం • తరములార

దేనమాలి బడియుండు • వసికూనజూపరే

దిశలార యో అష్ట • వసువులార

రా కుమారుని జూడ • నాకు జూపింపరే

మూకులార ద్విజాది • మూకలార

తే! గీ! అష్టదిక్పాలులార యో • యమరులార

పంచ భూతంబులార రా • యంచలార

హరిహర బ్రహ్మలార యో • యమరులార

చూచియుండిన చెప్పరే • సుతుని జూడ!

(అటునిటు వెడవచు) ఆహా, కానికొలంబున, నాపలుకొలంబునాచ్యుతా! హామూరా! నాకనుల కగుపడవండ ఏవెచ్చట దాగియుంటివి! (అని వెడవలూడుచుండ పడలుల కేడియో పెత్తగదగుల) ఇందేదియో కాలికిదగిలివడి! (అని పరికింది) హా! లోహితాస్యా! లోహితాస్యా! (అని బాలునిపైబడి) ఏకంతఏచదక సంప్రాప్త మాయెనురా! కిరీషకుసుమ పేళలనుమంబగు ఏకా యంబీ కంటకవృక్షంబగు మత్స్యద తాడనంబుచే శింతకటకటం బడెనోగదా! నాయనా? నవమూసంబులు గర్భవేదన నహించి, ప్రసవవేదనభరించి, కని అల్లారుముద్దుగా బెంచినది కౌలాహికర్పించుటకే గాబోలు! మమారా! ఆకుట నాకుజున నమద్దండగు నాభగంతుం దేకపుత్రి విషయంబనయైన, యెంచక, ఏయందంత, కృతఘ్నుత, బూనెనోయి! నిర్విక్ర విక్రమ పరాక్రమంబున, సర్వసర్వంసహ చక్రతలంబున కేరికయగు, చక్రవర్తి సుతుండవై. యీ దిక్కులేనిచావు, జానవలకివచ్చెగదా? పుత్రరత్నమో! పలుకవేమి! ఏయెడ నేవేమపకారము నర్పితిని? అవిశ్వామిత్రుని, కోపాగ్ని కింధ నంబువైతివే! ఆకౌలాహి, నిజాగరచునేక, యెంతని విలపించితివో ఎంతనియ రచితివో! ఎంతని పలవించితివో! ఎంతని చింతించితివోగదా? హదైవమో! కణుతునియోగాగ్నిచే నాకడుపు దహించక పోవుచున్నదే; నేనెట్లొప్పుదాన?

నీ! పతిబాసినను కొంత • గతిని వనిమ నాదు
అకయెల్ల నిరాశ • జేసితయ్య
నిన్నడ బాసి నే • నిముస మోర్వగ జాల
కన్నెత్తిజూడరా • కన్నతండ్రి

(మేనుస్పృశించి)

అగరు గంధములచే • నలరుచుండెటి మేను
ధూరి ధూసితిమై • దూగెనయ్య
మొల్క నవ్వులు గుల్కు • ముద్దుమో మెన్నడు
గాంచెడు భాగ్యంబు • గలుగునయ్య

తే! గీ! అకట నన్వీడి పోవ నీ • కగునటయ్య
ఎన్న డిటువంటి దుఃఖమే • నెగుగునయ్య
అయ్యయో యింతలో నింత • యయ్యనయ్య
దయివమా మమ్ము యెటునేయ • దలచితయ్య?

మ! జననంబందెడి వేళభూనురులు పం • చాంగంబులకాజాచి వ్రే
శ్మను లెక్కించి చిరాయువై బుధజనో • ల్లాసుండునై యుండు నీ
తనయుండంచు వచింపగా నదియె త • ధ్యంబంచు నె నమ్మి యే
యనుమానంబును లేకయుంటి తనయా • యన్యాయమైపోతివే!

పరమేశ్వరా! నేనిదింతాబిలోమునిగి మరచితి (అక సముపంకజాచి) ఇకజా
ను ప్రార్థనను లేడే. తెల్లవారకమునుచే, మాయజమాను రాలికగపడకున్న
మాటవచ్చునుగదా? హే. వైమో! శేనేమిసేయును? పుమారా! నిన్నికాస
లో విడచిపోయిన, ఏకాయంబాకొపల గద్దల పాలవునుగదా! అకటకటా
ఎమిచేయుటకు దోచకున్నది; (అలోచించి) ఎటులనైనను వీనినెత్తుకొని, అన్న
కావంబునకు జనిదహనంబునలిపెద. హే ప్రాణేశ్వరా! మృతుండైన సుతునైన
జూచుటకు, పోచుకొన, వైతివిగదా! (అనిగుతునెత్తుకొని స్పృహమించును)

“తృతీయరంగము”

“నృశానము”

హరి—హైహయ! ఏమిచెప్పమా! ఈదివంబున మరకుమన్నను, మరపువకురాక, నా కన్నకుకుండగు, లోహితాస్యం దెవటజూచిన, నవటనే కన్నులకన్నాత్రి నట్లు, ప్రతి లింబించుచున్నాడు. (అలోచించి) కాదు, కాదు, పుత్రవాత్స ల్యంబును నదియే యీతీయన ప్రతిలింబించు చున్నదిగాని, మరియొకటిగాదు కుమారా! ఏమకుభంబగుగాక, (అలకించి) బరికించిమాడ, నిదియేదోయొక యార్తధ్వని వలెవోచుచున్నది. పోయిచూచెదగాక (నిష్క్రమించును)

చంద్ర—(లోహితుని పయండబెట్టి కట్టెలేరితెచ్చి కాదులేర్చి ముట్టించుచు) కొడుకా! ఏదహనకర్మంబులకు, కట్టెలుగూడా కరువయ్యెగదా! కడకేన్మృశానంబున. చితులలో నారిపోయిన కాష్టంబులా ఏమగతి! హా. పుత్రకా! నేటితో నాకు ఏమ ఋణముదీరినది.

సీ॥ ఇలయేడు దీవుల • నేలువాడవటంచు

ననుకొంటిగాని యి • క్లాట యెరుగ

వేరు వ్రతిప్రళా • బెంపొందు ననుకొంటి

పుత్రకా! నిన్ను నో • లోపు తెరుగ

వసుధ చిరంజీవి • వై యుందు వనుకుంటి

కొడుకా! ఘోరాహిచే • గూలు తెరుగ

పెండ్లి వేరగటముల్ • కండ్లగాంతనుకొంటి

నకటనే గొడ్డాల • నగు తెరుంగ

తే॥ సీ॥ తనయ! నీచేతి నీల్లెయా • ధామసుచు

దలచితినిగాని యిటులౌట • కలనెరుంగ

సుశవతినటంచు మదిసాక్కు • చుంటిగాని

దైవమా! మమ్ము యిటునేయ • దలచుతెరుగ!

హరి—(ప్రవేశించి కోపముతో) నాయుత్తరములేనిదే క్షితినిగూడ రగులజేసినదే, (చంద్రవతియొద్దకు వెళ్ళి)

అ! వె! నాదు యాజ్ఞాగోసక • నడురేయిసీవిట్లు
శవద హనము సేయఁ సాగి నావె!
చాలు చాలుయింక • సత్వరంబుగబొమ్ము
అతివ కాదు యెవ్వ • రబ్బ సొమ్ము॥

ఛీ, ఛీ, అవలభబొమ్ము, (అని ఊతినిగూల దన్నును.)

శుద్ధ—(పుత్రుని కాగరించుకొని) నాయనా! బ్రతికివచ్చి నాల్గును అవమానంబుజెందుటే
గాక మృతుండవై గూడ అవమానంబు జెందుచుంటివే తనయా! ఇదియంతయు
కనులారాబాచి నేనెట్లు సహించును. అర్థజనరక్షణ దుష్టజనశిక్షణ, శరణాగత
రిపురక్షణ విధక్షణ దక్షిణంబును, సంతతివిక్రంత దిగంత కీర్తికాంతామనో
హరుండును, సప్తసాగర పరివేష్టి ఖశాల ఐసుంధరా నాయకుండును నగు
చక్రవర్తి కుమారుండవైన ఏ కీ పల్లకాటిలో బాసెడు నేలకు గతిలేకపోయె
గదా? హా! 'వైవిమా! ఏమి యీ అన్యాయము.

హరి—(సంభ్రమముతో) ఏమిది? మాటిమాటిక, చక్రవర్తి కుమారుండని సంబో
ధించుచున్నది. (అలాచించి) మూలాపితాశ్వండుగాడుగదా! ఛీ. ఛీ. నాకీ
యూహయేల పొడమినది? పుత్రకా! ఏమి శుభమగుగాక. (మిమ్మజూచి)
ఎవ్వరైన సేమి మారేని యామీరరామగదా (ప్రకాశముగా) మోనిన!
నవ్వెవ్వరి యాజ్ఞాకొని ఏవదహనంబు సల్పబూనితివి? ముందుజెప్పుము.

శుద్ధ—సురితోక సంతాప హృదయవగు నాకీ సందర్భమేమియు తెలియక నొనర్చితి.
క్షమించుము.

హరి—అటులనా? ఎరుగనని తుమాపణ చెనుకోబట్టియే బ్రతికిపోయితివి లేకయున్న
నెవ్వడో ఏకంబు లీ ఖడ్గంబున కర జేసియే యుండును. అతివా! మామరానల
పిన వాతిలియ్యము, కాటిపాతికయు, మూరగుండుగుడ్డయు నిచ్చి యటుపై
శవదహనంబు సల్పుము.

శుద్ధ—అయ్యో! కాటిపాతిక నిచ్చుటకే శక్తియున్న దానైన యీనికీ
సమయంబున సేను ఒంటిరిగా నిటవ వత్తువా? పదిమంది బంధుగులు నావెంట
రారా! నిరుపేదరాలను దిక్కులేని దానను. వహతా! కరుణించి, నాకనుజ్ఞ
యిమ్ము.

హరి—మగువా! నినుపొదివగలాడి ఏజగతిలో నెందుమంగానను. చక్రవర్తి సతివే
య్యెను యీ కాటిపాతికనివ్వజ్ఞాబు నంకటిశక్తి ఏదగ్గఱలేదా? పిలయింపగ
లేడ్చు లేడ్చెదవు? ఇక ఏవగుమోని మూకీయదగు సుంకవిచ్చి దహనంబు

జేసికొనుము. లేకయున్న నానలకేగుము. (అనిశవము విడవబోవ, చంద్రమతి అడ్డుముజన విడిపించును)

చంద్ర—(అడ్డుముజన) అగ్రహించుము; పతివిహారను, బంధువిహీనను, శుభవిహీనను భవవిహీనను, నిరుపేదరాలను, దిక్కులేనిదాననని ఇదివరకే మనవి జేసుకొంటిని, గాని; మీయాజ్ఞ మీరితివా?

హరి—(సంభ్రమభ్రమభ్రమలతో) అహ! ఏమిది? స్వప్నమందైనను అన్యసతిమతిల్లల అన్యభావించును నాకీ సోకరస్పర్శనంబున, నకారణంబుగా వాకీరంబు పులకాంకురంబు రెల్లినదే? ఈమె నాసతియగు చంద్రమతియో? (చనిపోయిన లోహితాస్యుని జూచి) ఈచనిపోయిన వాడు నాసుతుండగు లోహితాస్యుని డాయేమి? ఏమిది? ఈనాడిట్టి పాడుయూహలు పొడముచిన్నవి. పాపము కమించుగాక! మూలాహితాస్యుండు చిరంజీవుడై వర్ధిలుగాక. ఈమానిషమతిల్లియెవరో, యొక మహాపత్నివలె గావచ్చును ఎవరైన నేమి? ఈకాటిసుంకంబు పుచ్చుకొనక తప్పదుగదా? (ప్రకాశముగా) తరుణీ! ఏవెంత గుఱిగించిన నేమి ప్రయోజనము? పులకీలములు యేటగలిపి, కడజాతి మూలవాని కెల్లబట్టాము పుదగ్గి వల్లకాటికాపరియైన యీశులునకు, యీదుశ్శీలునకు, యీపలనాపకునకు జాలిజనించునే? లలనా! క్షలేదని చెప్పుచున్నావు గాన మాయజమూనునకు జేరనిలనిన, కాటిపాతకయు, గుడ్డయునిమ్ము. భగ్నమున నాకు రావలసిన వాతిలియ్యమును విడనొప్పలేదను.

చంద్ర—(అస్థిభ్రమలతో) అహ! ఏమిది? ఈమాటలధ్వనిని బట్టియడ పూర్వపెచ్చటనో పనినట్లు కుక్కరించుచున్నది ఇతండు మన్నాధుండు గాడుగదా! (దుఃఖముతో) ఏమిటి పిచ్చికోరిక? పుట్టు సర్కాగ్యురాలనగు నాకు నాధుని దర్శనము గూడనా? (ప్రకాశముగా) హానాథా! నివిష్కడేమి చేయుచుంటివి? ఎచ్చట నుంటివి? ఎన్నివిజాడమన్న ఎమువంబొక యుగముగా నుండునో, యెవనిపొక్తన నారగించని దినం బుపవాసదినంబుగా నుండునో యెవని ముద్దుమూటలకు సంతసించి అనందార్థి నోలలాడుదురో చిన్న నాటమండి అగ్లారుముద్దుగ బెంచి న మీముద్దులయ్యయగు యీ నిటమూరునికి వల్లకాటిలో తావులేపోయె గదా? (హరిశ్చంద్రునితో) అయ్యా! వన్నింత తరచెదరే? దిక్కులేనిదాననని, నిరుపేదరాలనని, యిదివరకే మనవిచేసు కొంటినిగదా?

హరి—హిరెంత మాయలాడితే? ఇవ్వలయుననిన నివస్థిర నేమియులేదా?

చంద్ర—ఇచ్చుటకు శక్తియున్న నిట్లవృత్త మాడుదునా?

హరి—రహా? ఏమి నిమాయలాడితనము?

తే॥ గీ॥ బాల భానుని కిరణ ప్ర • జాలియనగ
మేలికాంతుల గొక్కారు • మెఱు పనంగ
వయ్యెదనునుండి తళతళ • మంచు మెరయ
నీదు మంగళసూత్రంబు • నెలత లేదో

చంద్ర—(నివ్వెరపడి) ఏమిది? నామంగళ సూత్రంబు మన్నాధునికింపపు పొరుల
కగుపడదుగదా? ఇప్పుడీ ఛండాలున కట్టగుపడె? (అలాచన పట్టిన
యింది) ఇకండు ఛండాలుండుగాడు. నిక్కమగా మన్నాధుండే హా!
ప్రాణేశ్వరా (అని మార్చిల్లను)

హరి—(అశ్చర్యముతో) ఇది కలయాయేమి? కనుక చంద్రమతియా? ఈ మృతుండైతే
నాడు మాలోహి తాస్యండా? హామూరా! ఏకటిగతి సప్రాప్తింతును.
(రివి నివ్వెరపడి చూచుచుండును.)

చంద్ర—(లేచి హరిశ్చంద్రుని కొగలించుకొని)

మ॥ చతురం భోధి పరీతభూ వలయ రా • జ్యంబంత బాలించి సం
తత విశ్రాంతిదిగంతకీర్తిత చే • నాగర్భ శ్రీమంతుడౌ
క్షీతి నాధుం డవృత్తంబు లాడని మహా • క్షేమంకరుండైన భూ
వతి యీ తీరున వల్లకాటబడి తా • ల్పంబూనెనే పీఠులన్

నాథా! మునిఋణిబుదీర్చి, మిరచటనైన సుఖంబుంటిరని, దలంచితాని,
యీవల్లకాటి కాళరంబుండు టేనెయంగదా? హాచైవమా! నిత్యసత్యవ్రతి
యగునంపాదిత కీర్తిచే జగత్ప్రసిద్ధి కెక్కిన యీ చక్రవర్తి నిట్లక్రమంబుగా
యిక్కంటులమంప ఏకేమప్రకంబు నర్పితిమి?

సీ॥ ఇల నేడు దీపుల • నేలుటాయెనె నీకు

వల్లని తోడు యీ • వల్లకాడు

నవరత్న మయమైన • నవ్య సింహాసనం

బా? నీకు జూడ నీ • పాడు మంచె

పందిమాగధుల కై • వారంబులాయెనా?

కాకినీ ధాకినీ • చయరవంబు

హితమంత్రి జన పురో • హితబృంద మాయెనా?

యకట యీ కొరవి • దయ్యములగుంపు

తే॥ గీ॥ కడు నసహ్యంబుగా దెసల్ • గ్రమ్ము కొనెడి

కమురు కంపున దోగునీ • కాటి కోక

పట్టు పుట్టంబై స్వామి! నీ • కట్టుటకును

కటకటా యెట్టి కష్టంబు • గల్గె మనకు

హా! కీచిత్రేశ్వరా! కాలకాశమం దాపలకై అడవికంప, పండు సర్పదప్టంధై
మృతినొందిన, మన ముద్దలయ్యను, బాడుము.

హరి—(కుమారుని పైబడి) హా! లాహితాస్యా! భావవంక భాగ్యోదయా! సర్వసన్ధూ
నముదయా! ఎన్నకష్టంబుల గల్గినను, నిన్ను బాచినోడనే, అనియన్నియు
మటుమాయమై పోవునుగదా! కన్నతండ్రి! నిన్ను బాచి నేనెట్లు బ్రతుకగలను?
కుమారా! నేనెంతనిర్భాగ్యుడను. ఈధరాచక్రయంతయు, నేకచక్రంబుగా
బాలింతుమనుపంటిగాని, యిట్లు పమృత్యువున కాహరమగు పేయంగ లేకపోయితి
నిగదా! ఎన్నడునిటువంటి వార్తవిందువని, స్వప్నమందైనను, దలపలేనుగదా!
హా! పుత్రరత్నమా! నిన్నెట్లుజాతు? ఈదుఃఖంబే నెట్లుధరింతు? ఏపొందర్యాది
గుణంబుల నేనెట్లుమరతు? నాకన్న తండ్రి! ఏవులేని నాకీవకము, కాన గాది
నవెన్నెలగాదే? కమలంబులులేని కొలనుగాదే? రేరాజులేని రాత్రిగాదే?
అకటా, నేనెట్లు కీచింతు ఇందుకే గాబోలు, యీ వాడెచ్చటా
చిన నచ్చటనే కన్నులకన్నోర్చితినుటల, గవ్వడుచుండుట! హా. హతవిధి! ను
స్మెంఠయిక్కట్టుల నొందించుచుంటివి? హా. రసయా! పాపము పశిబాబుండని
యైన దలంపక అపలకైకానకు బావ్యన నాపారుని, నోరెట్లాదెసోయా?
అన్నా! అకాలాహించి యంతకటకటంబడితివోగదా?

నీ! కాలాహి నినుబట్టి • కాటు వేసెడి వేళ

అడవి నీ వెటుల • ల్లాడి నానో

బాబయ్య వచ్చినా • బాధ మాన్పవె యని

మించి యెంతని విల • పించినావో

వినుమగబాకి నీ • యనువు లూడడివేళ
 దిశలు వాపోవ నెం • తేడ్చినావో
 కన్న వాటిలువచ్చి • కనులబాడ రటంచు
 దుఃఖంబు చే నెంత • దూరినావో

తె॥ గీ॥ ఎంత నిర్భాగ్యు లంచు నీ • వెంచి నావో
 పూర్వ కర్మంబుచే నిట్లు • పోలసి నావో
 వినువుచే ప్రాణముల నెట్లు • విడచి నావో
 దైవమా నాదు తనయుని • గావలేవో

హాతలయా! ననుబిడిపోవుటకు, ఏమకాల్గట్లు డెనోయి? అపవరతం బనెకదాన
 దానీజనంబు లెక్కితాని సుమృద్ధోకల యందుంచి బోలలుబాడినను కనులుమూ
 యని పువ్వుకాకినోప స్థలంబున నెట్లు గాధనిద్ర శెందువంటివి? ఎన్నటికై
 నను యిబన్నంబులంత ముగడకయుండునా? నిన్నుజూడక యుందునాయని
 పుట్టిదానోయియున్న నానడుంఖం బుడికట్టి, ఏవెట్లుబోయితివి?

నే॥ గీ॥ అకట సాగర పరి వేష్టి • తాఖిలావ
 నీ తిలంబెల్ల నేలువా • డీతడనుచు
 నెంచి యుంటిని గాని నీ • వింతిలోన
 ననువుల త్యజంతు నంచు నే • నాదు నెరుగ

చంద్ర—(భర్తకన్నుల పరుడుడుచుచు) ప్రాణేశ్వరా! మనకెంత చింతించినను, మృ
 తుండైన, పుత్రుండు, బ్రతుకునా? ఎలమిరట్లు జ్ఞానాంధకారంబునంబడి, విలపిం
 చెదరు? పూర్వజన్మంబున, యేరకేమపకారంబు సలిపితిమో, అయ్యదియూ
 విధముగ పుత్రకోకముగా పరిణమించె (ఒకనమువెంకజూచి) అయ్యో! తల్లి
 వారవచ్చుచున్నదే, మారోద్దయంబుగాకమున్నే మాయజమానురాలికడ
 మెలంగకున్న అట్టొల్లంఘనంబు జేసినదాననగుదుగదా? ప్రాణేశా! యెటులై
 నను పుత్రునయ్యుత్తరక్రియల కౌజ్ఞయిండు.

హరి—సతీమణీ! స్వామియాజ్ఞ మిరకచరించుటే, నేవకుని ధర్మంబుగదా! ఇట్టితరి
 స్వామియాజ్ఞమిరివ నే స్వామిద్రోహుండను, గానే! కావున నీతెటులైనను
 నియమమానురాలినడిగి, కాటిపాతికయు, గుడ్డయు గొనిరమ్ము.

చంద్ర—హాపరమేశ్వరా? మాకంత డురవస్థ సంభవించజేసితివి? సత్యసత్యంసహ చక్రతలంబెల్ల నేకచ్ఛక్తింబుగా బాలించిన, యీచ్ఛక్రవర్తిగూడ తనకుమా దని దహనంబు నేయుటకు నొకరియాజ్ఞ కౌవలనవచ్చెనుగదా! మూఱుజుమూ నురాలినడిగిన కోపగించుకొను నేమొగదా! పోనీ! కోపగించుకొనిన నెనేమి నేయుదును? పానములమీగుబడియైననువేడుకొనియెద. అంతట నైనముజాలిననింప కుండునా! తీవ్రచేత్వరా? నేనుజనులచేదాక యీరసయుని జూచుచుండుము.

(నిష్క్రమించును.)

హరి—అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి. యనురీతిగా నేనిప్పుడు నిజముగా గతిలేనివాడనే యయితిని. హరినయా! నవకనలయనద్యంబగు. నమేను నాపదతాడనంబుచె యొరికినాచ్చెనొగదా! పుత్రగర్భిమా? మృగపక్ష్యగూడ నిహారి వంతింతెంత ప్రకాశింపజేయుచుంటివి!

మ! కడుగో గంజియొ త్రావి ప్రాణములనిక్క బట్టియెట్టెట్లా యీ పుడమిం జ్ఞేమము గల్గియుంటివనుచు + న్నోదంబు సంధిల్ల నే కడు సంతోషము తోడనుంటి; కడి నీ + కాలాహి పాలైతి వే కొడుకా! యవ్వరిజూచి ప్రాణములహృత్కోశంబునకొ నిల్చుదుకొ

(తిరలో కలకలము)

(అరికింది) ఏమిటిదాధ్యసి? (అని విమలనభినయించును)

(తిరలో) ఓరీవీరదాసు! ఈకొంఁకాశిరాజకుమారునిజంపి, నగలెత్తుక పోయెనని సేరమాగోపింపబడి, న్యాయశాస్త్రత్యా రాజుచే మరణదండన విధింపబడి వీరబాహునికి డకంప నాతింపిటకంప. నివీక్షణంబున ఏకాంతకర్తంబు నిఖిల్లంబున కరజేయుము.

వీరదాసు—యజమానునియాజ్ఞనుల్లంఘించునా?

చంద్ర—(ప్రవేశించి నిలంపబడియుండును.)

వీరదాసు—(భయసంభ్రమంబులతో) ఆహా! ఏమిడి? కలయా? ఈనతి నానతియైన చంద్రమతియా? అకటా! కాలమెంతి విపరీతము? హాపరమేశ్వరా? నిరపరా ధుల నపరాధుల జేయుచుంటివే! పూవులమ్మినయంగటిలోనే కట్టెయగుగూడ నమ్మజేయుచుంటివా? ఈనతి యిట్టియపరిపనులుజేసియుండునా? పుట్టుకతో

వచ్చినబుద్ధి పుడకతో బోదనురీతి పుట్టిబుద్ధరిగి, యొకరిసామ్యనివ చేపట్టని
యీబోటి యీరాపట్టినిజుంపి నగలుగైకొనుటెట్లు? నేరంబుజేసిన దనుకొం
డుమా; తమూనిపమణి నాకడనుండి జనిన, దొక నిమనంతైనను గాలేదే?
ఇంతలో, నింత పనిజేయు టెట్లు! ఇదియుంజూడ, యా విశ్వామిత్రు కృతం
లైన, ఇంద్రజాలముగానివేరొకటిగాదు.

తే॥ గీ॥ ధరణి నాధుండు తప్పొప్పు • లరయ లేదె
న్యాయ మన్యాయ మిదియని • రోయ లేదె
వకల మెరిగిన యాకర్మ • నాక్షీలేడె
అతివ సీకేడ గలిగె యీ • యవ యశంబు?

చంద్ర—నాథా! ఏనే ననుజ్ఞగైకొని, రాజవీధిని నేబోవుచుండ, నాపదముల, కేదియో
మెత్తగా తగుల, సంఘించి, పరిశీలించుచుండ, నొక బాలకవంబు, గను
పడియె. మన లోహితాసుర్వం డిట కటులవచ్చెనాయని, తర్కించు కొనుచుండ
నింతలో నిరువురు మనుజులు వచ్చి యొక నగలమూట, నాయొడిలో వేసి,
దొంగదొంగయని కేకలు వయిచి, నన్ను.రాజసన్ని ధావమునకు, గొంపోని నా
స్మృతండు, నాకు మరణశిక్ష విధించె. ఇదియే జరిగిన వృత్తాంతము.

పరిచాసు—(విచారమతో) (చంద్రమతిచేయిబట్టుకొని)

సీ॥ నిత్యసత్యవ్రత • నియతు డంచు జగాన
వాసి గాంచినది నీ • వలన గాదె
అప్తభోగంబుల • ననుభవించి ధరితి
ఖ్యాతి గాంచినది నీ • చేతగాదె
ఏతి హోత్రునిగని • శీతలుగా జేసి
మమ్ము హోచినది నీ • మహిమగాదె
గాధినందను ఋణ • బాధను దొలగించి
ఘనత గాంచినది నీ • కతన గాదె

తే॥ గీ॥ సర్వ సుఖము లీనాటితో • సరియ గాదె
తరుణి యిట్లాదువంచు నే • దలుపలేదె
నాదు వంశాబ్ధి యింతటి • నాడుగాదె
కలిక! నీవిల్లు యాట నా • కర్మగాదె

యద్ర—(హాశ్వుద్రుని కాగలింపఁజూచి) ఈ ప్రాజ్ఞశ్వరా?

నీ! అప యశంబు గఁగించి • యవస యుండుట కన్న
మీచేత మృతి యెంతో • మేలుగాదె
కంతావరణమందు • కథము గప్పుగ మున్నె
కడ కిటు లొటయే • ఘనముగాదె
మనవంశమున కవ • మానంబు ఘటియించి
భాతి జీవించుటే • రోతగాదె
అల హరిశ్చంద్రుని • యతివ హంలేకి యన్న
వసుధపై మీకున్న • వన్నె చెడదె

తే! గీ॥ ధర నశాశ్వత మైనది • తనువు గాదె
మనమునందింక దుఃఖంబు • మాన రాదె
ఎప్పటికి దేహి కిల చావు • దప్ప జోదె
సూన్యతము వీడకుండుటే • శుభము గాదె

“ఋణానుబంధరూపేణ, పశు; పక్షి, సుతాలయ” అనురీతిగా, మన
పెద్ద ద్వారీ కెంత ఋణానుబంధరూపము దీర్చుకొని పోవుచున్నాము,
“అపిశ్వాసి, శరీరాణి విభవోనైవకాశ్వతః” అను నూ క్తిచొప్పున నెప్పటి
కైనను యీ తనువు లంత మొం దుట తప్పదు గదా! ఈతనువుయేదో
యొక తిరునవీడుటకంటె ఏచేత మృతివొంది స్వర్గంబుచూడగొంటు మేలుగాదే

హరి—తే! గీ॥ కులము పెంపొందు కొడుకును • గోలుపోతి
కోమలిని కత్తితో గొంతు • గోయనుంటి
కలలనైనను నిటులొట • దలవనైతి
వసుధ బ్రతికియు జీవచ్ఛ • వంబ నైతి

కలికి! అరుణవర్ణంబై, రక్తముచు, నావరింపబడి, సగనిగలాడు యీవధ్య
శిలనెక్కుము,

యద్ర—(విధ్యశిలనెక్కును)

హరి—నాడీమనీ! నియివ్వదేవత నొక సారి భ్రానించుకొనుము. ఇక తడవుచేసిన,
స్వామియాజ్ఞ మీరినవాడ నగును;

చంద్ర— తే॥గీ॥ అంబ! నిను నమ్మి యుంటని • క్కంబయేని
భక్తులనుజ్జోవ నీకు నా • నక్తియేని
జన్మజన్మము లకు హం • శ్చంద్రనృపుని
భర్తగా గూర్చు మమ్మనే • ప్రస్తుతింతు

నిశ్చేష్టితయై, విద్యశిలమీద, సమస్యతిముగా, కినులుమూసుకొని, నిలుచి బడియుండును.)

హరి—(భిక్షుంబు చంద్రమతి కంఠంబుపై వ్రేయవది మొక్కబోయినటు లుండును)
(అశ్వర్యముతో) ఓహో, ఏమిటి యాశ్చర్యము! ఆరిగజకంఠంబుంకన కంకిరపం
బగు మత్కరచాలంబీ కలకంఠకంఠి, కంఠంబువగిలి, మొక్కబోయినదే! అక
టా! వాచలనశేపై న పపరాధంబు, జరిగెనాయేమి?

సీ॥ పదునాల్గు జగముల • పరిపాలనము సల్ప
జాలి చరించు ది • క్కాలులార
నాయురా రోగ్యమా • నాపథంబుల గూర్చి
దివిరెడు నిశ్చనీ • దేవులార
ప్రాణిజేసెడుపుణ్య • పాపములని దివి
చరియించు నో సూర్య • చంద్రులార
ప్రాణుల సృజించి • పాలించి శిక్షించి
క్షీర జెందిన యో • త్రిమూర్తి లార

తే॥ గీ॥ విమల మతులార ముక్కోటి • వేల్పు లారి
జపకపంబుల సల్పెడి • తపసులార
కలుష మను మాట నాయందు • గలుగ దేని
యతివ కంఠంబు తెగు నిపు • డదృఢముగ.

విశ్వా—(వడివిడిగా బ్రవేశించి హరిశ్చంద్రునితో భిక్షుము పట్టుకొని) హరిశ్చంద్రా!
హరిశ్చంద్రా! అగుమాగుము, స్త్రీని జంపివ, స్త్రీహత్య మహాపాతకమని
బతు తెలియదా? మానసియందైన, భావనంశంబున జన్మింపబడియు మాని
బతులు జంపుటకేదా?

హరి—అయ్యో! ఇంను మీనంగతి యేమున్నది? ఇటవనవిసర సంభాషణమేల? నామీద
దయయుంచి యానలకు జనుడు. (అని కత్తిమానుకొని మరల చంద్రమతి కంఠ
ముపై వ్రేయబోవ)

విశ్వా—(మరల అడ్డంబుజని ఖడ్గంబు గట్టగాపట్టుకొని) హరిశ్చంద్రా? హరిశ్చంద్రా?
మీగురువే గలిసె? నేనోడితిని! ఇకనీక పంకమేల! నామాటవిని నిపనిమానుము.

హరి—మునివర్యా! గురువు గెల్పుటమిటో నికొడుటమిటో అగోడవ నేనెయంగను.
మారేని యజ్ఞమీరువాడనుగాను. మీరానలకుజనుడు (అనికత్తియూడబీకును)

విశ్వా—(అటునిటు పరుగెత్తుచు)

సీ॥ పరుగులెత్తుచునేను • బ్రతి మాలు చున్నాడి

మోమైన జూపర • మోసనిశ్చిప్త!

నీవైన వచ్చి యీ • నెలత గావగరాదె

సురపతీ! నీకింత • చుల్కుదనమె

ఏలరారయ్య మీ • రేతంచులోపల

తన పూన్ని దీర్చడే • ధరణి విభుడు

తెగినదాక బిగించ • తగునటయ్యా మీకు

గడచి బ్రతికిన వారు • గలిగి రయ్య

తే॥ శ్రీ॥ కోపమేనాదు కొంపను • గూల్చెనయ్య

ఇంతగానన్ను నెందు కే • డ్దీంతురయ్య

చేయరానట్టి శపథము • లేయనయ్య

యెంచి మీసమ్మొ కట్టు చా • లింపరయ్య

హరి—(చంద్రమతి కంఠము పైకత్తి వ్రేయబోస)

విశ్వా—(పరుగెత్తి పట్టుకొని) కాశీవిశ్వేశ్వరా? నవైవను కరుణించరాదా?

హర్వతి, పరమేశ్వరులు, ప్రత్యక్షమగుదురు.)

ఈశ్వరుడు—హరిశ్చంద్రా? నిమనోధైర్యంబునకు పెచ్చితిని. ఇక నిపని మానుము.

(అని హరిశ్చంద్రుని? చంద్రమతిని నమింపింతురు.

హరి—దేవాదిదేవా? మీకిదేవదనంబులు దేవా మీరన్ని తెప్పినను నాయేలివహరి
యాజ్ఞలేనిదే నేనిపని మానువాడనుగాను.

శత్య—హరిశ్చంద్రా! నిన్నుగొనిన యీపీరబాహుండు యముండుగాని పంచమహతి
వాడుగాడు; ఏనతిగొనిన కౌళాశుకు శస్త్రేయండు. ఇదియజ్ఞవాటంబుగాని
స్మృతావంబుగాదు. ఇదిగో దివ్యదృష్టిచేత జూడుము. (అనదివ్యదృష్టినిచ్చును.)

హరి—(చూచుచు) మహాశూ! ఇక ఏదివృద్ధినిరమింపుడు. నేకృతార్థుండనైతిని.

సీ॥ నిర్మలమదాశి • నీశిఖినింఛాయ

ఆనందరూపాయ • నారదాయ

వేదాంత వేద్యాయ • విబుధ సంసేవ్యాయ

విమలాంతరంగాయ • వితరణాయ

భస్మాంగ రాగాయ • ప్రమథాధి నాథాయ

రుద్రాక్ష మూలాయ • భద్రకాయ

నాశేంద్రహారాయ • నంది తురంగాయ

నారాయణాత్మాయ • కారణాయ

తే॥ గీ॥ నీలకంఠాయ నిత్యాయ • నిర్మలాయ

నిత్య నైమిత్తికాయ యో • సర్వరాయ

దక్షయజ్ఞవినాశాయ • తాపనాయ

మార సంహరణాయ న • మశ్శివాయ॥

పార్వతి—(చంద్రమతి యొద్దకుజని) చంద్రమతి! పత్రివ్రతా సాశిల్వాది గుణంబులచే
ఏతే త్రిలచంద్రార్కస్థాయిగా ప్రతిష్ఠింపజేసితిని. ఏదైననాకవరంబుకొనుకొనుము

చంద్ర—(నమస్కరించుచు)

తే॥ గీ॥ ఓనగాధీశ పుత్రిక • ల్యాణగాత్రి

రాజరాజేశ్వరీ గౌరి • రమ్యనేత్రి

కాళి కంకాలి సర్వలోకై కవిపుత

వందనముజేతు గొనుమమ్మ • సుందరాంగీ.

దేవీ! ఈ కాశిరాజపుత్రుని, బ్రదికించి వాయవం ద బాల్చుము.

పార్వతి—(పిల్లకాయం నిరువురను హస్తములతో స్పృశించి బ్రతుకుదురు)

విశ్వా—రాశేంద్రా! ఏరాజ్యంబు ఏవు గొనుము. ఆయోధ్యకుం బోవుదమురమ్ము.

జోరి—అయ్యో! ఇచ్చినది మరలగొనుట దత్తాపహరణము గాదే! నేనిపనికియ్య
కొనను. మీయిష్టమున్న వారికిండు.

విశ్వా—అటులనా! ఏవేనాప నచ్చినవాడవు. రాజ్యము గొనెదవా లేక అన్యతమాడె
దవా!

పసి—హరిశ్చంద్రా! ఈముని యిష్టానుసారముగా రాజ్యమును గైకొనుము. పాపము;
నిన్ననృతం బాడించవలయునని యెన్నియో బన్నములబడి తుదకు వృధయయి
పోయినాడు (విశ్వామిత్రుని చాయజూచి) విశ్వామిత్రా! మున్ను సుకేంద్రుని
సభలో మనమాడుకొనిన శపథంబుల సక్రమముగా నెరవేర్చదవా!

విశ్వా—ఎప్పుడో యివ్వనేల! ఇప్పుడేయిచ్చెదను (అని పుణ్యము ధారబోయును)
పార్వతి-పరమేశ్వరులు—హరిశ్చంద్రా! విశ్వామిత్రుని యజ్ఞాను సారముగాజనుము.
హరి—చిత్తము.

విశ్వా—వసిష్ఠా! మనమందర మయోధ్యకుంజని, యీతనిపట్టాభిషేకోత్సవమును జరిపి
వత్తమురండు (అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

నూత్రభారుడు—(ప్రవేశించి)

భరతవాక్యము.

తే॥ గీ॥ బన్నము లవెన్ని యొడవిన • ప్రాప్తమనుచు
సుఖము దుఃఖంబు లొకటిగా • జూచుకొనుచు
సత్యవర్తను యీహారి • శ్చంద్రురీతి
యుండినను సౌఖ్యమొదపు నీ • యుద్వీయందు.

శ్రీ అభినవ హరిశ్చంద్ర - పంచమాంకము.

నం పూర్ణము.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

ప్రకటన.

ఈ గ్రంథకర్తచే రచింపబడి వెలువడ నున్న గ్రంథములు.

1 పల్నాటి విజయము.	}	చక్కని నాటకములు.
2 ఇందిర.		

వలయువారు ఈక్రింది చిరునామాకు వ్రాసి ముందుగ దమ
పేర్లు డిజిటరు చేయించుకొనుట మంచిది. కొలది ప్రతులు మాత్రము
ముద్రింపబడుచున్నవి.

శ్రీకృష్ణ మేహరి హనుమయ్య,

ఘడియ పూడి.

వెలంపల్లి పోస్టు,

గుంటూరు జిల్లా.

15398 .